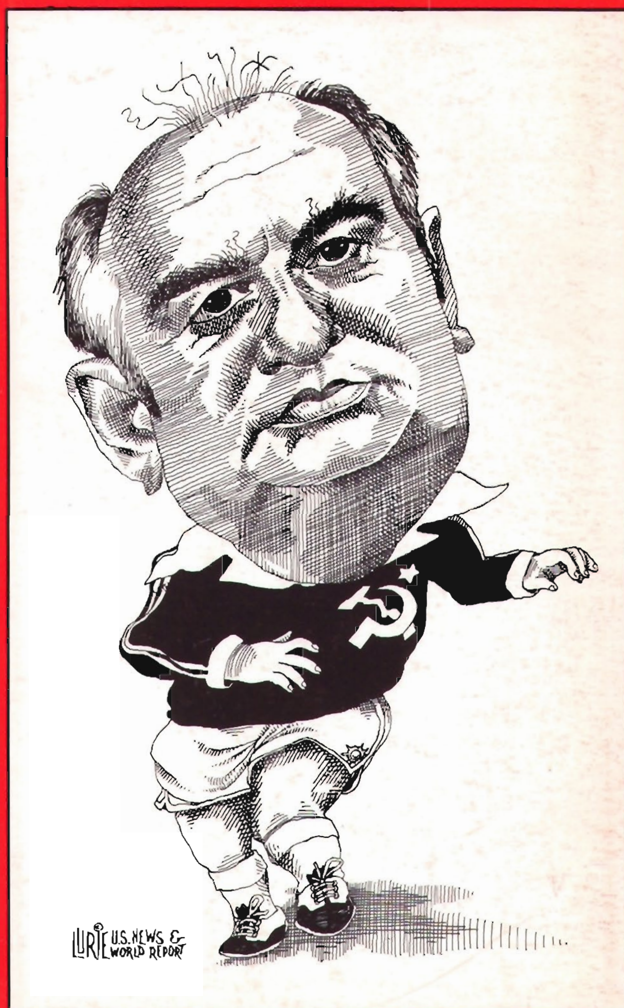
ילקוט

למחשבה סוציאליסטית

הרעיון הסוציאליסטי
והפרסטרויקה המהפכנית □

ילדי הקוקאין □

סוציאליזציה
של השוק האחד - 1992 □

מעיתונות העולם

מס' 17 □ חורף 1990 □ אדר תש"ן

יד טבנקין

ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י □ המרכז לתרבות ולחינוך

ילקוט
למחשבה סוציאליסטית

מס' 17 ◻ אדר תש"ן ◻ חורף 1990

יד טבנקין

ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י
המרכז לתרבות ולחינוך

יד טבנקין: דואר רמת אפעל 52960
טלפון: 344210, 343311

המייסד: אשר מניב ז"ל

עורך: דן כרמון

עריכה: שלומית אביאסף

מערכת פעילה: רן כוחן, פיני שומר, גדי וקס, נילי אור, אשר נתן.

מחיר גיליון בודד	5.- ש"ח
חתימה לשנה (4 גל')	15.- ש"ח
חתימה לשנתיים (8 גל')	25.- ש"ח

עיצוב, סדר והפקת דפוס:
מפעלי תרבות וחינוך בע"מ, טל. 250945

הנושא המרכזי בגיליון זה:
השינויים במזרח אירופה

תוכן ענינים

בפתח הגליון

מהפכת אוקטובר 1989

בגליון הסתיו הבטחנו לקוראינו כי ימצאו בגליון החורף הרבה חומר על המהפכה העוברת על מזרח אירופה. בגליון זה יש כמה רשימות שקשורות לנושא זה, אבל אנו מודעים לכך שאין בו התייחסות ישירה. הרבה חומר נאסף על ידינו אבל נאלצנו לפסול את רובו, כי הוא התיישן תוך כמה שבועות! שורות אלה נכתבות בהתחלת דצמבר.

מאידך גיסא, יש בגליון הנוכחי חומר רקע שמתייחס למשמעות של המתרחש. אין ספק שמה שקורה במזרח אירופה הוא פועל יוצא ממה שקורה בברית־המועצות. מ–World Marxist Review – בטאון בינלאומי של התנועה הקומוניסטית העולמית – יש מאמר על הכינוס במוסקווה, שהמונים במדינה הרוסית עקבו אחרי דיוניו בטלוויזיה בשידור חי. כמו כן אנו מביאים רשימה של איש השמאל החדש בברית־המועצות, דיסדנט לשעבר, המופיעה ב–Marxism Today, העוסקת במצע החדש של המפלגה הקומוניסטית באנגליה. מרשימה זו אפשר להבין מה דעתו על מה שמתרחש בברית־המועצות.

הקטע מנאום פרוגרמטי של אוקטו, המנהיג החדש של המפלגה הקומוניסטית באיטליה, ממחיש את החשיבה החדשה הקשורה לגורבצ'וב.
גאלברייט כתב ב–New Perspectives Quarterly (NPQ)רשימה על מושג ההתקרבות (Convergence). הוא טען כבר לפני הרבה שנים שלמרות האידיאולוגיות השונות כל־כך, במציאות האמפירית יש דמיון הולך וגדל בין המערב למזרח. כאן הוא בודק שוב את הרעיון הזה, ומוצא שהוא נכון היום יותר משהיה לפני שנים.

הרשימה המרכזית היא נאום של גורבצ'וב מ–26.11.89. הנאום מציג את כוונותיו לבנות סוציאליזם דמוקרטי. בינתיים דומה שהפרויקט שלו הוא בסכנה חמורה. נאחל לו הצלחה.

סמים

לראשונה אנחנו עוסקים בנושא זה, אם לא כוללים רשימה קודמת על פעילותה של מאפיית הסמים נגד אנשי האיגוד המקצועי בקולומביה, שהופיעה בילקוט 13. היום מעריכים את יבוא הסמים לארצות־הברית ב–150 מיליארד דולר – סכום העולה על הגרעון המסחרי הגדול של ארצות־הברית. ההשלכות של נושא זה הן עצומות. השאלה היא איך מסבירים את התופעה ואיך מתמודדים עמה. בגליון הנוכחי מובא ראיון עם ג'סי ג'קסון, וכן רשימה על נערי שכונות העוני שמוכרים את הסם.

שנת 1992

בטאון מפלגת הלייבור, New Socialist, מחדש את פעילותו בזמן האחרון. אצלנו מדברים הרבה (אם כי לא מספיק) על משמעות השינוי שיחול במערב אירופה ב–1992. כלכלן הקשור ללייבור האנגלי בוחן את הנושא מפרספקטיבה של סוציאליסט בריטי. אחת התיזות שלו היא, שרק על־ידי התארגנות רב־לאומית אפשר להגיע לפיקוח חברתי על החברות הבינלאומיות. בטרם נמכור את המשק הישראלי לחברות אלה, מוטב שנקדיש גם אנחנו מחשבה לנושא זה.

הסנדיניסטים

ארצות־הברית רואה בניקראגואה איום רציני. הדבר מפתיע כשמדובר במדינה של 3 מיליון תושבים, שהיצוא הכולל שלה נופל מהיצוא של התעשיה הקיבוצית! זה 10 שנים שארצות־הברית משקיעה הון רב במלחמה נגד "ענק" זה, ולא מצליחה להכניע אותו. בעניין זה מובאת רשימה מבטאון המופיע לראשונה בילקוט שלנו: Rethinking Marxism (בוסטון). הרשימה היא של אחד ההוגים של הסנדיניסטים, ועוסקת בחשיבותן של תנועות חברתיות שמחוץ לתנועות עבודה בנסיון לשנות את החברה. נוסף על כך, במדור הספרים של הילקוט מובאת סקירה על מסורות המחשבה של הסנדיניסטים.

גרמצ'י, מארקסיזם ופילוסופיה

אנטוניו גרמצ'י נמנה על הדמויות המרתקות של השמאל במאה שלנו. הוא היה אחד ממנהיגי המפלגה הסוציאליסטית באיטליה לפני מלחמת העולם הראשונה. לאחר מהפכת אוקטובר התפלגה המפלגה והוא עמד בראש הפלג שהקים את המפלגה הקומוניסטית. ב–1927, לאחר עלייתו של הפאשיזם לשלטון, הוא נשלח לכלא, ושוחרר לאחר 11 שנה, חודש לפני מותו. בהיותו בבית הסוהר כתב ספרים ומחברות המהווים הגות סוציאליסטית חשובה ביותר במאה שלנו. ספרו הידוע ביותר הוא מחברות מבית הכלא (Prison

(Notebooks. בגליון זה אנחנו מביאים רשימה על המחשבה הפילוסופית של גרמצ'י הנוגעת בשאלות יסוד שההוגים ממשיכים להתלבט בהן עד היום. השפעת גרמצ'י מורגשת מאוד בכל השמאל האירופי והצפון־אמריקני, ובמיוחד אפשר להבחין בה באמצעות השינויים במפלגה האיטלקית, שבאים לידי ביטוי ברשימה של אוקטו. בכלל, גרמצ'י נחשב להוגה ומנהיג החשוב ביותר של המפלגה. לצערי, בגלל אורכו של המאמר נאלצנו לעשות בו קיצורים אכזריים במיוחד.

ועוד בגליון זה

שינוי כיוון של ממשל בוש לעומת רייגן, ותגובה אפשרית של השמאל; "היושב ראש" לי איאקוקה מציע תוכנית ביטוח בריאות סוציאליסטית, ב־Dollars and Sense, ירחון כלכלי סוציאליסטי מאמריקה; קטעים קצרים על סרטים ועל אמצעי התקשורת, מבטאון של אחד האיגודים הגדולים בארצות־הברית; ורשימת בקורת על ספר חשוב אודות דמוקרטיה וקפיטליזם מאת באולס וג'נטיס.

ניו־סוציאליזם

***על המשמר** הוציא מוסף בשם "ניו־סוציאליזם", הכולל רשימות קצרות ברמה טובה ובגיוון מירבי, משל מיטב הניו־סוציאליסטים בישראל. מומלץ לבקש ממערכת העיתון, אם טרם הגיע לידיכם. ול**על המשמר** - יישר כוח.*

קריאה נעימה
דן כרמון

דרכים לסוציאליזם

בוריס קגרליצקי

דיסידנט רוסי כותב על המצע החדש של המפלגה הקומוניסטית באנגליה – **זמנים חדשים.**

לא מזמן הופיעה בטלוויזיה הסובייטית להקת "רוק" בלתי־ידועה בשיר "זמנים חדשים". כמובן, השם רחוק מלהיות מקורי. "זמנים חדשים... פרסטרויקה... הורָה...", שר בעצב הזמר המוביל. "הורה...", הדהד הפזמון הנוגה.

נראה ש"זמנים חדשים" ו"פרסטרויקה" גורמים להתלהבות רבה בקרב משקיפים ופרשנים במערב, הרבה יותר מאשר בין סובייטים רגילים. אזרחינו מתמודדים עם התורים בחנויות ההולכים ומתארכים, עם גל של מעשי פשע, מעשי טבח על רקע לאומני באזורי הספר, אינפלציה המוצגת כ"מעבר לשוק החופשי" ודמגוגיה ריקה מתוכן בטלוויזיה, מפי הדמויות הפוליטיות שזה עתה עלו לגדולה. זהו **הפלורליזם הביורוקרטי** החדש שלנו, הזוכה לשבחים כה רבים במערב.

מהו הדגם החדש של הסוציאליזם לעידן הבא, שאותו מציעים לנו מחברי **המניפסט לזמנים חדשים**? "אנו רוצים לראות ארץ שבה נשים יכולות לנהל את חייהן ללא חשש מתקיפה: שבה צבע העור של אדם אינו כשלעצמו ערובה לאבטלה או למשרה במשכורת נמוכה; שבה העבודה, אם במישור החברתי, היצרני או הביתי, תזכה להערכה ולתמורה נאותה."

"אנו רוצים חברה מחדשת, המשתמשת בהישגי המדע והטכניקה כדי להוריש לדורות הבאים מים צלולים ואויר צח. אנו רוצים חברה שבה יהיו לאנשים הכוח והמשאבים כדי לבנות ולעצב מחדש את חייהם, במקום שהשינוי ייכפה עליהם מלמעלה."

"זהו חזוננו הסוציאליסטי".

מתוך: Marxism Today, אוקטובר 1989

בוריס קגרליצקי הוא סופר וסוציולוג סובייטי, יליד 1958. בשנת 1982 נאסר בגלל פרסומי הסמיזדט שלו. ב־1988 היה שותף בייסוד "החזית העממית של הפרסטרויקה" בברית־המועצות. ב–1989 הוענק לו הפרס על שם איזק דויטשר עבור ספרו **הקנה החושב** (The Thinking Reed, Verso).

תרגום: יהודה רימר

ומשוכנע אני שזהו גם החזון הקפיטליסטי של הגב' תאצ'ר! הבעיה היא שהקפיטליזם של הגב' תאצ'ר אינו יכול עכשיו, ולא יוכל לעולם, להבטיח לנו הזדמנויות שוות ואויר צח. אבל איך נוכל להיות בטוחים שאת הדברים האלה ניתן להשיג דרך סוג הסוציאליזם המוצע לנו על־ידי מחברי **המניפסט!**

תוצאות שונות באיכותן אפשר להבטיח רק על־ידי אימוץ גישות שונות באיכותן. זה בדיוק מה שחסר **במניפסט.** מליצות סתמיות על שווקים והומניזם מעוררות את הרושם כאילו הבעיה העיקרית של משטר תאצ'ר היא חוסר האנושיות שלו. כביכול, אם נעשה אותו דבר, אבל באדיבות ובסימפתיה, הכל יהיה בסדר! הסוציאליזם, כך התברר לי באופן בלתי־צפוי, נבדל בדרך כלל רק במעט מהפמיניזם ומהליברליזם הרדיקלי, מכיון שכולנו "עוסקים ביצירת חברה דמוקרטית יותר והומניטרית יותר".

אבל אין זה נכון שליברלים ופמיניסטים הם גם סוציאליסטים מטבעם, אלא שאת הרעיונות הסוציאליסטיים של מחברי **המניפסט** אפשר לתמצת לרעיונות רדיקליים ליברליים, או במקרה הטוב, לרעיונות פמיניסטיים או פציפיסטיים. אליבא דאמת, אין כאן חזון שלם כלל. דווקא במקום שבו היה צריך להרחיב את הדיבור על פרטי התוכנית, שבו היה צריך להתחיל בדיון רציני על הסוציאליזם, דווקא שם מגבילים עצמם המחברים למליצות סתמיות או לדוגמאות (למשל: לא יהיה זה רעיון רע להלאים את מקורות האנרגיה). יתר על כן, אנו מגלים שבמשטר סוציאליסטי יהיו "השקעות משותפות" שייווצרו על־ידי שיתוף פעולה עם חברות מארצות קפיטליסטיות, ונוסף על כך, "תקנות בינלאומיות שיטפלו בתאגידים גדולים ועל־לאומיים".

נדמה שמחברי **המניפסט** רואים את בריטניה הסוציאליסטית כגִרסה משופרת של ברית־המועצות על פי גורבצ'וב, כולל ההשקעות המשותפות. הצורך באלה נקבע, מחד גיסא, על ידי היעדר אסטרטגיית חוץ כלכלית יעילה משלנו, ומאידך גיסא על־ידי מגמת האוליגרכיה הסובייטית להשתלב במעמד השליט העולמי. בסך הכל ניתן לכנות את **המניפסט** כ"גורבצ'וביזם בעל פנים אנושיות". הוא עיבוד נוסף של אסטרטגיית

גורבצ׳וב, שהיא הסתגלות למציאות הקפיטליסטית בת זמננו.

עלינו לנתח באופן מוחשי את המשימות המוטלות על החברה ועל השמאל ב**זמנים החדשים**. אין כאן רק בינאום מהיר של היחסים הכלכליים הקפיטליסטיים. נוכל להבחין גם בהשלמת התהליך של שידוד מערכות וצמיחתן של סתירות חדשות, או שובן של הסתירות הישנות בצורה חדשה.

בשעה שבכלכלת המערב התרחש שידוד המערכות, השמאל, ובמיוחד הסוציאל־דמוקרטים, לא היה מסוגל לכוונו. השינויים הדרושים על־ידי המהפכה הטכנולוגית בוצעו בשיטת "האגף הימני", כי איש אף לא ניסה להציע אלטרנטיבה שמאלית. המהפכה הטכנולוגית חתרה תחת העמדות של מעמד העובדים הישן וארגוניו, בדיוק כפי שהמהפכה התעשייתית של המאה ה־19 חתרה תחת מעמדו של הפרולטריון הישן של עובדי המלאכה.

כאשר הפוליטיקאים הרדיקלים הכירו סוף־סוף בתבוסתם, נדמה היה שהשלימו עם תפקידם כמפסידנים וניסו להסתגל ל"נסיבות החדשות". כפי שאומרת המימרה הישנה: אם אינך יכול לנצחם, הצטרף אליהם. **אף על פי כן, נראה שרבים במערב ויתרו מוקדם מדי.**

עיקר תהליך שידוד המערכות הושלם, הונח יסוד כלכלי חדש, ותקופה של אבולוציה כלכלית נורמלית באה במקום התקופה של מהפכה טכנולוגית. מכיוון שאבולוציה חדשה זו מתרחשת במסגרת הקפיטליזם, היא אינה יכולה אלא ליצור שוב את כל הניגודים הישנים בצורה חדשה. במשך כל הזמן שבשמאל שלטה הגישה הניאו־לאדית (neo-luddite), היה הפועל "המודרני" לעתים קרובות בעל ברית של הימין, שהבטיח קידמה טכנית, ועל־ידי כך הבטיח את שגשוגו של הפועל. הדרום המודרני של אנגליה הצביע עבור תאצ׳ר כנגד הצפון המפגר. אבל בהביסו את ה"לאדיסטים" חתר התאצ׳ריזם מתחת לבסיס החברתי שלו עצמו. בלי האיום הזה נעלמת הסיבה לשמירת "החזית המאוחדת" של המחדשים.

לפי דעתי זוהי הסיבה העיקרית למשבר הנוכחי של התאצ׳ריזם. זהו המקום שבו מתגלה בפרספקטיווה האסטרטגית למתקפת־הנגד של השמאל. **במקום לחפש הסכמים עם "ליברלים רדיקלים", מוטב היה לו היה מגבש תשתית חדשה, פרולטריון חדש. עליו לבדוק בקפדנות את הפרמטרים של מלחמת המעמדות החדשה ולמצוא את מזיגת האינטרסים של רובדי הפועלים "החדשים" עם האינטרסים של "הישנים" ששרדו.**

הדבר המרשים ביותר במניפסט הוא חוסר תשומת לב רצינית לשאלת הניהול העצמי. דווקא הפרולטריון ה"בתר־תעשייתי", העובד בתנאים טכנולוגיים חדשים, הוא הזקוק ביותר לברירה של ניהול עצמי, והכי מסוגל לפעול למענה. החְרָפָה חדשה של מלחמת המעמדות תנבע באופן טבעי מצמיחת צורות חדשות של עבודה בשכר ושל ניצול. המאבק יתנהל סביב נושא הניהול העצמי. כמובן שיהיה צורך בפתרון של שפע בעיות כדי לכוון מחדש את המשק: מתן עדיפות לאקולוגיה, יצירת מגזר מוניציפלי רב־עוצמה, הפעלת העקרון ש"קטן הוא יפה", עיצוב מבנה כלכלי השואף למלא צרכים אנושיים בסיסיים, ארגון מנגנוני תכנון דמוקרטיים והכפפת השוק תחתם. **אבל פתרון הבעיות האלה לא יתכן אלא על יסוד ניהול עצמי, והוא בר־ביצוע רק מתוך הֶקְשֶׁר אירופי או עולמי.**

בינאום הקפיטליזם גם מציג בפני השמאל שורה שלמה של שאלות, אבל הן שונות מאוד מאלה שהציגו מחברי **המניפסט**. ראשית יש להעריך בצורה נכונה את ההתפתחויות במזרח אירופה. התמוטטות הדגם הסטלינסטי לא תקרב אותנו באופן אוטומטי אל הסוציאליזם. יותר מתקבל על הדעת שבפעם הראשונה במאה הזאת אנו עדים לבינאום אמיתי של השוק הקפיטליסטי, עם הכללת אירופה המזרחית במערכת הקפיטליסטית הבינלאומית.

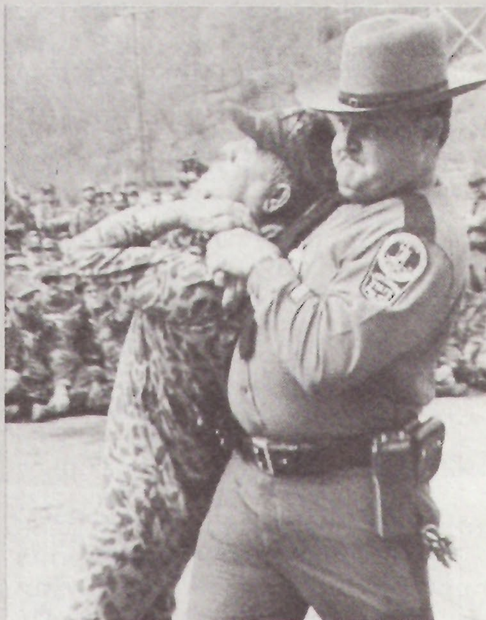
עלינו להכיר בכך **שאלטרנטיבה סוציאליסטית חייבת ליהפך לאלטרנטיבה כל־אירופית.** משום כך עלינו למצוא צורות של פעולה משותפת המכוונת לטרנספורמציה רדיקלית של הקהילה האירופית (ובמזרח אירופה, של מערכות האינטגרציה הקיימות שם). במקום לדבר על הכוונה קפדנית או יעילה יותר של החברות הרב־לאומיות, חייבים אנו להיאבק נגדן כדי ליצור כלכלה אירופית מתוקנת באמת, משולבת ומתוכננת באופן דמוקרטי. **מוטב שנחשוב על בעלות אירופית, אירופיזציה, מאשר על הלאמה של ענפי תעשיה. היינו צריכים לחשוב על אסטרטגיה אקולוגית אירופית אחידה, על אסטרטגיה של סולידריות בין הכוחות הדמוקרטיים של מזרח ומערב, של צפון ודרום.**

כדי שאסטרטגיה רדיקלית זו תצליח, יהיה צורך בנצחון בו־זמני של ממשלות סוציאליסטיות בכמה ארצות מרכזיות. כולן יצטרכו להיות בעלות פרספקטיבת אסטרטגיות דומות פחות או יותר,

והן יצטרכו לתאם את פעולותיהן בקפדנות. ספק אם מפלגת הלייבור הבריטית או המפלגה הסוציאליסטית הצרפתית – שלא להזכיר את הסוציאל־דמוקרטים הגרמניים – מוכנים לכך. אבל טרנספורמציה כזאת אינה אפשרית ללא השתתפות המפלגות הללו. משום כך הכוחות שהם **שמאלה** מהסוציאל־דמוקרטים היו צריכים למצוא דרכים לפתח כיוון רדיקלי יותר ובינלאומי יותר במפלגות הפועלים הגדולות. דברים אלה נכונים גם לגבי המפלגה הקומוניסטית האיטלקית, שהיא לפי דעתי אחת החשובות ואחת הימניות ביותר מבין המפלגות **הסוציאל־דמוקרטיות.**

ברור למדי שאין פתרון קל לבעיות האלה, ולשם כ, יהיה צורך בשיתוף פעולה נמרץ בין קומוניסטים דמוקרטיים, טרוצקיסטים, חלקים בתנועה הירוקה והאגפים השמאליים של המפלגות הסוציאליסטיות העיקריות. אבל פרספקטיבה **מעמדית** זאת שונה באופן בולט מהפרספקטיבה של שיתוף פעולה "הומניטרי" עם ליברלים "טובים"!

מלחמת המעמדות במכרות הפחם

המדים המנומרים הם לבושם של כ-1700 כורים במערב וירג'יניה ובקנטקי, המעורבים במאבק מר למען מקום עבודתם ואיגודם, נגד חברת הפחם "פיטסטון". מאז תחילת השביתה ב-5 באפריל, נעצרו יותר מ-3,000 חברי איגוד הכורים באמריקה (UMWA) ובני משפחותיהם, בגלל מחאה שלווה ליד המכרות. אם כי חיילים ואנשי בטחון ממשיכים להכניס שוברי שביתה לתוך המכרות, מסרה "פיטסטון" על נזק בסך 3.6 מיליון דולר בעקבות השביתה. "המנהלה הלאומית ליחסי עבודה" האשימה את חברת "פיטסטון" בהפרת נהלים רבים, וטוענת שהשביתה פרצה מאחר שהפועלים עבדו 14 חודשים ללא הסכם עבודה. החברה נטשה את המשא ומתן בדרשה ויתורים מ-UMWA, ואף קיצצה בהטבות הרפואיות הניתנות ל-1,500 אלמנות, כורים נכים וגימלאים. ביוני הכריזו 47,000 כורים נוספים, ב-9 מדינות, על שביתות פראיות לאות תמיכה בכורי "פיטסטון". בהפגנות התמיכה השתתפו גם ציזאר שאייז, נשיא איגוד הפועלים החקלאיים, והכומר ג'סי ג'קסון.

מתוך Solidarity, אוגוסט 1989.

פרידה משנות ה־80

סחוטים ונבוכים

רוברט ל' בורוסג' □ Robert L. Borosage

במאה ימי כהונתו הראשונים פעל הנשיא הרפובליקני השמרני ג'ורג' בוש כדלקמן:

- ★ הפסיק את הסיוע הצבאי ללוחמי הקונטראס.
- ★ הגיש הצעה לתקציב צבאי במגמה של אי־הגדלה.
- ★ התכחש למעשה לתוכנית "מלחמת הכוכבים".
- ★ פתח במשא ומתן עם הרוסים על קיצוצים עמוקים בכוחות הקונוונציונליים באירופה.
- ★ קידם בברכה את ראשית עידן ה"בתר־מדיניות הבלימה".
- ★ המשיך במשא ומתן עם אש"ף ובפומבי השמיע בקורת על העמדה הבלתי־מתפשרת של ממשלת ישראל.
- ★ חתם על הסכם בינלאומי לשמירת האטמוספירה.
- ★ מיקד את מפגש הפסגה הכלכלי סביב נושאים סביבתיים.
- ★ הגיש הצעה מפורטת ומקיפה לעיבוד מחדש של החוק למען אוויר צח.
- ★ הביע תמיכה בהקלת עומס החובות של העולם השלישי.
- ★ מחק חובות ציבוריים של מדינות אפריקניות דרומית לסהרה.
- ★ חתם על חוק חסר תקדים של זכויות אזרחיות עבור הנכים.
- ★ תבע לבירור את היפאנים בגלל הפרות הסכמי הסחר.
- ★ תמך בזיכויי מסים משמעותיים לעובדים עניים ולמעונות יום.
- ★ התחיל בחידוש הפיקוח על הבנקים וחברות התעופה.
- ★ הציע ראשי פרקים למדיניות תעשייתית.

לא, ג'ורג' בוש אינו פרוגרסיבי שנולד מחדש. רוב הצעדים הללו הם יותר קוסמטיים מאשר ממשיים; הם מהווים את המעט הנחוץ כדי למנוע הסתבכות פוליטית או לנטרל את המשבר ההולך וגדל. אבל, ידידי, אמרו שלום לשנות ה־80.

רונלד רייגן, ענק העשור, כמעט שנעלם מהנוף התרבותי. בעוד שג'ימי קארטר זוכה למעמד בינלאומי, רואים את רייגן רק לרגעים ספורים – מברך בטוקיו תמורת מיליון דולר, או "פרשן צבע" מבולבל במשחק כדורגל יוקרתי.

אפילו תמונות השיא של העשור האחרון נמוגות מהזכרון, כמו קטעים מסרטים סוג ב' העולים במעומעם בזכרון. ה"גיפר" בנורמנדיה ובביטבורג. קספר וויינברגר מביס את ממלכת הרשע על־ידי רכישת כל כלי נשק העולה בדעתם של ראשי הצבא. דוד סטוקמן והמלחמה בעניים. פאול וולקר והדולר החזק. ננסי ו"תאמר רק לא". ג'רי פולוול והרוב המוסרי. פרנק לורנזו, אייבן בויסקי ואהבת הבצע. אולי (אוליבר) נורת' והקונטראס שלו.

כולם נראים כחלק של העבר הרחוק. ההוצאות הצבאיות יורדות, זו השנה החמישית ברציפות. הדולר צלל, מאוחר מכדי להציל שוקי יצוא שאבדו מכבר. הרוב המוסרי התפרק; בויסקי בבית הכלא; אולי נורת' עוסק בעבודות למען הציבור. אהבת הבצע תהיה עמנו תמיד, אבל היא שוב יצאה מהאופנה.

בניסוח חופשי של דברי מרק טוויין: אפילו בוושינגטון המציאות – כמו תליה – גורמת לריכוז הדעת. המציאות מכריחה את ג'ורג' בוש להתמסר לסדר יום פרוגרסיבי בעיקרו.

המלחמה הקרה דועכת, הגרמנים והיפאנים ניצחו כנראה. נוצרים גושי מסחר חדשים, בו בזמן שהגוש הקומוניסטי מתפורר. על הממשל להתמודד עם עידן חדש של תחרות עולמית, עם כלכלה שנחלשה על־ידי חובות ופזרנות. ההתדרדרות הסביבתית אינה עוד מטרד, אלא איום מסוכן לבטחוננו. אי־השוויון ההולך ומתרחב אצלנו אינו רק פוגע בתחושת ההגינות שלנו, אלא גם חותר תחת עתידנו הכלכלי.

שינוי אדיר בדעת הקהל משקף את הדאגות האמיתיות האלה לבטחון. השווה למשל, בין 1980 לבין 1988. כאשר רייגן נבחר, הציבור – באווירה של "אמריקה היא בת ערובה" – תמך

מתוך Tikkun, נובמבר־דצמבר 1989.

רוברט ל' בורוסג' הוא חוקר עמית במכון למחקר מדיניות (Institute for Policy Studies) והיה יועץ בנושאים אקטואליים במסע הבחירות של ג'סי ג'קסון בשנת 1988.

תרגום: יהודה רימר

בהגדלת ההוצאות הצבאיות. ב־1988 הרוב הגדול סבור שאפשר לקצץ בתקציב הצבא – כדי להתמודד עם אתגרים חדשים בשטח הבטחון, לסלק את הבזבוז ולהפסיק לסבסד בעלי־ברית (ומתחרים) עשירים, 40 שנה לאחר סיום המלחמה. כאשר רייגן התחיל בכהונתו, רב־המכר שהתפרסם בשער של Newsweek היה **עושר ועוצמה** מאת ג׳ורג׳ גילדר, שיר הלל ליזם ותביעה לפירוק הפיקוח הממשלתי. לבחירתו של בוש נתלוותה הצלחה דומה לספרו של פרופסור בלתי־ידוע להיסטוריה מאוניברסיטת ייל על ״התפרסות יתר אימפריאלית״ – **עלייתן ונפילתן של המעצמות הגדולות** מאת דיוויד קנדי.

גם בהשקפות של האליטות והתאגידים חל שינוי כיוון ניכר. ב־1980 דרשה צמרת מדיניות החוץ, שנבהלה מגל המהפכות בעולם השלישי, מדיניות התערבותית יותר והגברת העוצמה הצבאית. צמרת התאגידים נוכחה לדעת שהתחרות העולמית החדשה נותנת נימוקים למתקפה נוספת נגד האיגודים המקצועיים והפיקוח הממשלתי. בשנת 1989 סבורה צמרת מדיניות החוץ ש״החזרת כלכלתנו למצב תקין״ הוא הנושא בעל העדיפות העליונה. יפאן והשוק האירופי העומד להתאחד ב־1992 מזוהים עתה כאיומים **רציניים** לבטחון. עכשיו, כאשר האיגודים המקצועיים משותקים, מכירים מנהיגי התאגידים בצורך בהשקעות ציבוריות חדשות בתשתית ובחינוך. לא מזמן הקימו כמה חברות מועצה לפיתוח תוכנית לאומית לביטוח בריאות, במגמה להוריד את עלויות הבריאות המרקיעות שחקים מהמאזן של החברות הגדולות. ראשי חברות מפוכחים מודים בצורך ביוזמות ממשלתיות למען הגנת הסביבה והצרכן, כדי להשתיק את מחאות הציבור. יהיה צורך לחלץ את הבנקים להלוואה וחסכון, ואולי אף את הבנקים למסחר, מחובותיהם החמורים.

קונסנסוס דו־מפלגתי

התוצאה בוושינגטון היא ראשיתו של קונסנסוס דו־מפלגתי המתהווה סביב מה שנקרא בפי בוש ״הסטאטוס קוו פלוס״. הקונגרס הדמוקרטי והבית הלבן הרפובליקני מסכימים יותר ויותר על סדר היום המוקדש לשינוי, והם מחולקים בדעותיהם בעיקר על איך ומתי יתרחש שינוי זה.

גם ארגונים ותנועות של אזרחים התחילו לדון במעבר. רייגן אינו קיים עוד כדי לערוך למענם את גדודיהם. בשנות ה–80 הציג רייגן בפני הפעילים בענייני השלום, העוני, ההפליה הגזעית, חירויות האזרח ואיכות הסביבה, סכנה ברורה ונוכחת, שלקראתה התגייסו תומכיהם. נראה שבית המשפט העליון של רייגן מתכוון להציג איום דומה לעניינם של קבוצות מתקדמות, אבל בוש מעדיף שיתוף על עימות.

אבל בדרך זו של אימוץ הנשיא נותן לגיטימציה לתוכנית הפעולה של קבוצות הפועלות למען רעיונות או אינטרסים: התארגנויות של צרכנים או ארגונים למען איכות הסביבה שוב יכולים לטעון שהם פועלים לטובת הכלל. פעילי השדולה שלהם יוכלו להשיג נצחונות קטנים בסדר היום הדו־מפלגתי למען רפורמות, ולזכות בתמיכה בקרנות ובמספר חבריהם.

אתגר פרוגרסיבי

עד כה לא נראה אתגר פרוגרסיבי עקבי לקונסנסוס הצנטריסטי "היותר אדיב ויותר מתון". המחוקקים והמושלים הדמוקרטיים פחדנים מדי, משותקים על־ידי רוחות הרפאים של העבר והבעיות הפיננסיות של ההווה.

כאשר בוש מאמץ נושאים דמוקרטיים – כגון מעונות יום, איכות הסביבה, המלחמה נגד סמים וחינוך – יש למנהיגים הנבחרים של הדמוקרטים מעט מאוד מה לומר. הם אינם רוצים לדבר על הטלת מסים על החברות הגדולות ועל העשירים. הם אינם רוצים להופיע כ"חלשים בענייני בטחון" הם אינם רוצים להרגיז את תומכי החברות הגדולות. על כן הם אינם יכולים לחלוק על בוש בענייני עדיפויות או מגמות. מה שנותר להם זה רק "קיטורים" מפלגתיים.

אבל הקונסנסוס הצנטרליסטי הדו־מפלגתי החדש מביש מבחינה אינטלקטואלית ומוסרית כאחד. הוא אינו מתמודד עם אתגרים בסיסיים לבטחון האומה, למשק ולפרט. הוא מחוץ לאינטרסים ולדאגות של מרבית האמרקנים. נוסף לכך הוא פשוט מסוכן. בוש יחד עם הדמוקרטים בקונגרס מהמרים על כך שלארצות־הברית אין הרבה מה להפסיד בעמדה של סטאטוס־קוו־פלוס. אבל העולם המתהווה של גושי מסחר ושל תחרות כלכלית מרה רומז לכך שללא שינוי כיוון דרמאטי, עלולות שנות ה–90 להיות עשור נבזי ומסוכן. מלחמות מסחר מאיימות על הצמיחה הלאומית. אם ארץ זאת תישאר צמודה לשימוש באיומים צבאיים ותסבול מפלות כלכליות נוכח התקיפות ההולכת וגוברת של גרמניה ויפאן, עלולה המלחמה הקרה להיראות כתקופה של יציבות יחסית. לפרוגרסיבים יש הן הזדמנות והן אחריות לפלס נתיב אחר.

בטחון אמת

עכשיו על הפרוגרסיבים לזרז את הוויכוח איך להגן על בטחון האומה. בוש ינסה להמשיך ולהחזיק בתקציב בטחון של 300 מיליארד דולר. הוא ימשיך להוציא 150 מיליארד דולר לשנה כדי להגן על האירופים העשירים בפני איום שנעשה פחות ופחות סביר, ויותר מ־60 מיליארד דולר כדי לשמור על האוקינוס השקט והמזרח התיכון למען (ומפני) היפאנים. דמוקרטים שמרניים, המתחרים זה בזה כדי להיראות "קשוחים בענייני הגנה", ממשיכים לגזור גזרה שווה בין בטחון לבין זריקת כסף על הצבא. אפילו דמוקרטים ליברליים בקונגרס מתקשים לעמוד מול ההשפעה הפוליטית שיש בתקציב צבאי של 300 מיליארד דולר.

אבל הקדימויות הנוכחיות חותרות יותר ויותר מתחת לבטחוננו האמיתי. אין זאת שאלה של תותחים לעומת חמאה. גם לא של שיכון עבור חסרי־הבית במקום קניית טילים נוספים. זוהי שאלה של שימוש באמצעינו הדלים כדי לכסות צרכים בטחונים אמיתיים, כגון עשיית כלכלתנו לבת־תחרות, חינוך והכשרה של עמנו, גיוס מסע עולמי נגד השואה הסביבתית, ופתיחה במלחמת אמת על הסמים. הטענה הפרוגרסיבית אמינה הרבה יותר לגבי הבטחון הלאומי מאשר ההשלמה עם התחייבויות שזמנן עבר ועם תקציבים צבאיים מנופחים.

השקיעו באמריקה

אתגר דומה אפשר להעמיד לעניין הבטחון הכלכלי. בוש נשאר צמוד ל"תורת הטפטוף" המסורתית של המפלגה הרפובליקנית: השלך כסף על העשירים והתאגידים; הם יוציאו אותו בדרכים שיסייעו למשק. הנחה זו מספקת את הנימוק למהלכי הפתיחה הכלכליים של בוש. הוא הטיל וטו על התוספת לשכר המינימום, הראשונה בעשור שנים, הפחית את המסים על רווחי הון עבור אלה שהם עשירים כבר, והציע קיצוצים במסים על דיווידנדים בעתיד; כל זאת לאחר ש–1% של האמריקנים העשירים ביותר זכו במשך העשור האחרון להטבות מסים בשיעור של 25%. המדינה סובלת עכשיו מפער ההכנסות הגדול ביותר

בתולדותיה. הדמוקרטים נוטים להתנגד להטבות נוספות במסים, אבל פוחדים לדרוש הטלת מסים הוגנים על העשירים.

העוקץ כאן אינו סתם אי־צדק כלכלי, אם כי תוכנית בוש מעליבה כל חוש של הגינות. העוקץ הוא בטחון כלכלי: מה היא האסטרטגיה הטובה ביותר לשגשוג הכלכלי של הארץ הזאת בעתיד?

הקונסנסוס הצנטרליסטי נדבק למיתוס של הסחר החופשי, למרות מדיניות מסי המגן העולמית (והאמריקנית). הוא כופה מצב של דלות על העולם השלישי והורס על־ידי כך את שוקי היצוא של ארצות־הברית. הוא מסבסד חברות גדולות המעוניינות ביצוא פחות מאשר בהשקעות וייצור על־ידי פועלים זולים בחו"ל. הוא מגביר את הספסרות בכספים על־ידי מתן כסף לעשירים, במקום להשקיע בהשקעות ציבוריות שכבר מזמן היה צריך להשקיע: בתשתית, בחינוך ובסביבה.

כאן שוב סדר היום הפרוגרסיבי תקף יותר. השקיעו באמריקה ובפועלים אמריקנים, לא בחברות רב־לאומיות. השקיעו ביצרנים, לא בספסרים. דרשו שהעשירים והחברות הגדולות ישלמו את חלקם ההוגן, כך שנוכל לבצע את ההשקעות הציבוריות הנחוצות כדי להפוך את כלכלתנו לתחרותית. הגנו על שווקינו מפני ההשקעות המכוונות ותחבולות המסחר העוינות של היפאנים וחקייניהם, אבל גלו מנהיגות בהרחבת השוק העולמי – בפתיחת שווקים סגורים, בהקלת נטל החוב והדלות מהעולם השלישי, בשכנוע של גרמניה ויפאן להרחיב את השוק המקומי שלהן. או שנעבוד כולנו ביחד או שנסבול מסכסוכים שיהיו במשך הזמן מרים והרסניים יותר ויותר.

בטחון אישי

טיעונים פרוגרסיביים בענייני כלכלה ובטחון לאומי מספקים גם את הבסיס לסדר היום החברתי החדש. למעשה, האמריקנים נדיבים מטבעם וגורלם של אחרים נוגע להם יותר משמתבקש על־יד התבונה הפוליטית. מאות אלפים יתאספו כדי למחות על מצבם של מחוסרי הבית. מיליונים יצביעו כדי להגן על זכות הנשים להחליט בעצמן אם לבצע הפלות או לא. סקרים מראים שהרוב בעד תוכניות תמיכה לנשים, לילדים, לעניים ולנכים.

טיעון פרוגרסיבי החולק על סדר העדיפויות בתחום הבטחון והאסטרטגיה הכלכלית של ממשל בוש יוכל להפנות התעניינות גוברת בבטחון הפרט וזכויות הפרט כחלק אינטגרלי מטובת הכלל. מסע תעמולה למען תוכנית בריאות לאומית מהווה צעד הגיוני ראשון. ביטוח בריאות לאומי הוא כורח מוסרי, סימן היכר לחברה תרבותית. הוא גם ציווי כלכלי לחברות הגדולות, לעסקים זעירים ולעובדים.

באופן דומה יוכל סדר יום פרוגרסיבי המבוסס על השקעה בעובדים, לתרום להתעלות מעל למחלוקות של גזע, דת ואיזור. האסטרטגים הרפובליקנים מכירים בכך שמפלגה המשמשת מקלט ללבנים יש לה חסרונות פוליטיים משמעותיים בחברה הנעשית יותר ויותר רב־תרבותית ורב־גזעית. טיעון פרוגרסיבי בתחום הכלכלי והבטחוני יכול סוף סוף למצוא את הכוח הגנוז בפוליטיקה רב־גזעית.

שנות ה־90

סוף המלחמה הקרה פותח הזדמנויות חדשות לפרוגרסיבים, אבל עדיין נשארו מכשולים מסוכנים. הכסף שולט בפוליטיקה ומגביל אותה יותר מאי־פעם. מנהיגים פרוגרסיביים הם בעצם מין הנמצא בסכנת הכחדה. האזרחים יצטרכו לקבוע את ההנחיות לפוליטיקאים, אבל בהתארגנות האזרחים ממשיכה לשלוט הפוליטיקה של נושא יחיד, מנותקת מבקורת רחבה יותר. רבים מדי במחנה השמאל ממשיכים להתרחק מכל מאמץ לפנות אל הרוב הגדול.

באירועי 1989 ישנם סימנים רבים המעידים על כך שהעם עשוי להיות מוכן לעידן חדש של תנועה פרוגרסיבית. המרד הפופוליסטי נגד תעשיית ביטוח המכוניות, שהתחיל בקליפורניה, מתפשט ברחבי הארץ. נשים, פועלים וקבוצות למען זכויות האזרח מתגייסים בעוצמה מחודשת. יחס מוצדק של זלזול הולך ומתגלה כלפי החברות הגדולות והעשירים, בוש רק התחיל לפרוע את החשבון של מפלגתו של רייגן, שהפך את אמריקה לבעלת החוב הגדולה ביותר בעולם. אולי הדמוקרטים בקונגרס חוששים ונדחקים ומתפשרים על קונסנסוס שמרני, אך יתכן שלא כך העם. אמרו שלום לשנות ה־80.

המפלגה הקומוניסטית האיטלקית החדשה באיטליה ובאירופה. עת לאלטרנטיבה.

אקילה אוקטו □ Achilla Occhetto

קטעים מן הדין וחשבון לוועידה ה–18 של המפלגה, רומא, 18 במרס.

את הזהות החדשה יש לבנות על יסוד הדילמות הגלובאליות של זמננו

הזיקות והסתירות הגדולות של תקופתנו נושאות בתוכן את הבקורת הרדיקלית ביותר נגד שלטון המנגנונים האוטומטיים של השוק, נגד משק המבוסס על מאבק של הכל בכל, נגד אינדיווידואליזם עיוור ואנוכי.

מתברר יותר ויותר שאלה המביטים רק אל העבר ומתעקשים להתייחס אל הפולמוס של תקופה היסטורית שהיא עכשיו מאחורינו, מתקשים להבין שהיקף המשימות החדשות העומדות לפנינו, והצורך למצוא תשובה לשאלות הגלובאליות הגדולות, מעלים בעיות חדשות לפני הכוחות הרפורמיסטיים.

סבורים אנו שהאקולוגיה והבעיות העולמיות החדשות מציבות הוכחה דרמאטית הולכת וגוברת לנכונותם של עקרונות היסוד של הסוציאליזם, ושרק על־ידי התמודדות עם האתגרים והבעיות של זמננו יכולה התנועה הסוציאליסטית לגלות את עצמה ואת זהותה העכשווית.

הנוסחאות הישנות בוודאי שאינן תופסות עוד. זה מתברר מתוך העובדה ששינוי צורת הקניין של המערכת התעשייתית הישנה אינו פותר דבר, ושדרישות הצדק פירושן מדיניות של חלוקה מחדש של המשאבים והסמכויות, בלי לסלק את יסודות הצבירה. צבירה היא דווקא הגורם שעליו יש לשלוט.

אוקטו הוא המזכיר הכללי החדש של המפלגה הקומוניסטית באיטליה. הנאום הופיע בבטאון המפלגה The Italian Communists, ינואר–מרס 1989.

תרגום: יהודה רימר

דווקא ההכרח להגיע לפיתוח בר־קיימא דורש לשלול את רדיפת הרווחים כתכליתו היחידה של הייצור. ואם השוק הוא אמת־המידה ליעילות המערכת הכלכלית כולה, וגם מקור הדחף שלה שאין לו תחליף, אזי כוחו של הסוציאליזם גלום ביכולתו להצביע על מטרות של השוק שאינן נובעות ממנגנוניו.

הנה כי כן, עולה מחדש עדיפות השליטה הדמוקרטית על אמצעי הייצור והפיתוח וחלוקתם מחדש באופן דמוקרטי. האנשים בשלטון זקוקים להערכות כלליות, לחישובים ולתחזיות מאנשי המדע; משום כך כל צורות המיומנות המדעית והטכנית חייבות להיכנס בדרכים חדשות לתוך המעגל של קבלת ההחלטות המדינית והכלכלית.

דמוקרטיה, כשרון, כושר הכרעה ובקרה – על יסודות אלה ניתן להשיג ארגון חדש של הפיתוח. העוצמה הטכנית של המדע והטכנולוגיה, וההישגים הבלתי־רגילים של תרבות האדם, כתוצאה מיכולת היצירה של המין האנושי, יכולים לא רק להרוס אלא גם להציל את האנושות. ברם, החרדה מפני התוצאות של פיתוח מסוים היא האמצעי ההגיוני היחיד שאין להפריז בשימושו.

אם כיום, **בהיעדר שינוי** בתרבות, בטכנולוגיה, בהתנהגות ובארגון העוצמה, אנו נאלצים לשאול, במשך כמה עשורים יוכל עוד כדור הארץ לשמש פונדקאי למין האנושי? – הרי זה בגלל סוג הפיתוח הרווח במערב, במזרח, וגם, כפי שראינו, בארצות העניות והמפגרות יותר.

מצב זה נובע מהעובדה שהדגם הקובע לשליטה ולניצול של משאבי האנוש והטבע הוא זה שעוצב בתהליך ההיסטורי, **מחד גיסא, על־ידי הקפיטליזם**, אשר מאוחר יותר מצא את ביטויו האחיד והמתאים ביותר "בלסה פייר" (laissez faire), **ומאידך גיסא, על־ידי הקולקטיביזם הביורוקרטי.**

במשך הזמן התנסה הקפיטליזם בשינויי צורה שונים, וכפי שכבר הזכרתי, עובדה היא, שאי

אפשר להתכחש לתהליך הצבירה. ברם, את התהליך הזה יש לארגן מחדש בצורות חדשות ובאופן רדיקלי. איכות הפיתוח היא גורם מכריע, לא רק הכמות. אכן אנו עומדים בפני הצורך להמציא תשובות חדשות המרחיקות מעבר לדגמים הנתונים.

זהו הנושא העיקרי של דיוננו, לא הכרעות מופשטות בין דרך ראשונה, שניה או שלישית, שאת כולן מציגים בתוך ויכוח אידיאולוגי אֲנֵמִי ומפגר, ושבו הכל מתרכז בתזוזה ממסורת אחת לשניה. מה שאנו מחפשים הוא הדרך הנכונה להתמודד עם הבעיות החדשות של תקופתנו, בכיוון של תמורה עמוקה של כל החברות, במזרח כמו במערב.

כאן במערב, המשימה הבסיסית היא לקבוע כללים חדשים ולהקים בצורה דמוקרטית פרוייקטים חדשים, כדי לכוון את השוק אל יעדים אנושיים וסביבתיים, וגם לקראת פיתוח מתמשך.

במזרח, הנהגת צורות של שוק המלווה בדמוקרטיזציה של קבלת ההחלטות הכלכלית ושל המערכת הפוליטית, עשויה להגביר את היעילות ולאפשר יתר התחשבות בצורכי הפרט ובמאזן הסביבתי.

ובכן, אנו מסכימים: לא קפיטליזם אינדיווידואליסטי וגם לא קולקטיביזם ביורוקרטי. שותפים אנו לדברים באיגרת האפיפיור: "המתיחות בין מזרח ומערב אינה קיימת בגלל הניגוד בין שתי דרגות של התפתחות כשלעצמה, אלא בין שתי תפיסות על ההתפתחות של בני־אדם ושל עמים, ושתיהן פגומות וזקוקות לתיקון רדיקלי."

ואנוּנו גם שותפים לדברי גורבצ'וב, שאמר לא מכבר: "המשק העולמי נעשה במידה הולכת וגדלה מערכת משולבת אחת, שמחוצה לה שום מדינה לא תוכל להתפתח בצורה נורמלית, ללא הבדל מהי השיטה החברתית שאליה היא שייכת ומהי דרגת התפתחותה. תופעה זו מעלה לסדר היום הקמת מנגנון רדיקלי חדש לשם תפעול המשק העולמי."

ועל אותו הגל, תמצאו הערכה מחודשת ובקורתית ומחקר חדש, לא רק במגזר גדול של הכוחות הסוציאליסטיים והסוציאל־דמוקרטיים, אלא גם בחשיבה הליברלית החדשה, המשקפת את הגישה האנגלו־סקסית. ברוח זו אנו מסכימים לקול הקורא של האפיפיור, כאשר הוא עומד על **הצורך לצאת מעבר לכל צורות האימפריאליזם, שאינו אלא הרחבת התחרות הבלתי־מבוקרת בין מדינות.**

עצם רעיון המדינה במובן הלאומי נמצא בירידה, בשעה שבין העמים הולך ומתקבל הרעיון שיש לבנות קהילה בינלאומית חזקה יותר ומגובשת יותר. **דרושה רפורמה פוליטית ברמה עולמית,** ורפורמות מוסדיות בהיקף רחב כדי לאפשר יכולת רבה יותר של קבלת החלטות ושליטה דמוקרטית.

נושא הדיון הוא התרבות הפוליטית של עידן שלם. כיום, כל מי שאינו מוטרד עמוקות על־ידי הבעיה הזאת הוא באמת במצב רע. אלה שאינם יודעים שיש להם חום אינם מודעים למחלה המכרסמת בתוכם.

אבל אם למפלגה, לכוחות ולאנשים הנרתמים באומץ אל המשימה – אפשר אף לומר לשליחות – להבטיח את הנצחון של טובת הכלל, אם לאנשים האלה לא תינתן אפשרות להגשים את מטרתם ולשלוט בתהליכי ההווה והעתיד, כשלונם לא יהיה אלא תבוסה כללית ואבדה אכזרית לעתיד האנושות. כאן, בשטח זה, נמצא תפקידנו ההיסטורי, שאותו יש להגדיר מחדש ולהגשים מחדש.

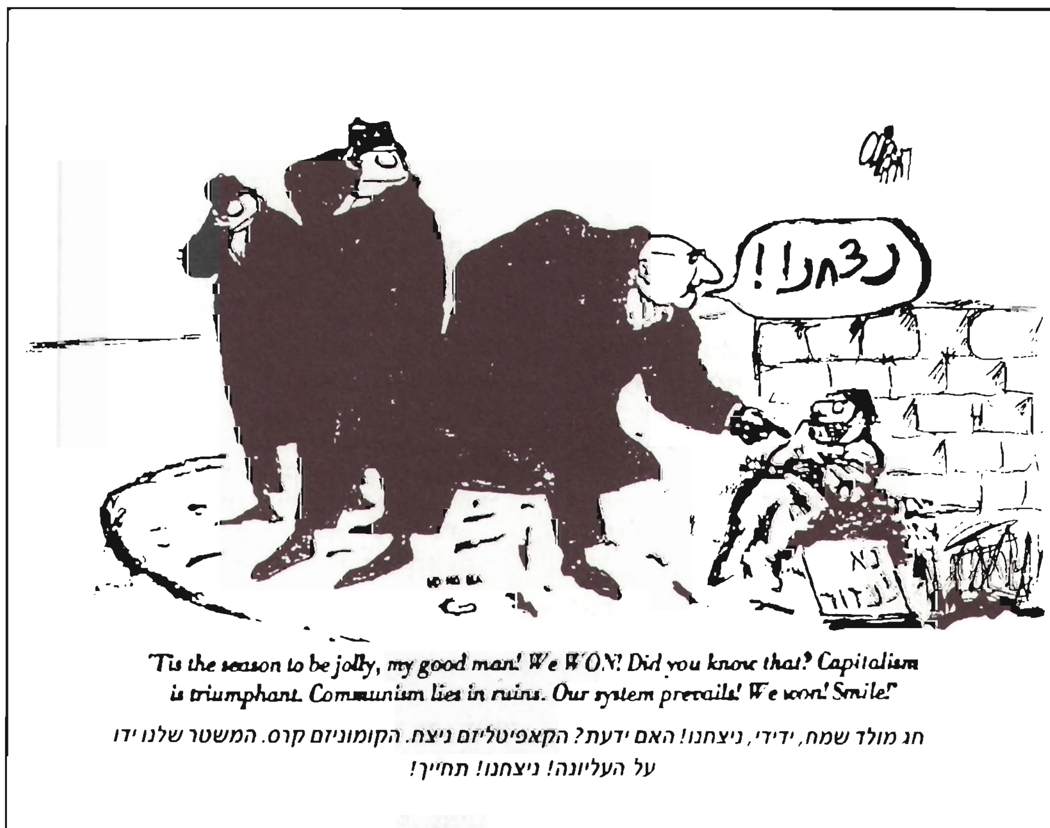
כיום הפוליטיקה צריכה לעצב יחסים חדשים, צורות חדשות של סולידריות ונתיבים חדשים משותפים. זהו מושג הפוליטיקה שחייב לתת משמעות לזרימת הדברים ולתנועתם של אינטרסים משותפים. פירושו של דבר גם שאי־אפשר לתאר את הפוליטיקה החדשה אלא כתהליך דמוקרטי, וכדמוקרטיזציה הדרגתית וכוללת של החברות שלנו.

אסור שכוח כלשהו יימצא מחוץ לבקורת דמוקרטית ולשלטון הדמוקרטיה. זהו עיקר מושרש ביותר בהכרתנו: יש לפתח את הדמוקרטיה לעומק, שתחדור לחיי הכלכלה והחברה של כל עם, תסדיר את היחסים בין המדינות ותעודד הקמת מוסדות על־לאומיים חדשים.

אנו סבורים שרק תזוזה בכיוון הזה תוכל למנוע את התוצאות השליליות ואף ההרסניות של האינדיווידואליזם הקפיטליסטי, שלא ילווה ברעיון שהפתרון יימצא בצורת שלטון אדמיניסטרטיבי וביורוקרטי כלשהו. וכאשר אנשים מדברים על דמוקרטיה, צריך להיות ברור מאוד שפירוש הדבר הוא קביעת כללים ונהלים, וכיבודם; שזהו נתון חיוני של הדמוקרטיה; שערכה האוניברסלי של הדמוקרטיה נעוץ דווקא

בנוהליה ובמוסדותיה. כמו כן צריך להיות ברור שאפשר להגשים דמוקרטיזציה מלאה רק אם המניע לכך בא מתוך אידיאלים סוציאליסטיים חזקים, שכן אלה מאפשרים לנו להרחיק מעבר לדגמים הקיימים ולתת תשובה חיובית לצרכים החדשים של האנושות.

מסיבה זאת ובמובן זה אנו מדברים על הדמוקרטיה כדרך אל הסוציאליזם.

'Tis the season to be jolly, my good man! We WON! Did you know that? Capitalism is triumphant. Communism lies in ruins. Our system prevails! We won! Smile!"

חג מולד שמח, ידידי, ניצחנו! האם ידעת? הקאפיטליזם ניצח. הקומוניזם קרס. המשטר שלנו ידו על העליונה! ניצחנו! תחייך!

שלב חדש ברפורמה הפוליטית

ייבגני פרימקוב □ Yevgeni Primakov

הקונגרס הראשון של נציגי העם בברית־המועצות, אשר התקיים במוסקווה בין 25 במאי ל־9 ביוני, מהווה ציון דרך חשוב לחברה הסובייטית, ומצביע על שלב חדש בפרסטרויקה. הקונגרס הפגין את כוחה ההולך וגובר של הדמוקרטיה, וסיפק חומר מחשבה רב לכל מי שחוקר את תהליכי השינוי. יתרה מזו, החלטותיו עוררו ויכוח ער הן מבית והן בחוץ.

בזמן הקונגרס ולפני כן שמעתי טענות, כאילו בארבעת שנותיה לא תרמה הפרסטרויקה לשינויים מרחיקי לכת בתחומים רבים, ובעיקר בתחום הכלכלה, כשעדיין מורגש מחסור גדול במצרכים והתורים אינם מתקצרים כלל. אכן, קיימים קשיים כלכליים רציניים, ובמיוחד חוסר האיזון בתקציב המדינה. עם זאת, הפגין הקונגרס בעליל את תרומתה הגדולה של הפרסטרויקה עד כה. בלעדיה אין להעלות כלל על הדעת אווירת פתיחות שכזאת בדיונים, או לצפות לפלורליזם אמיתי בכל הנוגע לבעיותינו החברתיות בעבר, בהווה ובעתיד.

חופש ופלורליזם בהשקפות

אחד הסממנים החדשים של הפרסטרויקה מתבטא באווירת הדמוקרטיה ובתחושת חופש החורגת, כמדומה, אף מן המקובל בפרלמנטריזם הבינלאומי. כוחות חדשים יצאו אל האור והדרך נפתחה למנהיגים בלתי מוכרים רבים. נציגים אין־ספור נשאו נאומים אשר הצטיינו בבגרותם, ובנכונותם להיאבק בבעיות בצורה מפוכחת. יתרה מזו, כנס ראשון זה הצליח במיוחד בזכות העובדה, שהנציגים ייצגו הפעם באמת ובתמים את הבוחרים ואת דעותיהם שלהם.

הקונגרס חשוב גם מפני ששיקף בדייקנות את רוח הזמן, את הסתירות שבחברתנו ואת רבגוניותה, על כל זרמיה המדיניים. יש בכך משום חשיבות רבה הן לעם, המגלה מודעות עצמית רבה יותר, והן למנהיגים. התמונה המשתקפת אינה שטחית או עשויה־על־פי־מידה־אחת, אלא מציגה את המתרחש בברית־המועצות בשנה החמישית של הפרסטרויקה. חשוב מאוד שנהיה מודעים למצב בטרם נחליט על חידושים נוספים ועל התפתחויות בתחום הסוציאליזם. בבואנו להתוות מסלול חדש, אנו נדרשים להבין באופן ריאליסטי את אופיה של חברתנו ואת הפוטנציאל הטמון בה.

נציגי העם תמכו פה אחד בפרסטרויקה, ובזאת שיקפו את דעת הרוב. ללא ספק היו בין הנציגים גם אנשים הסבורים כי הפרסטרויקה אינה הדרך הבלעדית להתמודד עם בעיותינו. יתכן שיש אף המתגעגעים לשיטת ההנחיות האדמיניסטרטיביות שהיתה נהוגה בעבר. אך העובדה שלא העזו להשמיע את דעותיהם מעל הבמה ובפני מצלמות הטלוויזיה, מצביעה על האווירה הכללית השוררת במדינה, ועד כמה התקדמנו במסלול הרפורמות.

הקונגרס שיקף באופן מלא את הפלורליזם, ובזאת הוגשם חלום שהיה עד כה מופשט למדי. אך הפלורליזם בלט פחות כאשר דנו בתוכניות הפיתוח של המדינה. רבים, ובעלי עמדות שונות לכאורה, משוכנעים כי הביזור הוא צו השעה, וכי יש לחסל עיוותים קודמים ביחסים בין הפדרציה לבין הרפובליקות השונות, ולהעניק להן ריבונות כלכלית. עלינו להתקדם לקראת כלכלה המווסתת את עצמה, ולהרחיב את הדמוקרטיה. בזמן הקונגרס ולאחריו לא נשמעו נאומים שדחו לחלוטין את רעיון האוטונומיה ליחידות הכלכליות השונות, ודרשו יתר משמעת, מסע נמרץ נגד הפשע, והימנעות ממשגים קודמים בתכנון הלאומי ובתיפקוד הגופים האדמיניסטרטיביים.

אשר לטקטיקות הדרושות כדי להתמודד עם הקשיים הנוכחים, ובעיקר בתחום הכלכלי, שררו חילוקי דעות נרחבים יותר. הם נסבו על קצב הביצוע ועל היקפו, והיו תלויים בנחישות דעתו של המציע או של קבוצת המציעים. יש שהעדיפו צעדים נמרצים ויוצאי דופן, ולעומתם תבעו אחרים גישה זהירה, מתוך אמונה כי כבר חל שינוי לטובה, המדינה עומדת לצאת מן המשבר, ועדיף לחזקה בעקביות מבלי לנקוט אמצעי חירום.

חבר האקדמיה ייבגני גרימקוב הוא חבר המפלגה הקומוניסטית ויו"ר הסוביט העליון. המאמר הופיע ב – World Marxist Review ג'ורנאל מידע ותיאוריה של המפלגות הקומוניסטיות בעולם.

ספט' 1989 צ'כיה

תרגום: חנה לש

ויכוחים אלה משקפים סתירה הקיימת בחיי היום־יום: לאחר שהודית כי נחוצים צעדים יוצאי דופן, אינך יכול אלא לבצעם באמצעות צעדים אדמיניסטרטיביים, שמטבעם הם לקויים מבחינה כלכלית. הפרדוקס הוא, שמתפקידם לתמוך בפרסטרויקה, כלומר: לעודד יתר ביזור, להתקדם לעבר השיטה של ויסות עצמי בתחום התעשיה, ושימוש בשיטות הדרכה בלתי אדמיניסטרטיביות בתחום הכלכלי והחברתי – כל אלה שיטות כלכליות, מוסריות ודמוקרטיות ללא אמצעי לחץ. מצב זה טומן בחובו שתי אפשרויות: לחפש מוצא בחיזוק הפרסטרויקה, או להחליט על צעדים העלולים להביאנו לכך, שבסופו של דבר נחרוג ממנה וננקוט את השיטה האדמיניסטרטיבית.

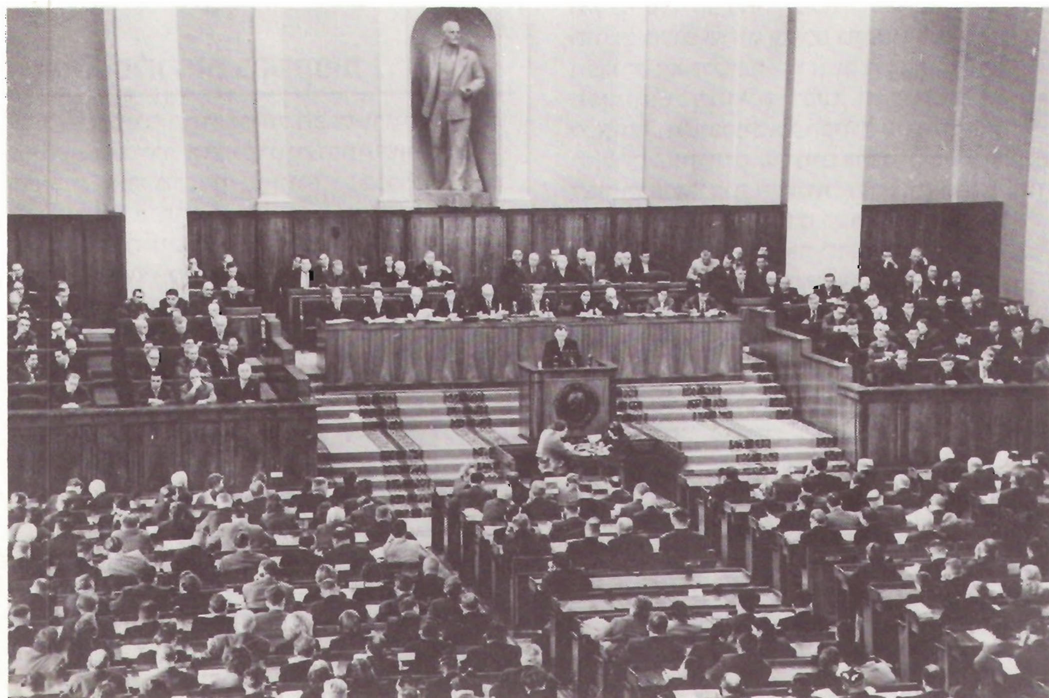
אך ככל שהחריף הוויכוח על בעיות הכלכלה, איכות הסביבה, היחסים בין העמים וכיו״ב, כן שררה תמימות דעים כי אין טעם לעסוק בניתוח העבר על אף מורשתו הקשה. אכן, נטל העבר מעיק ובשעתו לא השכלנו להכיר בעובדות העגומות. אך תהיה זו טעות להתעכב על כך, ורוב הנציגים העדיפו להתמקד במשגים וליקויים אשר התעוררו בתקופה של יצירת המבנה החדש. הם העדיפו להתמקד בהווה ובעתיד, ולחתור לקראת פתרונות אופטימליים לבעיותיה של המדינה, תוך כדי תמיכה בפרסטרויקה.

כינוסו של מוסד עליון וחדש זה היה נצחון לגלאסנוסט. העולם כולו ראה ושמע את קולות הנציגים. דברי אחדים היו בוטים, נמרצים, ולעתים אף מוטעים, אך איש לא צנזר אותם. היו אומנם גם כאלה שעיקר עניינם היה לעשות רושם, אך הרי זהו אחד הסממנים המתלווים לכל תהליך דמוקרטי.

העובדה שעדיין לא כולם מוכנים לדיון פתוח ומקיף, התבטאה ברמה התרבותית הנמוכה. שוב נוכחנו לדעת שהמציאות שונה בתכלית ממה שהאמנו: בשעתו, כאשר הסובייט העליון היה מתוכנת לומר הן להצעות מוכתבות, השלינו את עצמנו כי הגענו לדרגת תרבות מדינית גבוהה. כעת מסתבר שעוד ארוכה הדרך. אלא שתרבות מעין זו היא חלק בלתי נפרד ממדינת חוק, ובייחוד מגוף ייצוגי דמוקרטי. לבטח עוד נזכה ונגיע לכך, שהרי כבר השכלנו ללמוד רבות מן הארצות בעלות הנסיון והמסורת הפרלמנטריים.

לקראת סוציאליזם הומאני ודמוקרטי

הוחל בהגשמתו של קו הנתמך על־ידי הקונגרס והוועידה ה־19 של המפלגה. עלינו להפריד בצורה ברורה בין המפלגה לגופים המדיניים לדרגותיהם, ליצור שלטון חוק סוציאליסטי וליישם בעקביות

את העקרון לפיו כל הארגונים הציבוריים, כולל המפלגה הקומוניסטית, פועלים במסגרת הקונסטיטוציה והחוק. הקונגרס אישר פה אחד כי יוחל מיד בהכנתה של חוקה בסיסית לברית־המועצות, ולשם כך נבחרה ועדת חוק ומשפט. על החוקה לכלול את עקרונות הסוציאליזם ההומאני והדמוקרטי, ולאשר את היסודות החברתיים, הכלכליים והמדיניים אשר עליהם תתבסס מדינה סוביטית בעלת מבנה פדרלי, לניניסטי. עליה להקים מבנה כלכלי, חברתי ומדיני שימנע לחלוטין התפתחות של פולחן האישיות, של אוטוריטריות, או של קיומה של שיטת השלטון האדמיניסטרטיבי. עד לכינוסו הבא של קונגרס נציגי העם בסתיו, ייעשו תיקונים חיוניים בחוקה הקיימת, בהתחשב בהצעותיו של הפורום הראשון.

המפלגה אינה מוותרת על תפקידה כאוואנגארד

החלטות הוועידה ה־19 של המפלגה ושל הוועד המרכזי בנוגע לחלוקת התפקידים בין המפלגה לגופים ממשלתיים, אינן באות לבשר כי המפלגה ויתרה על תפקידה כאוואנגארד. לנין האמין שעל המפלגה לנווט את הארגונים הציבוריים והממשלתיים באמצעות הקומוניסטים הפועלים בתוכם, ולא על־ידי יצירת מסגרות חלופיות או מקבילות. בימי סטאלין עוותה השיטה, כאשר כל הגופים הנבחרים היו כפופים לחלוטין למנגנון המפלגתי.

אם תנהג המפלגה כבעבר, אם מוסדותיה לא ישכילו להסתגל לתנאים המשתנים, אזי נשקפת לה סכנה. בדברי הסיכום בקונגרס אמר מיכאיל גורבצ׳וב: ״לפעמים מפגרת המפלגה אחר תהליכים חברתיים אלה או אחרים. אם ברצונה לשמש אוואנגארד חברתי ולמלא שליחות זו גם בעתיד – שהרי החברה זקוקה לכוחות אוואנגארדיים המייצגים מטרות פרוגרמטיות – אזי עליה להתאים עצמה מחדש מהר יותר מן החברה.״

כיצד, אם כן, יוכלו נציגי המפלגה הקומוניסטית ליישב את המשמעת המפלגתית עם חובותיהם לבוחריהם, עם עצמאותם, ועם גילוי יוזמה למען האינטרסים של הללו? אישית, אינני יודע על כל החלטה מפלגתית המונעת מנציג העם (בין שהוא חבר המפלגה הקומוניסטית, או לא), להצביע בהתאם למצפונו. אומנם מודעים אנו לנהלים פרלמנטריים במדינות מספר, בהם מצביעים הנציגים אך ורק בהתאם להחלטות קבוצתיות. אך אין כל החלטה פורמלית הדורשת משמעת מעין זו, והנוהל השתרש מתוך הרצון להמשיך ולהשתייך למפלגה. לדוגמא: כחבר המפלגה הקומוניסטית והוועד המרכזי, אני יכול להצביע נגד נציג זה או אחר בקונגרס, מבלי להתחשב בעמדת ההנהגה. אך אם מדובר בשינויים בסיסיים במדיניות, מובן מאליו שעלי לתמוך בהחלטותיו של הוועד המרכזי, שהרי זהו המפתח למשמעת המפלגתית של הנציג.

הפרסטרויקה והעולם החיצון

אך טבעי הדבר שהקונגרס והחלטותיו ימשכו תשומת לב אדירה בעולם כולו. מנסים להשוות את המנגנון החוקי־מדיני החדש בברית־המועצות עם המסורת הפרלמנטרית ועם הנהלים בארצות סוציאליסטיות אחרות. יש לבדוק את המשמעות הבינלאומית של הרפורמות המדיניות שלנו, לאור נסיונם של אחרים, ובעיקר של מדינות סוציאליסטיות אחרות. ברית־המועצות מודה היום בגלוי כי אין היא קרובה לאמת יותר ממדינות אחרות. לכל אחת מן המדינות תנאים מיוחדים משלהן, מסורת היסטורית, ותפקידים ייחודיים. אך באופן אובייקטיבי מלמד הנסיון, ובעיקר לאחר הקונגרס הראשון, **שהסוציאליזם פתוח לחידושים, שעדיין לא מוצה הפוטנציאל שלו, ושהוא קשור באופן הדוק לערכים כגון יושר, פתיחות ודמוקרטיות.**

פירושו של דבר, כי עלינו לשוב ולאמץ את האידיאלים שהיו נהוגים בתקופת לנין. עם זאת, רואים אנו סימנים המעידים על כך שהסוציאליזם מתמזג עם העולם המודרני סביבו, תוך כדי אימוץ של תכונות הנובעות מההקשר הגלובאלי של רתפתחותו.

הגורמים הנ״ל ישפיעו לבטח על המפלגות הקומוניסטיות ברחבי העולם ויעוררו יותר אמון כלפי ברית־המועצות. הפרסטרויקה המתקדמת בהתמדה במסלול שהתווינו לה, על אף הקשיים והמכשולים למיניהם, הפכה לגורם מייצב במישור הבינלאומי, וכך תורמת להצלת האנושות מכליון אפשרי.

בקונגרס הראשון של נציגי העמים הושם דגש על ההחלטות הבאות: ״נטישת התפיסות הדוגמטיות, גישה ריאליסטית לתופעות שונות ולתהליכים הבינלאומיים, שיבה לערכים אנושיים אוניברסליים, דה־אידאולוגיזציה ביחסי הגומלין בין מדינות, ואימוץ גישה מוסרית בהגנת

המדינה. כל אלה הינם איפיונים בולטים של גישה חדשה התואמת את התזוזה הרדיקלית במדיניות החוץ של ברית־המועצות.״

ידידינו ושותפינו ברחבי העולם ראו במו עיניהם שמדיניות החוץ הסובייטית והמחשבה הפוליטית החדשה קשורים קשר בל יינתק לרפורמה הפנימית בברית־המועצות. בלעדיה ובלעדי הדמוקרטיזציה המתרחשת לנגד עינינו, לא היה מתחולל כל שינוי במדיניות החוץ, ולא היינו עדים לתוצאות המוחשיות שבאו בעקבותיו. מאז הקונגרס הולך התהליך ונפתח עבורנו ועבור העולם כולו. נציגי העם מחזקים את דרישותיהם ליתר דמוקרטיזציה בתחום ההחלטות המדיניות מן הסוג שבעבר התקבלו בסודי סודות (כגון מלחמת אפגניסטן). מעתה יתקבלו כל ההחלטות הנוגעות לשיגור הצבא אל מעבר לגבולות ברית־המועצות, להענקת אשראי ותמיכה כלכלית למדינות זרות, ולאשרור הסכמים עם מדינות אחרות, לאחר דיון דמוקרטי מקיף.

המבנה החדש של חיי החברה על כל השלכותיה, אמור להוציא את ברית־המועצות מן המשבר הרציני שאליו נקלעה בראשית שנות ה־80. אנו נחושים להתגבר על כל מכשול בדרך של התפתחותנו הסוציאליסטית, להעניק לסוציאליזם פנים מודרניות, ולפתוח אופקים חדשים של קידמה לפני החברה הסובייטית. כפי שאישר הקונגרס בהחלטותיו, הרי זה רגע מכריע בתולדותינו.

השימוש בסמים הוא חטא

ראיון עם ג'סי ג'קסון □ Jesse Jackson

בעקבות הצלחתו בבחירות המוקדמות לקביעת המועמד הדמוקרטי לנשיאות ארצות־הברית, היה הכומר ג'קסון לדמות מרכזית במפלגתו. קולו נשמע ברמה בענייני החברה של אמריקה, וזמן רב בטרם הכריז הנשיא בוש על מלחמה נגד הסמים, קרא ג'קסון תיגר על הנגע שפשט בקרב הצעירים השחורים.

שאלה: בהכריזו מלחמה על הסמים בוושינגטון הבירה, התמקד ויליאם בנט, המנהל הפדרלי למלחמה בסמים, בעיקר בקהילה השחורה בעיר הפנימית. האומנם קלע למטרה?

ג'קסון: הסמים הזורמים למדינה זו מסתכמים ב–150 מיליון דולר מידי שנה. האמריקנים, המהווים 6% מאוכלוסי העולם, צורכים כמחצית מכמות הסמים בעולם. האוכלוסיה האפרו־אמריקנית שבעיר הפנימית אינה חולשת על סכומי עתק אלה!

השימוש בסמים וחיי הפשע אינם מנת חלקם של בני המעמד התחתון העירוני בלבד. אין זו אלא אשליה לטעון כי רק השחורים נגועים בנגע, שהרי הבעיה מצויה בכל מקום. יתרה מזו, נגע הסמים לא פשה רק בקרב צעירים בני משפחות הרוסות, שכן, המערכת המשפחתית כולה נתונה במשבר ערכים. משבר זה מקבל חיזוקים באמצעות "תרבות" הטלוויזיה ותוכניות נוסח "דאלאס", החושפות את ילדינו לבגידה, לניאוף, ולשאיפה להטבות חומריות, ומטביעות את חותמן עליהם יותר מן הכנסיה, מבית הספר או מבית ההורים.

"בארוני הסמים" הם האדונים, והמכורים לסם הם עבדיהם, והם באים מכל הצבעים, הגדלים, המינים והגזעים. אין להתעלם מן העובדה כי תמצא ביניהם טייסים ומהנדסי רכבות, פקידי ממשל וכמרים, רופאים ועמילי בורסה, עורכי דין ופרופסורים.

אלפונסו דאמאטו, הסנאטור מניו־יורק, חשב כי עליו ללבוש בגדים "זרוקים" על מנת להוכיח כי אפשר לקנות "קראק" בגלוי ברחובות הברונקס. מסתבר שגם בלבושו הרגיל לא היה נתקל בקושי כלשהו, בין שהיה הולך לשירותים בבניין הפדרלי, או לגן הציבורי המשקיף על פסל החירות... יתרה מזו, בכל בית ספר ציבורי היה משיג את מבוקשו!

יש להודות כי מבחינה מסוימת צודק ויליאם בנט בהתמקדות שלו בוושינגטון הבירה. שהרי כאן מסופק הסם הישר ללב לבה של הדמוקרטיה שלנו, וכאן בא לידי ביטוי מלוא הבוז שהספקים רוחשים לממשל ולעם האמריקני. בהציבם את דוכניהם מול בית הנשיא, בעיר שבה חיים ועובדים שופטי בית המשפט הגבוה לצדק, ובה מתכנסים נציגי הקונגרס, הם מפגינים את זלזולם בשיטה האמריקנית כולה.

חייבים למגר את עסקי הסמים ואת הבארונים העומדים מאחוריהם. אילו היו קומוניסטים פולשים לארצנו וגורמים למותם של אמריקנים בבירתנו, היינו מגיבים אחרת. אנו עדיין סלחניים מדי למוות הקשור לסמים.

שאלה: אכן, נגע הסמים התפשט באמריקה כולה, אך נדמה שהמוקד נמצא בעיר הפנימית ובמעמדות הנמוכים, שבהם עלתה עקומת האלימות והפשע הקשורים לסמים.

ג'קסון: אין ספק שנגע הסמים, החמדנות והקלות שבה ניתן להשיג "עוזי" וכלי נשק אחרים, הם בגדר מרשם לאסון.

שאלה: אחרי הכל, האלימות אינה מופעלת בקרב הטייסים או ה...

ג'קסון: לעזאזל, כך נדמה לך! כשמתרחש אסון תעופה או התנגשות רכבות, זו אלימות! כשפועל נמחץ על־ידי מכונה, זו אלימות! כשבני משפחתך נתונים במעצר או בבית הקברות בעקבות השימוש בסמים, זו אלימות! תהיה זו התעלמות מן המציאות אם נתמקד אך ורק במלחמת הכנופיות...

שאלה: בהמשך לאנלוגיה שהזכרת בין פלישת הסמים לתוקפנות הקומוניסטית, כלום מתכוון אתה לומר שממשלו של בוש נוקט יד רכה מדי?

ג'קסון: לא, הם נוקטים יד קשה במידה שהם מודעים לבעיה. הצרה היא שאין להם מספיק ידע ומשאביהם מוגבלים. יש לתת לוויליאם בנט

מתוך NPQ, בטאון הזרם המתקדם של המפלגה הדמוקרטית בארצות־הברית, קיץ 1989.

תרגום: חנה לש

מעמד של שר ותקציב ממשי. עד כה חסרים לו הן הסמכות והן המשאבים הנחוצים למלחמת הסמים. וגם עד כה חסר לו החזון.

שאלה: מה באשר להצעתו של ג׳ק קמפ לסלק את המשתמשים בסמים ואת משפחותיהם משיכונים ציבוריים ולבקש תעודות זהות מן הדיירים שם?

ג׳קסון: האם חוק זה יופעל גם נגד המשתמשים בסם הגרים בבתים עם סבסוד ממשלתי? או נגד אלה המשלמים את דמי השכירות במשכורות ממשלתיות? האם הוא יופעל נגד בני המעמד הבינוני המפחיתים את דמי המשכנתא ממס ההכנסה? מסתבר כי הצעה מצומצמת ובלתי מספקת זו, יש בה נופך של גזענות...

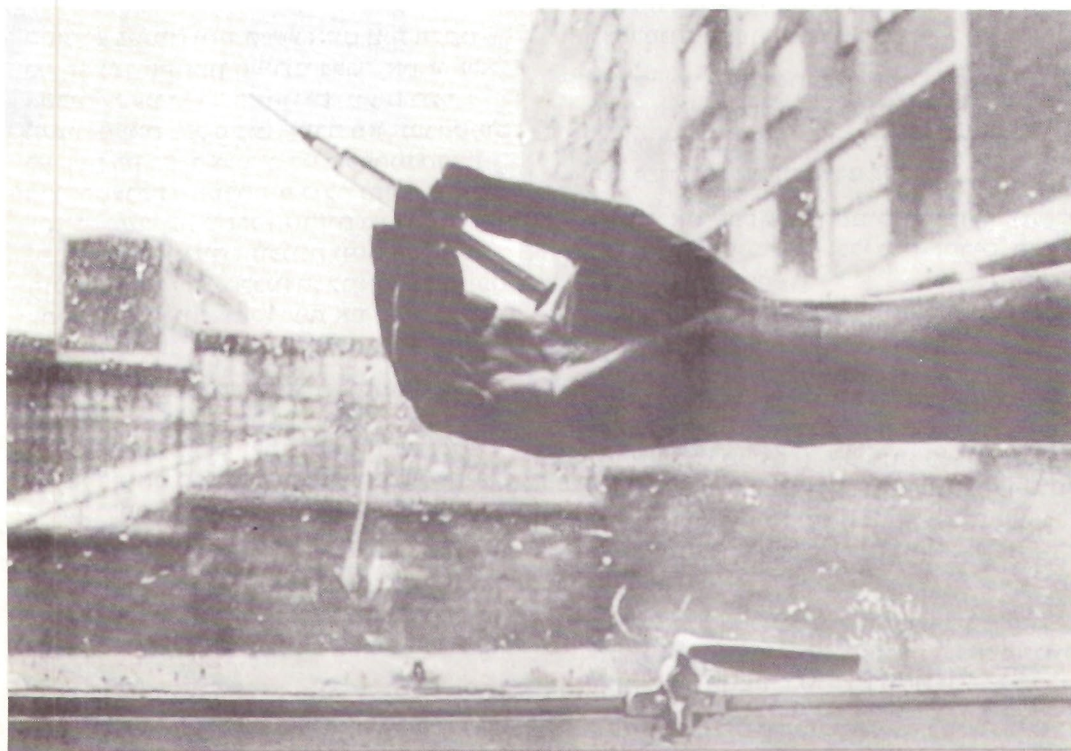
שאלה: מהי תוכניתך שלך להפסקת השימוש בסמים?

ג׳קסון: יש לקטוע את האספקה במקור, לחזק את האיסור, לחנך את התמימים, לשקם את הנגועים, ולהעניש בחומרה ובמהירות את בארוני הסמים שאינם אלא טרוריסטים. מאחר שהברחת סמים לארצות־הברית היא מעשה טרוריסטי, יש להפעיל את המשטרות הלוחמות בטרוריזם. כל מי שייתפס בהברחה המיועדת להעביר את סם המוות לאמריקנים, יישא את עונשו כבשעת מלחמה. יש למתוח כאן קו ברור.

שאלה: איך יש בדעתך לקטוע את מסלול האספקה ולחזק את האיסור?

ג׳קסון: איסור הסמים חייב להיות מעמודי התווך במדיניות החוץ שלנו. על שר החוץ לכנס את כל ראשי הממשלות שבהם מגדלים את הסמים, ובמיוחד את אלה שבגבולנו הדרומי: מקסיקו, קולומביה, פרו ובוליביה. יש להכין תוכנית רב־צדדית הכוללת מחיקת חובות וסעד כלכלי, בעיקר כדי לפתח גידולים אלטרנטיביים. נוסף על כך חייבת ארצות־הברית להגיש עזרה צבאית לארצות כמו קולומביה, בהן בארוני הסמים שולטים על כוחות שהם גדולים מאלה שברשות הממשלה.

עלינו להיות יעילים יותר במלחמתנו במבריחים. הייתי בפלורידה עם משמר החופים. על אף שהם יודעים כיצד מוברחים כ־90% מן הסמים

לארצות־הברית, חמש מבין שש ספינותיהם הופעלו באותו זמן נגד "אנשי סירות", הפליטים שברחו מן האי האיטי, ולא נגד מבריחי הסמים!

ולבסוף: כ-150 מיליארד דולר מכספי שוק המסים עוברים תהליך הלבנה ומופקדים בבנקים למיניהם. עבור המלבינים אין בכך משום אתגר, כי באזורי הגבול מעדיפות הרשויות להתעלם מכך, ולמעשה הופכות שותפות לדבר עבירה.

שאלה: מה באשר לעונשים?

ג'קסון: משפט מיידי למפיצים, בהיותם טרוריסטים.

שאלה: האם כוונתך להחמרה בעונשים ללא מתן אפשרות חנינה?

ג'קסון: אכן. יש צורך בעונשי מאסר חמורים.

שאלה: כלום אין מגבלות? שמענו מפיו של דר' עלים מוחמד, מנהל הרשות למלחמה בסמים מטעם "אומת האסלאם" בצפון־מזרח וושינגטון, כי מבין 200,000 הגברים השחורים החיים בבירה, יושבים כיום כ-10,000 בבתי כלא.

ג'קסון: אם המחוקק קבע עונש מאסר, הרי שיש להשתמש בו.

שאלה: אם יש להתייחס למפיצי הסמים כאל טרוריסטים, כלום לא מגיע להם עונש מוות?

ג'קסון: איני נוטה לומר שלמפיצים מגיע עונש מוות. אינני בטוח שלמדינה יש זכות מוסרית ליטול חיי אדם.

שאלה: האם לאחר קריירה ממושכת כפעיל למען שינוי חברתי, התחלת לשקול את האופציה של פסק דין מוות?

ג'קסון: כן. נגע הסמים תובע עונש ממשי. בארוני הסמים מצפצפים על השיטה הקיימת, וזה מביא אותי למסקנה שחייבים למצוא דרכים לעצור בעדם בכל מחיר.

שאלה: מעבר לעונשים מחמירים ושיפור השיטור, כיצד ניתן להקטין את הדרישה לסמים?

ג'קסון: יש לשנות את כל הסביבה. יש לדאוג ל"טיפת חלב", למועדוני יום, לתוכניות טיפוח, להכשרה מקצועית, לשיכון זול, לסיפוק במקום העבודה, ולהעלאת שכר העבודה המינימלי. ובעיקר, יש צורך בחינוך נגד הסמים תוך טיפוח החוסן המוסרי.

שאלה: מנין יבוא החינוך הזה? הרי על פי השיטה הנהוגה צומח החוסן המוסרי בקהילה, בכנסיה, במשפחה וכיו"ב. אחרי הכל, אין הממשלה מוסד

דתי, ואין החוקה בגדר מדריך להתנהגות המוסרית של הפרט, אלא מסגרת האמורה להגן עליו.

ג'קסון: אני מסכים. האחריות להפסקת אספקת הסמים מוטלת על הממשלה. המאמצים להקטנת הדרישה לסם מוטלים על הקהילה.

שאלה: בסדר. אך מי? וכיצד? זה שנים אתה עובר בארץ בקריאה "הבוז לסם – קדימה התקווה", וננסי רייגן יצאה עם הסיסמה: "רק אמור לא" (Just Say No). ובכל זאת גברה ההתמכרות לסמים באזורים רבים.

ג'קסון: ובכן, לא בכל הרמות הושקעה עבודה ממשית. אני חש לא פעם כאילו קולי הוא כקול קורא במדבר.

במשך תקופה ממושכת כלל לא התייחסו לנגע הסמים כאל איום המאיים על האומה כולה. וגם עתה יש רבים המעדיפים להטביע עליו חותם גזעני. פתרונם מתמצה בכך שהם מרחיקים מבתיהם הן את המשתמשים במסים והן את המפיצים, וכולאים אותם.

שאלה: קיימות קבוצות, וביניהן "אומת האסלאם", אשר נדמה כי השכילו לגבש גישה יעילה של חינוך מוסרי ושיקום. הם שואפים להחזיר לקהילה ולמשפחה את חוט השדרה התרבותי־מוסרי, תוך יצירת תשתית של משמעת ללא מעורבות ממשלתית. אין הם מצפים כי הממשל הרפובלקני יפתור את בעיותיהם. התסכים לגישה זו?

ג'קסון: יש חשיבות בחיזוק התרבות הקהילתית

ואין לזלזל במשמעות. אני מודע לכך שלמוסלמים היתה הצלחה במלחמתם נגד מפיצי הסמים, על־ידי הקמת משמרות בשיכונים. כל עוד הדבר יכול להיעשות במסגרת החוק יש לעודד משמרות של הורים באזורי בתי הספר, ולהראות למפיצים כי אין להם מה לחפש שם. יש גם חשיבות לשמירה בשכונות.

שאלה: באיזה תחום מסכים אתה לשיטותיו של ויליאם בנט, ועל איזה מהן אתה חולק?

ג'קסון: הממשל הזה משוכנע כי אפשר למנוע את ההתמכרות על־ידי גירוש אנשים מבתיהם. אך למכורים כלל לא איכפת היכן הם גרים, שהרי זה מכבר מרחפים הם באוויר. צריך להיות ברור שהמכורים לסמים הם חולים הזקוקים לטיפול רפואי. אך היכן התקציבים לשיקום? היכניסו את כולם למעצר? והרי בתי הכלא גם הם "שיכון ציבורי", ומה הטעם להעבירם משיכון ציבורי אחד לשני? למעשה הכלא עולה יותר למשלם המסים.

הממשל הציע פתרונות מיידיים מבלי לשקול את יעילותם. מדוע אין הם מכנסים ועידה שבה ישתתפו, נוסף על המדינות הספקיות, גם ראשי הערים, ראשי המשטרה, פקידי בריאות ומכורים לשעבר, כולם בעלי נסיון רב במאבק נגד הנגע? בנט יוכל להיעזר בהם על מנת להבין את עומק המשבר ואת אופיו. אין מקום לגישה גזענית, אין טעם להתמקד בוושינגטון הבירה בלבד, ויש להקפיד על דו־מפלגתיות.

שאלה: יש המציעים לבטל את החוקים נגד השימוש בסמים, על מנת למנוע את הרווחים האדירים שבסחר הבלתי חוקי, ואת האלימות המתלווה לכך. שמא יש כאן משום פתרון – שהרי השימוש בסמים נעשה לא פעם באקראי?

ג'קסון: איני חושב כך. תוכל אומנם למנוע את הרווחים המופרזים, אך לא את הפצת הרעל, שהרי סם הוא רעל. והשימוש בסמים הינו חטא. השימוש בסמים משפיל מוסרית ומחליא...

שאלה: כלומר, כל האמריקנים המשתמשים בסמים – 25% מן האוכלוסיה – כולם מושחתים מוסרית!

ג'קסון: אכן, האמריקנים שותפים לדבר עברה. רבים נהנים ומרוויחים מן הסמים. לבטח לא היו נהנים באותה מידה מן הקומוניזם או הפאשיזם. הם לא היו נהנים מפלישה סובייטית, אך נראה כי הם נהנים מפלישת הסמים, שהרי נטילת הסם גורמת להם תחושת אושר וסיפוק. עם כל נסיונה הרב של אמריקה באסטרטגיה מלחמתית, טרם נתקלנו באויב חלקלק ומתקתק שכזה. מעולם לא נתקלנו במצב שבו הצבא מבקש להתעסק עם האויב למטרות של סיפוק. האויב הזה הינו הרסני יותר מכל אויב במדים בעל אידיאולוגיה אחרת. הפעם אנחנו בעצמנו האויב. איש אינו מכריח אותנו ליטול את הסם. אין זאת אלא התאבדות איטית.

שאלה: כאיש דתי, היכן אתה רואה את מקור החוסן המוסרי והכוח לעמוד בנסיון של הסיפוק המיידי?

ג'קסון: בערכים. הללו מוקנים במשפחה, בכנסיה, בבית הכנסת, במסגד. יש להטביע באנשים את כוח ההתנגדות לעמוד בפני הסם, באותה מידה שהם מצליחים לעמוד בפני השנאה וניצול הזולת. ההתמכרות היא ביטוי לשנאה עצמית וניצול עצמי. מחויבותנו לחיים תובעת מעמנו כי נימנע הן מן ההנאה הרגעית והן מן הסבל לטווח רחוק.

שאלה: האין זאת כי עצם האתוס של תרבות זו, ב–1989, הוא סיפוק מיידי...?

ג'קסון: הנאה מיידית, סבל ממושך, שפירושם משבר הסמים, בסופו של דבר, זהו משבר תרבותי.

מחוסרי בית בשנת 2000

"בימי הקיץ נוטים לשכוח את מחוסרי הבית, אך הם עדיין קיימים". כך טענה דונה ברזיל, המתאמת הארצית של צעדת המחאה לוושינגטון שנערכה ב–7 באוקטובר. הצועדים, המאורגנים ביותר מ–300 סניפים מקומיים, זכו בתמיכה רחבה בהפגנתם זו, שהיא ההפגנה הארצית הראשונה למען דיור זול.

בשמונה השנים האחרונות קוצץ תקציב השיכון הפדראלי ב–77%, ומספר מחוסרי הבית הגיע ל–3 מיליון. בשנת 2003 תזדקקנה כ–5 מיליון משפחות נוספות לדיור זול, וזו עליה של 40%. בו בזמן תתחסלנה כ–3.5 מיליון יחידות, שהן 27% מכלל הדירות המסובסדות. **הארגון הארצי למען מחוסרי הבית מעריך, כי ללא שינוי בסדר העדיפות הלאומי, יהיו בארצות־הברית בשנת 2000 כ–19 מיליון מחוסרי בית.**

מתוך Dollars and Sense, בוסטון, אוקטובר 1989.

ילדי הקוקאין: החלום האמריקני במחתרת

טרי ויליאמס □ Terry Williams

המחבר הוא אתנוגרף בסיטי יוניברסיטי בניו־יורק, אשר הקדיש אלפי שעות לתיעוד חייהם ותרבותם של סוחרי הסמים הצעירים בוושינגטון הייטס, במטרופולין של ניו־יורק. שוחחנו עמו על ספרו החדש, **ילדי הקוקאין**, המבוסס על מחקרו שיצא לאור בהוצאת אדיסון־וסלי באוגוסט השנה.

"מגעיל להיות עני... יימח שם העוני... וכי למה אהיה עני?" כך מתבטאים סוחרי הסמים בני העשרה, ועל כך סובבים כל עסקי הסמים בעיר הפנימית. כמו כולם רוצים הם לחיות את החלום האמריקני, וכמו המבוגרים מבקשים הם כוח, כבוד, יוקרה ועושר, והם רוצים זאת עכשיו!

כל מתבגר שואף להצליח. הם רוצים להראות למשפחתם ולחבריהם כי הם מסוגלים לעלות במעלה סולם הקריירה ולעשות כסף. בהיעדר סיכוי סביר למצוא עבודה בזרם הכלכלי המרכזי, הם מחפשים הזדמנות בסחר הסמים הבינלאומי ההולך וצובר תאוצה במהירות רבה.

בעולם הקוקאין מתבטאת ההצלחה בכך שאתה "עומד ליד המאזניים", ושולט בכמויות משמעותיות של הסם. דומה הדבר לעמדה של סוכן מכירות בכיר בחברה גדולה, או התקבלות כשותף של סוכן בורסה לאחר תקופה ממושכת כמתלמד. הנערים המגיעים לעמדה כזו שולטים במחירים ובטכניקת המכירות, והם חולשים על עבודת זולתם ומרוויחים סכומי עתק.

מסתבר, אם כן, שסוחרי הסמים הצעירים מעדיפים לוותר על המיתוס האמריקני. פגשנו ביניהם את מאקס – החולש על צוות ההפצה באיזור וושינגטון הייטס למען הקולומביאנים, ומרוויח כ–20,000 דולר בשבוע, והוא בן 16.
ואומנם, בבחירתו היה משום הגיון. מאקס יכול היה לבחור בדרך החלום האמריקני ולמכור האמבורגרים, אך במקום זה הוא נוסע היום במרצדס, עונד שרשרות זהב ובכיסיו כסף רב.

ילדי הקוקאין הם למעשה צאצאי "הנישואין" בין העוני לחלום האמריקני. וסיפורם הוא סיפורה של הדרך האמריקנית.

תרבות הסירוב

חיי הכלכלה האלטרנטיבית של נערים אלה מבוססים על תרבות אלטרנטיבית: על תרבות הסירוב. הם מסרבים ליטול חלק בשיטה שדחתה אותם: הם מסרבים ללמוד, כי מוריהם אמרו להם שאין הם מסוגלים ללמוד; העובדים הסוציאליים אמרו להם שלעולם לא יצליחו להשתנות; העיתונאים והשוטרים קראו להם "חיות"; הוריהם מסרבים, ואולי אינם מסוגלים, להיות הורים של ממש.

בקיצור, אין להאשים רק אותם באי נטילת אחריות לחייהם. עם זאת, אין צרותיהם נובעות ממחדלי החברה בלבד – אך ממדיה של תרבות הסירוב מצביעים על בעיה חמורה במבנה מערכת ההזדמנויות באמריקה. במטרופולין של ניו־יורק עוזבים את בתי הספר כ–40% מן הילדים, ונוצר "דור אבוד" של כ–500,000 אנשים שכלל אינם פונים ללשכות העבודה. מספר עצום זה מצביע על סירוב המוני. תרבות הסירוב האמריקנית אינה תלויה בכלכלה הלגיטימית, ותרבות הסמים מהווה רק מרכיב זעיר בסירוב המוני זה.

באזורים העירוניים השחורים יוצאים הצעירים מנקודת המוצא כי הם שולטים בחייהם, ובאחד הימים יוכלו להיבחר לנשיאות ארצות־הברית. ואז, כאשר הם יוצאים לרחוב, הם מגלים לפתע כי נהג המונית מתעלם מידם המורמת וחולף מבלי לעצור, כי בעל המכולת אומר שאינו יכול לתת להם עבודה, ובעל הבית מסרב להשכיר להם את הדירה שהם מבקשים. ולאחר שתצטרפנה כל העובדות הללו לתמונה אחת, ייווכחו לדעת כי התחושה שהם חלק מן החברה האמריקנית מתערערת והולכת.

בהדרגה הם מתמלאים זעם. ומתוך זעם עשוי הצעיר להחליט: "לא, אין בדעתי להמשיך בלימודי

מתוך NPQ, בטאון הזרם המתקדם של המפלגה הדמוקרטית, קיץ 1989.

תרגום: חנה לש

ולהצטרף לחברה זו. אשיג את אשר ארצה בדרכי שלי וללא כל עזרה. אני אדאג לעצמי בלבד." זעמו של האינדיווידואליסט הצעיר והאלימות המצטברת בו יופנו בדרך כלל לעניי קהילתו השחורים. האלימות מופנית לעבר השכן, ואין תימה שסיכוייו של גבר שחור החי בהארלם למות מוות אלים, מגיעים ל־1 מתוך 25.

זעמו של הדור האבוד על פי רוב בא לביטוי רק בבתי המשפט – שם, לאור הבזקי המצלמות, אנו צופים בצעירים השחורים המובלים למאסר כשידיהם כבולות באזיקים וראשם מושפל.

כל קבוצה אתנית שהגיעה לניו־יורק הלכה תחילה במסלול הבלתי חוקי, במאמציה לפלס לעצמה דרך אל הזרם המרכזי. האיטלקים, האירים ועדות אחרות היו כולם, בדרך זו או אחרת, מעורבים תחילה בפשע המאורגן. אך לאחר דור הפכו, על פי רוב, לשומרי חוק. ילדיהם למדו בהארווארד ועובדים כיום כעורכי דין במשרד התובע הכללי. הם באו לאמריקה, מצאו בה את פינתם החוקית או הבלתי חוקית, והמשיכו להתקדם.

זו גם מטרתם של הדומיניקנים והשחורים שעמם עבדתי. באמצעות כלכלת הסמים הבלתי לגאלית מנסים הם לתקוע יתד בכלכלה הקיימת. למעשה משמשים הסמים חוט הטבור המקשר בין תרבות הסירוב לבין ההזדמנות הכלכלית הנכספת. מסתבר כי הכלכלה הבלתי חוקית היא המקום הבלעדי שבו המסורבים יכולים לממש את כשרונם ואת יוזמתם.

ההבדל הבולט בין קבוצות המהגרים הקודמות לבין נערים צעירים אלה, מתמצה בעובדה כי הללו ממשיכים להאמין בחלום האמריקני, כלומר, בכך שיש להם סיכוי להצליח באופן אינדיווידואלי. כאן טמונה הסיבה להיעדר פעילות מאורגנת בחברה השחורה. עצם היעדרה של מודעות קולקטיבית נקלט היטב בקרב הצעירים. **בעיותיהם נעוצות בעובדה שהם ספגו את אידיאולוגיית החלום האמריקני המבוסס על אינדיווידואליזם.**

בניגוד לשחורים, מצליחים המהגרים הקוריאנים לעלות בסולם העסקים באמצעות סולידריות ותרבות לאומית. תוך כדי עבודה של כ־24 שעות ביממה, הם תומכים האחד בשני באמצעות עסקים ובנקים השייכים לבני עדתם הקוריאנים. גם הנערים השחורים עובדים 24 שעות ביממה בסחר הסמים. עבודתם ידועה כ־"24/7", כלומר עבודה הנמשכת 24 שעות ביממה, שבעה ימים בשבוע. יום ולילה מנסים הם להרוויח את כספם, אך הם עושים זאת לבדם, ולעצמם בלבד.

סוציאליזציה של השוק האחד - 1992

ג'ון איטוול □ John Eatwell

איחודה של כלכלת אירופה כולה, תובע אסטרטגיה סוציאליסטית חדשה. הכותב מציג מספר שאלות הדורשות תשובה.

השוק המשותף היה בעיקרו איזור סחר חופשי, שבו היו נהוגות דרגות שונות של סחר בין־קהילתי ותנועה חופשית למדי של כוח העבודה. לאחר 1992 תחדלנה להתקיים היחידות הכלכליות הנבדלות, ובהתאם לחוק איחוד אירופה תיווצר יחידה כלכלית אחת.

החוק מבוסס על יצירת מסגרת חוקתית לכלכלה מתואמת, שתכלול רמות ייצור ואריזה, פיקוח על זיהום סביבתי, יחסי תעשיה וכיו"ב. לפיה יקום איזור פיננסי אירופי, EFA, שבמסגרתו תהיה תנועת הון חופשית, ושאיפה לביטול בקורת הגבולות אשר אבד עליהם הכלח.

סביר להניח שהתוכנית לא תתבצע במלואה. בקורת הגבולות תמשיך להתקיים מחשש בפני טרוריזם וסמים. גם אם עד סוף 1992 תתגשמנה ההצעות כולן, הקהיליה האירופית תהיה עדיין מורכבת מ־12 רשויות מוניטאריות נפרדות ובהן 11 סוגי מטבעות, 12 שיטות פיסקאליות, ו־12 ממשלות שכוחן גדול יותר מכוחן של רשויות הקהיליה בבריסל.

אף אם יוקם השוק המוצע, הוא כלל לא ידמה לגרמניה מאוחדת, או לשיטה הפדראלית הנהוגה בארצות־הברית. עם זאת, הוא יביא לשינוי דרמטי בכלכלת בריטניה והמערב - מאז 1944, כשאחרי המלחמה אומצה השיטה הרב־צדדית.

מדיניות כלכלית וסוציאליסטית עבור הקהיליה האירופית לאחר 1992, תציב לעצמה כמטרה את שגשוגם של כל עמי אירופה, ותשאף להעניק להם כוח מספיק לעצב את גורלם הכלכלי ולשלוט על שווקיהן. שתי המטרות הללו אינן ניתנות להפרדה.

ג'ון איטוול הוא חוקר בטריניטי קולג', קיימברידג'.
המאמר הופיע בירחון מפלגת העבודה באנגליה, New Socialist, אוגוסט–ספטמבר 1989.

תרגום: חנה לש

אם בדעתנו למנוע את יישום התאצ'ריזם ברמה האירופית, עלינו לנקוט מספר צעדים כדי לוודא:

* שהמחיר הגבוה, הנדרש להבנייה מחדש של תעשיית אירופה, לא יוטל על אזורים אשר אינם מסוגלים לעמוד בכך.
* שברחבי אירופה לא ייווצרו פערים אזוריים, כשם שקרה בבריטניה בעקבות הכוחות הכלכליים הצנטריפטאליים.
* שיבוטלו האילוצים אשר הוטלו על הצמיחה האירופית בעקבות מאזן התשלומים העודף של גרמניה.

במצבים היסטוריים מקבילים, קדמו או נלוו לאיחוד הכלכלי אחדות מוניטארית ובנק מרכזי. לא כן בקהיליה האירופית: מרבית מטבעות הקהיליה האירופית תלויות זו בזו במסגרת שער חליפין אירופי, ERM (Exchange Rate Mechanism). שערי החליפין מווסתים באמצעות הבנק המרכזי תוך התערבות (בטווח הקצר), ואימוץ מדיניות מוניטארית הרמונית (בטווח הרחוק). חוסר איזון רציני ומתמשך עשוי לגרור אחריו התאמת שערי החליפין.

שער חליפין קבוע תובע מכל השותפות רמת אינפלציה פחות או יותר זהה, ותחרותיות דומה במישור התעשייתי. לחצים דיפלציוניים יוטלו על מדינות הסובלות מאינפלציה גואה או מפרודוקטיביות נמוכה, וכל נסיון להרחיב את כלכלתן ולקצץ באבטלה, יוגבל בהחלט.

מסתבר כי במחיר דיפלציוני כלשהו הצליחה ה־ERM להנמיך את רמת האינפלציה. כמו כן, עלה בידה לייצב את שער החליפין, שעה שבשוק המוניטארי הבינלאומי יציבות זו הולכת ומתערערת. באופן פרדוקסלי מאיים השוק היחיד על הישגים אלה: שהרי שערי החליפין האירופיים, אשר עד כה יוצבו באמצעות פיקוח המגביל את זרם ההון למועדים קצרים בין השותפות, יוסר עם הקמתו של איזור פיננסי מאוחד.

מבקרי שיטת השערים הקבועים טוענים שיציבות שערי החליפין תושג רק במחיר אי יציבות מוניטארית מבית, ו/או אימוץ המדיניות הדיפלציונית הנהוגה בידי רשות ההון הדומיננטית, דהיינו, הבנק המערב גרמני הבלתי תלוי.

טוענים כי איחוד מוניטארי הוא מרכיב חיוני בהרחבת השוק האחד, שהרי שיטת ריבוי המטבעות גוררת לחצים דיפלציוניים. ועדה בראשותו של ז׳אק דלורס, נשיא הקהיליה האירופית, תומכת באיחוד מוניטארי – צעד המעורר את התנגדותה הנמרצת של ממשלת תאצ׳ר.

האם בריטניה תצטרף או לא תצטרף ל–ERM? האם על הסוציאליסטים לתמוך באיחוד המוניטארי? התשובות תלויות בהערכת עתידו של ה–ERM. יש לקחת בחשבון את תרומתו להתפשטות הכלכלית ולפיקוח היחסי שיוטל על המדיניות המוניטארית הבריטית, הן במסגרת ה–ERM והן מחוצה לו.

נושא דומה הוא מידת האפקטיביות של המדיניות הכלכלית הלאומית (בניגוד למדיניות במישור הקהילייתי) וחשיפה למדיניות הפיסקאלית של שוק אחד. לעת עתה מתמקד הוויכוח בתיאום של רמת המע״מ, שכן בהיעדר תחנות מכס, עשויה קביעת מע״מ אחיד למנוע הברחות ולהקל מאוד על מערכות החשבונאות והאדמיניסטרציה. הבעיה נעוצה בעובדה שמדינות רבות (מלבד בריטניה) נוהגות להטיל מס רגרסיבי זה על מצרכי מזון, והשכבות העניות הן הנושאות בנטל המירבי.

במסגרת השוק האחד יש לאמץ מערכת מסים הוגנת, כלומר לשים קץ למגמה השוררת של עליית המע״מ הרגרסיבי. תחת זאת יש להנהיג ברחבי הקהיליה מסי הכנסה פרוגרסיביים. יתרון המסים הפרוגרסיביים הוא בכך שהם מפלים לטובה את העניים ואת האזורים העניים. ואכן למרות המכות שהנחיתו עליה השמרנים, הצליחה שיטת המס והמענקים הנהוגה בבריטניה לחלק את ההכנסות באופן שיהיה צודק יותר לאזורים הנחשלים במדינה.

חשיבות החלוקה האזורית המחודשת תלך ותגבר, מאחר שעם הקמת השוק האחד צפויה בריחת תעשיות מן המדינות והאזורים הנחשלים. והיה והטלת המסים תישאר בידי המדינות, עלולות המדינות והאזורים הנחשלים להתקיים אך ורק באמצעות נטילת הלוואות. אך אם המס הפרוגרסיבי יקיף את הקהיליה כולה, יוכלו לקיים סטנדרטים מינימליים מבלי להגדיל את נטל החובות. בשלב זה אין דנים במס הכנסה פרוגרסיבי למימון הפעילות הבין־קהילתית. עם זאת יצא מצע הבחירות הסוציאליסטי לפרלמנט האירופי בקריאה לתרום לתקציב הקהיליה על בסיס פרוגרסיבי.

במאמרו ״אירופה הסוציאלית״, מציע ז׳אק דלורס אמצעים כלכליים לחלוקה הוגנת בהוצאות השוק האחד וביתרונותיו. הוא רואה באמצעים המוקדשים לשיפור כושר התחרותיות באזורי הקהיליה הנחשלים, חלק בלתי נפרד מן התנועה לקראת איחוד מוניטארי. ספק אם די בכך כדי לעמוד בפני הלחצים הצנטריפטאליים של השוק. אם הקהיליה האירופית רוצה למנוע היווצרות פערים אזוריים דומים לאלה הקיימים, עליה לדאוג כי הללו יזכו למימון גדול וליותר סמכויות.

תהיה אשר תהיה השיטה שתאומץ עם הקמתו של השוק האחד, חיוני שלא תיגרם אי התאמה משוועת בהכנסותיהם של האזורים השונים. אם יקרה כך, לא זו בלבד שתתערער הלגיטימיות של הקהיליה (ובצדק), אלא שהשפעתה המדכאת של כלכלה חלשה תעבור ותתפשט מן החלשות אל החזקות.

המאזן המסחרי העודף האדיר של מערב גרמניה, לעומת מאזנן השלילי של מרבית ארצות השוק המשותף בסחרן עם גרמניה, הוא עקב אכילס של המבצע כולו. לחצים דיפלציוניים מוטלים על הארצות בעלות המאזן השלילי, וככל שיואט קצב גידולן, כן ייפגע היצוא הגרמני.

אם הקהיליה אמורה להיות איזור כלכלי משגשג ומתרחב, אזי חיוני שעודפי הייצור המערב־גרמניים לא ימצצו את לשד כלכלתן של הארצות השותפות. על גרמניה להשקיע את עודפיה בחו״ל, או לנקוט אמצעים כדי לשפר את תיפקוד הסחר של המדינות החלשות יותר. עדיין אין לקהיליה מוסדות שיוכלו לאלץ את גרמניה לבצע שינויים אלה בזרימת ההון או הסחר. יש אמת־מה בטענה כי הקמתו של השוק הפנימי תוביל לאירופה יותר עצמאית ומשגשגת במסגרת העולמית הקיימת. מסתבר ששיטת הסחר הרב־צדדי שאומצה לאחר מלחמת העולם השניה, עומדת עתה להתפרק לשלושה גושי סחר עיקריים: הקהיליה האירופית, ארצות־הברית, קנדה, מקסיקו, וקואליציה חופשית יותר סביב יפאן והאוקינוס השקט. אין לדעת האם גושים אלה יקיימו בעתיד זרימת הון וסחר חופשיים יחסית, או שמא יפנו פנימה.

ארצות־הברית ויפאן חוששות מהקמתו של ״מבצר אירופה״, שיגרום לסחרור בתחום הסחר הבין־גושי, בגלל תחרות גוברת ואימוץ מגבלות הגנתיים. אך יתכן שיהיה בכך מן החיוב, היות שהגושים יפקחו על זרימת ההון ועל המסחר, ימנעו את עליית הגרעונות המערערים את היציבות, ויפסיקו את שטף ההון קצר המועד והמזיק.

הנושא העיקרי בניסוח מדיניות סוציאליסטית באירופה, הוא הטלת פיקוח חברתי נאות על השוק. עשוי להתקבל הרושם כאילו הקמתו של שוק אחד תביא לירידת הפיקוח החברתי, ולמצב בו ענקי ההון והתעשיה המונופוליסטיים, ההולכים ונוצרים בקהיליה, יהיו הקובעים הבלעדיים. יתכן שזה יהיה המצב. לבטח כך יקרה אם הגב' תאצ'ר והלורד יאנג ישיגו את מבוקשם. אך גם ברור שאנו בבריטניה לא נזכה בהכרח ליתר פיקוח על עניינינו, אם נסרב להיות שותפים מלאים באירופה החדשה. למשל, כלל לא ברור האם נוכל לשלוט יותר במדיניותנו המוניטארית מחוץ ל–ERM או במסגרתו.

אין ספק שהפיקוח על החברות הרב־לאומיות יהיה יותר יעיל אם הוא יוטל מטעם הקהיליה, במקום מטעם המדינות למיניהן. בדומה לכך, מדיניות סביבתית יעילה דורשת פיקוח בין־קהילייתי על השימוש באנרגיה ועל תהליכי הייצור.

כל אלה מעלים שאלות מדיניות החורגות מתחום מאמר בנושא כלכלי. אך אין זה סביר לדון במדיניות סוציאליסטית ללא הקשר למבנה המדיני הכללי ולמיקום הכוח הפוליטי.

האיגודים בעיני הציבור האמריקאי

על פי משאל "גאלופ" שנערך ב–1988, כ–16% מקרב המבוגרים בארצות־הברית אוהדים את האיגודים המקצועיים. עליה דראמטית זו, המציגה את מידת ההערכה הגבוהה ביותר מזה 21 שנה, חלה בתקופת ממשל רייגן.

סקר דעת קהל לגבי האיגודים המקצועיים, שערך משרד "גאלופ", מצביע על רוב משמעותי המאמין בזכותו של העובד להתארגן באופן חופשי וללא מעורבות המעביד. מקובל על 8 מתוך כל 10 מבין הנשאלים (שהם 79%) כי "במידה שהעובדים מנסים להתארגן, אין זה הוגן שהמעביד יתנגד". 66% מן הנשאלים מאמינים כי "יש לשנות את החוק הקיים כדי שהחברות הגדולות לא תוכלנה למנוע את התארגנות העובדים". יתרה מזו, רוב מרשים של 90% מבין הנשאלים טוען כי "רצוי שהעובדים יתארגנו עם עמיתיהם על מנת לדון בבעיות לגיטימיות ביחסיהם עם המעביד ולפתור אותן."

מרבית האמריקנים אף מסכימים למטרות האיגודים בתחום החקיקה: 73% תומכים בחקיקה שתצמצם עד למינימום את אובדן מקומות העבודה בעקבות מיזוגים ורכישות. 79% תומכים בחקיקה לעידוד השקעות תעשיה בתוך ארצות־הברית. ו־69% מאמינים שבכל רמות הממשל יש לתמוך בעובדים הנאלצים לרכוש מקצוע חדש.

תוצאות נוספות במשאל הצביעו על כך ש־68% מן המבוגרים מאמינים כי "ללא מאמצי האיגודים היו נדחים מרבית החוקים המיטיבים עם העובדים, או מאבדים ממשקלם". 55% מן הנשאלים מאמינים כי "האיגודים מסוגלים לפתור את בעיות העובדים בתחום העבודה, גם כשכל הדרכים האחרות נכשלו".

ומעל לכל, מצביע משאל "גאלופ" על העובדה שמתנגדי תנועת העבודה בקרב אנשי העסקים ובממשל בוש, אינם חשים את הדופק אצל העם האמריקני.

מתוך Solidarity, יוני־יולי 1989.

ניתוח רדיקלי

טים וייז □ Tim Wise

המאבק למען תוכנית בריאות לאומית זכה במליץ יושר חדש, הלא הוא לי איאקוקה. באביב שעבר יצא הנשיא של חברת "קרייזלר" בסדרת מאמרים וראיונות שבהם המליץ על אימוץ תוכנית בריאות ממלכתית הדומה לזו הנהוגה בקנדה. דאגלס פרייזר, הנשיא הקודם של איגוד פועלי המכוניות בארצות־הברית, העיר על כך, כי "בדברו על שירותי בריאות נשמע איאקוקה ממש כסוציאליסט איטלקי".

עם זאת, התייחסותו של איאקוקה היא אמריקנית וקפיטליסטית בעיקרה: **שהרי חברת "קרייזלר" מוציאה היום יותר על ביטוחי בריאות לעובדיה מאשר עבור הפלדה המשמשת לתעשיית מכוניותיה.** ביטוח בריאות עולה יותר מ־700 דולר לכל מכונית המיוצרת בארצות־הברית, בהשוואה ל־223 דולר בקנדה. "ג'נרל מוטורס" נמצאת במצב דומה, ומשלמת עבור ביטוח של פועל אמריקני ב־2 דולר לשעה יותר מאשר עבור פועליה בקנדה. "מדובר בתחרותיות," כתב איאקוקה באפריל, "שהרי מרבית המתחרים הזרים נהנים מעדיפות בלתי הוגנת, כי הם חוסכים בין 300 ל־500 דולר על כל מכונית או משאית שהם מייצרים."

אומנם מרבית אזרחי ארצות־הברית אינם מתעניינים במיוחד בתחרותיות, אך יש להם עניין רב בשירותי בריאות איכותיים במחיר סביר.

עם זאת, מה שמועיל ל"קרייזלר" ול"ג'נרל מוטורס" עשוי להיות לטובת הארץ כולה. אנשי עסקים מגלים אי שביעות רצון גוברת והולכת מן השיטה הקיימת, וזו הזדמנות פז לשוחרי הקידמה להיאבק למען רפורמות במערכת הבריאות.

"עלינו לדבר עתה על סילוק חברות הביטוח הפרטיות ובתי החולים, שעיקר מעייניהם הרווח, מתוך תעשיית שירותי הבריאות." אומר ד"ר הימלשטיין, השותף בחיבור התוכנית, המציעה לאמץ בארצות־הברית את שיטת ביטוח הבריאות הנהוגה בקנדה. "ההון התעשייתי, הגורס שביטוח בריאות משמעותו עליה בהוצאות ייצור, מהווה משקל שכנגד לתעשיית שירותי הבריאות וחברות הביטוח הפרטיות, שהבריאות משמשת מקור לרווחיהם."

בשעה שהשיטה הקיימת הגיעה לנקודת משבר, בשעה שכל התרופות המסורתיות מוצו עד תום, תתגשם אולי שאיפתם הנושנה של שוחרי הקידמה, לפיה יתייחסו לשירותי הבריאות כאל זכות בסיסית ולא כאל מצרך פרטי.

השיטה חולה

רוב האמריקנים מודעים לעובדה ששיטת הבריאות שלנו חולה: יודעים זאת 37 מיליון הבלתי מבוטחים. **יודעים זאת מיליון האנשים שבשנה החולפת סירבו לתת להם טיפול רפואי, היות שלא היו מסוגלים לשלם עבורו.** לבטח יודעים זאת אנשים מעל גיל 65, אשר למרות "מדיקר" מוציאים 18% מהכנסתם על בריאות. יודעים זאת מרבית העובדים הנוכחים לדעת, שחלקם בתשלומי הביטוח עולה בהתמדה, בשעה שהחלק המכוסה על־ידי המעבידים הולך ומצטמצם.

ארצות־הברית ודרום אפריקה הן המדינות המתועשות היחידות שבהן לא הונהג ביטוח בריאות ממלכתי. במקומו אנו נאלצים להסתפק בשיטה המבוססת על מקום העבודה, והנשלטת על־ידי 1,500 חברות ביטוח פרטיות, כאשר רבע מן האוכלוסיה כלל אינו מבוטח. יתרה מזו, מחיר הביטוח עלה פי שניים מן המדד, וכתוצאה מכך אנו משלמים הרבה יותר מכל ארץ מתועשת, עבור פחות שירותי בריאות.

ד"ר הימלשטיין מסביר, "השיטה הנוכחית נמצאת במשבר, ולא תוכל להמשיך ולהתקיים. למשבר שני צדדים: מחד גיסא, הקושי הגובר בגישת הנזקקים לשירותים, ומאידך גיסא – העלות הגבוהה. טענות הליברלים מתעלמות מן העלות, וטענות הריאקציונרים מתעלמות מקושי הגישה, אלא שאין כל אפשרות לפתור את שתי הבעיות במסגרת השיטה הקיימת."

טים וייז הוא עורך Dollars and Sense, היוצא לאור בבוסטון על־ידי קולקטיב של כלכלנים ועיתונאים אשר מפרשים את המאורעות הכלכליים מנקודת ראות סוציאליסטית. המאמר הופיע באוקטובר 1989.

תרגום: חנה לש

מבחינה היסטורית, שירותי הבריאות בארצות־הברית הם יחידים במינם, היות שבשיטה הקיימת משלם החולה עבור השירותים כאשר צד שלישי מבטח את העלות. "תערובת זו של יוזמה

לי איאקוקה

פרטית ותשלום ביטוח בריאות על־ידי צד שלישי, גרמה להתפוצצות בהוצאות," מסביר לן רודברג, אחד ממחבריו של החוק המקורי לביטוח בריאות, אשר הוגש על־ידי רון דילום, הנציג הרפובליקני מקליפורניה.

על פי שיטת התשלום עבור שירותים, גובים בתי החולים והרופאים תשלום על בסיס "קוסט פלוס", ממש כנהוג לגבי קבלני משרד הבטחון. הם קובעים את המחיר כדי שיכסה את ההוצאות, בתוספת הכנסה בטוחה, ושולחים את החשבון לחברת הביטוח. זו משלמת ומבטיחה את רווחיה על־ידי העלאת הפרמיות. למספק השירותים ולמבטח אין כל מניע לנסות ולהוריד את העלות. אך לתוכניות ממשלתיות כגון "מדיקר", "מדיקייד" (Medicare, Medicaid) וארגון ותיקי המלחמה, יש בכך עניין רב, היות שבשנים האחרונות הן נושאות בנטל ההולך וגדל עבור שירותי הבריאות. עם זאת, גם הן פועלות באמצעות סוכנים פרטיים כגון "הצלב הכחול" או "המגן הכחול" (Blue Cross, Blue Shield).

האינפלציה במחיר שירותי הרפואה אינה יודעת גבולות. רופאים מספקים שירותים מתוחכמים יותר ויקרים יותר לאלה המסוגלים לשלם עבורם, בין אם הללו נזקקים לכך ובין אם לאו. היות שבתי החולים יכולים להכניס את עלות ההון עבור השקעותיהם למחיר השירות, הם למעשה נהנים מכושר התפשטות בלתי מוגבל, ומן הזכות לרכוש את המיכשור הטכנולוגי המתקדם ביותר, מבלי להתחשב במחיר.

בפסגת הסחרור ניצב לו המנגנון המגושם ביותר בעולם המתועש. כשקיימות חברות ביטוח כה רבות, ולאור שיטת התשלום עבור שירותי בריאות, כל תהליך מותיר אחריו בזבוז ביורוקרטי משווע, הכולל תוכניות מחשבים מתוחכמות וצוותים המפעילים אותם, במאמץ להתמודד עם שפע הטפסים ולהגיש את החשבון לחולים. חברות הביטוח אף הן מקור לא אכזב של ניירת, ו־15% מכל דולר מכספי הביטוח נעלם בבור שאין לו תחתית - בביורוקרטיה.

למרות שפרמיות הביטוח מפני הזנחה רפואית הן בקו עליה, אין הן מייצגות אלא חלק זעיר באינפלציה הרפואית של השנים האחרונות. הסכום מגיע ל־4 מיליארד דולר בערך, שהוא אומנם סכום נכבד, אך מהווה פחות מ־1% מכלל הוצאות שירותי הבריאות בארצות־הברית. לבטח אין הוא הגורם העיקרי לעליית הוצאות הבריאות ב־50 מיליארד דולר מדי שנה, ולכן אינו אלא גורם משני בסחרור האינפלציוני.

מחיר ההזנחה

החברות הגדולות המספקות כיסוי בריאותי לעובדיהן, והעליה המתמדת במחיר השירותים המסופקים לאלה שאין להם ביטוח מספיק, תורמים באופן משמעותי לאינפלציה הרפואית. מספר הבלתי מבוטחים עלה בעשור האחרון בקצב של מיליון בשנה, ומגיע עתה ל־37 מיליון אנשים. קרוב ל־50 מיליון איש אינם מבוטחים במידה מספקת, ונותרים חשופים בעת מחלה רצינית או תאונה.

הסיבות לכך רבות. קיצוצים פדראליים וקיצוצי המדינות למימון "מדיקייד" (ביטוח בריאות מרכזי עבור העניים), גרמו לירידת מספר המבוטחים בקרב העניים עד 37% (משיא של 63% במחצית שנות ה־70). הירידה בסקטור היצרני גרמה לפיטורים רבים, ובהכרח לאי כיסוי ביטוח הבריאות. רבים מן המפוטרים עברו למגזר השירותים, שבו מרבית העובדים אינם מאורגנים, וממוצע ההטבות בו נמוך ב־53% מן המקובל במגזר היצרני. כ־75% מבני 45 ומעלה, שפוטרו

בעת המשבר של 1981/82, איבדו בעקבות זה גם את ביטוח הבריאות. כפי שנוכחנו לאחרונה, בזמן השביתה ב"נינקס", אפילו פועלים מאורגנים מתקשים להתמיד בתשלום דמי הביטוח, לאור נסיון המעבידים להקטין את חלקם שלהם בתשלום הפרמיות.

הוצאותיהם של אלה אשר אינם מסוגלים לשלם, מועברות למשלם המסים, ומשתקפות בפרמיות העולות בהתמדה. אם החולה מטופל בבית חולים ציבורי, משלמת הממשלה את מרבית ההוצאות. אם בית חולים פרטי מטפל בחולה ללא ביטוח, הרי שבית החולים נושא בהוצאות בעזרת קרן ציבורית המיועדת לכך. בסופו של דבר נושאים בתי החולים בהוצאות של הבלתי מבוטחים, והדבר מתבטא בעליית פרמיות הביטוח. למעשה, המבוטחים, שמספרם יורד בהתמדה, משלמים בעקיפין עבור הבלתי מבוטחים אשר מספרם הולך וגואה.

הממשלה, חברות הביטוח ותעשיית שירותי הבריאות נלחמים בהתמדה בעליית ההוצאות. איאקוקה טוען, "מזה עשור שנים אנו נאבקים נגד המחיר הגואה של שירותי הבריאות – אך הפסדנו במלחמה."

עת לשינויים

היום הסתבר ליותר ויותר אנשים כי השיטה חייבת לעבור ניתוח רדיקלי ולא קוסמטי בלבד. הדבר בא לביטוי יותר ויותר במשאלים למיניהם. האיגודים הגבירו את לחצם לאימוץ שירותי הבריאות הממלכתיים, כאשר בשעת משא ומתן קולקטיבי נתקלו בנסיון לצמצם את ההטבות בתחום הבריאות. אומנם לא כל קוני השירותים בקרב החברות הגדולות שותפים לדעותיו של "היושב ראש לי", אך גם ביניהם גוברת אי שביעות הרצון מן המצב הקיים. על רופאים רבים נמאסה המעורבות הגוברת של החברות הגדולות וחברות הביטוח בעבודתם הרפואית, והם החלו לתמוך ברעיון השירותים הממלכתיים. משאל שנערך בין רופאים ב-1986 הצביע על רוב התומך בתוכנית בריאות כלשהי.

אך איזה סוג של תוכנית? ככל שהוויכוח מתחמם, באים השמרנים להגן על ביטוח הבריאות הפרטי ועל הרפואה למען רווחים, תוך העברות העלות לצרכנים. אבל דומה כי הצעותיהם יישברו מול גלי ההוצאות הגואות. מרבית ההצעות השמרניות תומכות בתחרותיות, והן תובעות מן הלקוח להיות מודע יותר למחירים. למעשה יידרשו המבוטחים לשלם יותר מכיסם הם, ועל כן יהיה קשה לשכנע אותם לקבל את ההצעות. התוכניות הללו מעודדות את מחוסרי האמצעים להצטמצם בביטוח, ולעת מחלה יופיעו בחדרי המיון בתור "בלתי מסוגלים לשלם".

כצפוי, נוקט ממשל בוש עמדה המשתמעת לשתי פנים: נדמה כי הוא תומך בהרחבה הדרגתית של "מדיקר", על מנת לבטח את העניים ואת המעמדות הנמוכים. אלא שאין בהצעה זו כדי לפתור את בעיית האינפלציה בשירותי הרפואה.

עמדת הליברלים משתקפת בחוק שיוגש על־ידי הסנאטורים אדוארד קנדי והנרי ואקסמן, אך קלושים סיכוייו להתקבל. החוק תובע ביטוח מינימלי על־ידי המעביד, כאשר העובד משתתף בכיסוי הפרמיה עד גבול מסוים. כמו כן כולל החוק תוכנית לביטוחי חירום ולכיסוי הדרגתי של שירותי הבריאות למובטלים. חוק קנדי–ואקסמן מותיר את שיטת התשלום עבור שירותי הבריאות ואת הביטוח הפרטי, ואינו מטפל כלל בבעיית העלות הגואה. אומר ד"ר הימלשטיין, "בינינו לבין עצמנו, כולם בדעה שזה לא יצליח. זה רק יגרום להתפוצצות חדשה בהוצאות, ויחזיר אותנו לקו ההתחלה."

מה איפוא הפתרון? "זה פשוט ביותר: יש לדאוג שרק רשות אחת תשלם עבור השירותים", טוען ד"ר וינסנט נאווארו, מרצה למדיניות הבריאות באוניברסיטת ג'ון הופקינס, ויועץ לכומר ג'סי ג'קסון. בבחירות 1988 קרא המצע של ג'קסון לאימוץ השיטה הקנדית שבה שירותי הבריאות ממומנים על־ידי הממשלה. מאז, "רופאים למען תוכנית רפואה ממלכתית" (PNHP), שבה כ–2000 חברים, פרסמו תוכנית מפורטת בכתב־העת היוקרתי New England Journal of Medicine.

הימלשטיין ועמיתתו סטפי וולהנדלר כתבו **בניוזדיי**: "בשיטה הקנדית כולם מבוטחים וההוצאות לאדם נמוכות ב-25% מן המקובל בארצות־הברית. כמו כן יש בה בחירה חופשית של רופאים ובתי חולים."

על פי השיטה הקנדית יהיו הממשל הפדראלי וממשלות המדינות אחראים לתשלום מרבית שירותי הבריאות עבור כל אזרחי ארצות־הברית. הסכומים המיועדים היום לפרמיות ייגבו כמס המיועד לקרן הבריאות הממלכתית, ויחד עם הוצאות הממשלה על "מדיקר" ו"מדיקייד", ובתוספת חלק מן המסים הכלליים, ישמשו למימון התוכנית כולה. התוכנית תתבע מבתי החולים לוותר על רווחיות או להפוך לבתי חולים

ציבוריים. הם יהנו מתקציב שיכסה את ההוצאות והתפעול, ויהיה מבוסס על מספר החולים ועל סוגי השירותים המוגשים. רשויות נבחרות תשמשנה זירה שתכריע בדבר חלוקת התקציב המוגבל.

ה-PNHP מעריך שחיסול התהליך המסורבל של הגשת החשבונות, יביא לחסכון של כ-50 מיליארד דולר בשנה, סכום הגבוה מן הנדרש למימון ביטוח לבלתי מבוטחים. לטענת הימלשטיין וולהנדלר, "מעסיק היום כל בית חולים טיפוסי בארצות־הברית 50 פקידים שתפקידם הבלעדי לשלוח חשבונות בעזרת מחשב, העולה אף הוא כמיליון דולר. אותה שעה מעסיק בית חולים בקנדה שלושה פקידים, שעיקר עבודתם משלוח חשבונות לאמריקנים שבאו מעבר לגבול."

נוסף על החשיבות הרבה **שבחיסול הבזבוז** הביורוקרטי, יש להקטין את הלחץ האינפלציוני. בתי החולים שוב לא יקפחו את הבלתי מבוטחים, שהרי הם יזכו בתשלום על פי מספר המאושפזים. יתרה מזו, יופחת הטיפול המוגזם בעשירים, שכן כולם יהיו מכוסים במידה שווה. כמו כן יוקטן הלחץ מטעם בתי החולים לרכוש מיכשור מתוחכם, כי הממשלה תצטרך לאשר תקציבים מיוחדים לכך. הממשלה תוכל לחלוש על מחירי המיכשור במקור ולייעד אותו בהתאם לצרכים.

המפסידים הגדולים תהיינה כמובן חברות הביטוח. בקנדה נאסר עליהן להציע כל ביטוח עבור שירותים המוגשים על־ידי שירותי הבריאות הממלכתיים, וזאת על מנת למנוע תחרות עם הממשלה.

משלמים יותר עבור פחות

ארצות־הברית מוציאה היום כמעט 600 מיליארד דולר בשנה עבור שירותי הבריאות, וענף זה תופש את המקום השלישי בכלכלתה אחרי חקלאות ובניין. סכום זה מהווה יותר מ-11% מן התל"ג, והוא גבוה ב-41% מזה של קנדה, ב-61% משל שוודיה, ב-85% משל צרפת, ב-131% משל יפאן, וב-171% משל בריטניה. כאשר האינפלציה בהוצאות הבריאות מגיעה לממוצע שנתי של 10%, יש לצפות כי בשנת 2000 תוציא ארצות־הברית 15% מן התל"ג שלה על שירותי בריאות.

ומה אנו מקבלים בתמורה? את שירותי הבריאות הבלתי מספקים ביותר בעולם המתועש.

ב-1986 לא יכלו 43 מיליון אמריקנים להצביע על גורם קבוע כלשהו המופקד על בריאותם. זו עליה ב-56% מאז 1982. כללית, כ-20% מתושבי ארצות־הברית לא יכלו לשלם עבור שירותי הבריאות להם נזקקו ב-1985. 40% מן הילדים עד גיל ארבע, ו-80% מפעוטי המיעוטים, לא זכו לקבל חיסונים. מחצית הנשים לא עברו בדיקות שד ורחם בחמש השנים האחרונות. "מדיקר" מכסה פחות מ-50% מן ההוצאות של גילאי 65 פלוס, ומחלות קשות מביאות רבים עד כדי פת לחם. מחצית מפשיטות הרגל הפרטיות נגרמו בעטיין של מחלות.

העניים נושאים בנטל ההזנחה. ב-1984 לא היו 59% מן העניים השחורים מבוטחים כלל. כשני שלישים מן הנשים השחורות או ההיספניות אינן זוכות לטיפול ב"טיפת חלב", ותמותת התינוקות מקרב עדות אלה גבוהה פי שניים מזו של עניים לבנים. כ-10% מבין הפעוטים השחורים ו-16% מן ההיספנים לא ביקרו אצל רופא במשך שנה תמימה.

היות שנטל שירותי הבריאות לבלתי מבוטחים נופל כולו על בתי החולים הציבוריים, נאלצו רבים להיסגר. מאז 1965 נסגרו בניו־יורק 6 מתוך 19 בתי החולים, ובקליפורניה נסגרו 29 מתוך 66 בתי החולים האזוריים. כמו כן נסגרו בתי החולים הציבוריים היחידים ששירתו את פילדלפיה ודטרויט. האיגוד הלאומי לפיתוח בתי חולים מעריך כי בגלל העליה במחלת האיידס בקרב הבלתי מבוטחים, 40% מבתי החולים בארצות־הברית יפשטו את הרגל עד שנת 2000.

השירותים הבלתי מספקים משתקפים בתוחלת החיים ובתמותת התינוקות. על אף רמת ההוצאות הגבוהה לגולגולת, מוצאת עצמה ארצות־הברית בתחתית הסולם בשני תחומים אלה, בהשוואה לארצות המתועשות האחרות.

במבט צפונה

ללא ספק יכולה שיטה מעין זו לשלוט בהוצאות. כאשר קנדה יישמה את תוכנית הבריאות הממלכתית ב–1965, היוו הוצאותיה על שירותי הבריאות כ–6% מן התל״ג, בערך כמו בארצות־הברית. ב–1987 עלו ההוצאות ל–6.5 מן התל״ג, שעה שבארצות־הברית הן המריאו לגובה של 11.2%.

הימלשטיין מדגיש שהצעות ה–PNHP רחוקות מלהגשים את האידיאל הסוציאליסטי. ההון המוקדש לשירותי הבריאות ימשיך להיות בידיים פרטיות, אם כי לא יהיה מבוסס על רווח. הרופאים ימשיכו לקבל תשלום עבור שירותיהם. כמו כן אין בתוכנית כל התייחסות לארגון מחדש, קרי לשירותי בריאות קהילתיים, לבריאות הציבור ולרפואה מונעת. מוסיף הימלשטיין ואומר, ״יתרה מזו, אין אנו דנים כלל בגורם העיקרי למחלות: הלא היא רמת חיים נמוכה.״

ובכל זאת גלומה בתוכנית תזוזה בכיוון הנכון. לדברי הימלשטיין, ״בשלב זה הצעד המרכזי יהיה לדאוג לגישה שוויונית אל שירותי הרפואה, ולשליטה ציבורית על כספי הביטוח.״ הוא מנבא כי תחול תזוזה נוספת לכיוון של ביטוח בריאות ממלכתי בעשור הבא, אך מזהיר בפני אפשרות כי רפורמה מעין זו לא תהיה בהכרח פרוגרסיבית. למעשה, גם אם יצליח השמאל לחסל את הביטוח הפרטי, הקרב על המימון יימשך ואנשי העסקים ינסו, ללא ספק, להטיל את נטל הביטוח הממלכתי על כתפי העובדים.

הימלשטיין מדגיש שתי נקודות עיקריות לתשומת לבו של השמאל: ״הנקודה הראשונה מתייחסת למימון ההון, והאם יש לאפשר לבנקים ולחברות הביטוח להמשיך להיות מעורבים בשירותי הבריאות. הנקודה השניה נוגעת לחיסול התשלומים הפרטיים עבור שירותי בריאות, על מנת לשרש את הבדלי המעמדות בתחום זה. נדמה לי כי נוכל להגשים זאת.״

כל הכבוד לרובין הוד!

השריף החדש של נוטינגהם הינו פעיל הלייבור והאיגודים המקצועיים בבריטניה, אשר כלל לא מעלה על דעתו לרדוף ביער שרווד אחר רובין הוד, ליטל ג׳ון, או כל אדם אחר המאמין כי לעשירים יש יותר מדי ולעניים אין מספיק. טוני רובינסון, השריף השחור הראשון שנבחר בנוטינגהם, אומר, ״רובין הוד גנב מן העשירים למען העניים, וזו גם השקפתי כסוציאליסט.״ ואכן, נהג האוטובוס לשעבר, המצולם כשהוא עומד ליד פסלו של רובין הוד ההיסטורי, אינו דומה כלל לשריף מימים עברו, שהגן על העשירים בפני רובין הוד ובני חבורתו העליזים.

מתוך Solidarity, אוגוסט 1989.

הרעיון הסוציאליסטי והפרסטרויקה המהפכנית

מיכאיל גורבצ׳וב

לאן פנינו? משמעות הפרסטרויקה ויעודה

הפרסטרויקה כבר כמעט בת חמש. תהליך התמורות המהפכניות המתחוללות בקרב החברה, אשר ראשיתו בהחלטות שנתקבלו באפריל 1985, נמשך, כשממדיו הולכים ומתרחבים, הולכים ומעמיקים. ככל שהפרסטרויקה חדרה יותר ל״רבדים המעובים״ של מציאותנו הכלכלית והחברתית, התחלנו לראות דברים בצורה שונה.

צעד אחר צעד התקדמנו לקראת מודעות מלאה יותר ורב־צדדית יותר לגבי כל מה שבנינו, לגבי כל מה שאנו בונים מחדש, לגבי החברה שלקראתה אנו צועדים, ומכאן – להבנה ברורה למדי של מעשינו. תחילה סברנו, כי ביסודו של דבר מדובר בתיקון עיוותים בודדים שדבקו באורגניזם החברתי, בשיפור אותה מערכת שעמדה במבחן באופן כללי, ואשר עוצבה במשך העשורים הקודמים. ואילו כיום אנו מדברים על הכורח לבנות מחדש ומהיסוד את הבניין החברתי שלנו – החל בתשתיתו הכלכלית וכלה בבניין־העל שלו. אין אנו מדברים בלבד, אלא עושים, הלכה למעשה, למען עיצובם מחדש של יחסי הקניין, של המנגנון המשקי, של המערכת המדינית, למען שינוי האקלים הרוחני והמוסרי בחברה.

לאחר שעלינו על דרך התמורות המהפכניות האלו, חובתנו לראותן באספקלריית הסיכוי הצפוי להן, ולתת את דעתנו ליסודות העיוניים של כל מלאכתנו. נוכל להתקדם רק כאשר נעצב גישות אסטרטגיות אלה ונראה תמיד עין בעין את בעיות היסוד.

העבודה העיונית שעשתה המפלגה מאז חודש אפריל 1985 הובילה בהדרגה להכרת עצמנו ולהתקרבות לתפיסה הולמת של המטרות האסטרטגיות של הפרסטרויקה. העמידה על משמעות העבר והתחדשות תפיסתנו את הסוציאליזם, קביעת הקווים היסודיים של דמותו החדשה, הדרכים ליצירת מצב חדש מבחינה איכותית של החברה הסובייטית – נושאים אלה ובעיות עיוניות עקרוניות נוספות העלתה המפלגה לדיון נרחב. עבודה עצומה עשו בשנות הפרסטרויקה אנשי המדע והמעשה.

סבורני שהיינו שוגים שגיאה עיונית, אילו היינו כופים שוב על החברה תבניות מוכנות מראש ומכניסים את החיים ואת המציאות כמות שהיא למיטת סדום של סכימות. זהו הדבר שאיפיין את הסטאליניזם, שבדרכו לא נלך. אנו פועלים על פי לנין, ופירוש הדבר לחקור כיצד צומח העתיד מהמציאות העכשווית, ולהתוות את תוכניותינו בהתאם לכך.

ואכן ככה נוהגים אנחנו. ראו את גישותינו, אפילו רק לפני שנתיים, ואת גישותינו כיום. כל אדם החושב ללא משפטים קדומים מבחין בדינמיות של ההשקפות ובהתקדמות. למדנו רבות במשך זמן זה, הבינונו יותר, לרבות את טעויותינו. וכיום אנו משנים מהיסוד וצעד אחרי צעד את צורות הארגון של חיי החברה. אנו מבינים שהעניין דורש תאוצה גדולה יותר. אולם לא על חשבון התוכן, לא על חשבון איכות הרפורמות בתחום הכלכלה, בתחום המדיניות, ובתחום הסדר היחסים בין האומות השונות.

אילו תפיסות חלופיות מציעים לנו! בעצם אין כאלו. ניתן לכל היותר לדבר על שתי נקודות ראות, המוצגות כעת ביתר שאת. **האחת** מציעה לשמֵר את המערכת המינהלית־פקודתית, את התכנון הנוקשה ואת מערכת הפקודות, לא בכלכלה בלבד, אלא גם בתרבות. **השניה** בנויה על ההנחה, שהדרך שעברנו סתרה, כביכול, לחלוטין את דרך מהפכת אוקטובר, ומציעה שהחברה תחזור אל הקפיטליזם. כלום יכולים אנו ללכת בדרכים אלו? לא, אנו דוחים אותן. נימוקינו ידועים. אנו רואים דרך אחרת – דרך המובילה אל התקדמות החברה.

נאום של מיכאיל גורבצ׳וב שהופיע **בפראוודה**, בנובמבר 1989.
התרגום נעשה על־ידי **זה הדרך**, בטאון רק״ח.
אנו מודים להם על הרשות להשתמש בתרגומם.

תרגום: משה בן־חורין

כיום אנו עומדים בפני המשימה המורכבת של החייאת סמכותן של החשיבה המארקסיסטית ושל הגישה המארקסיסטית אל המציאות. כדי לפתח בצורה מעמיקה יותר את תפיסת הפרסטרויקה ומדיניותה, ולהבין את הבעיות של הסוציאליזם המתפתח, דרושים לנו כל העושר של המתודולוגיה המארקסיסטית, של השקפת העולם ושל מערכת הערכים. של אידיאולוגיה זו, שהשפעתה היא מהגדולות בעולם.

עדיין מוטל על הסוציאליזם להיות מודע לעצמו היטב ולחשוף את המשמעות העמוקה שהוקנתה לו מלכתחילה בתור רעיון, וזאת כמובן, במסגרת השלב הנוכחי של התרבות האנושית. שבעת העשורים שחלפו מאז מהפכת אוקטובר 1917 הם פרק זמן קטן בלבד מבחינה היסטורית, כאשר מדובר בעיצוב ממשי של חברה חדשה, המהווה ראשיתו של עידן חדש בהתפתחות האנושות. **אנו רואים בפרסטרויקה שלב ממושך בדרכו ההיסטורית של הסוציאליזם.** בשלב זה מתבצעים ההשתחררות מהמערכת הביורוקרטית־סמכותית וכינון מבנה חברתי דמוקרטי באמת של ניהול עצמי.

יסודות וגורמים שונים מתאחדים, משתזרים ומשתפים פעולה בתקופת מעבר זו, שהיא מהפכנית במהותה. איכות חדשה של החוויה החברתית ודמות חדשה של הסוציאליזם מתגבשות במהלך התחרות בין צורות ומבנים כלכליים וחברתיים ובין מגמות רעיוניות שונות. התחדשות הסוציאליזם המתפתח היא תהליך שיימשך כמה עשורים וייכנס לתוך המאה ה־21.

עלינו לצפות בעוז ובפתיחות לקראת העתיד. אנו מארגנים את חברתנו מחדש, כשאנו נשענים על הפוטנציאל האינטלקטואלי והמוסרי האדיר של הרעיון הסוציאליסטי בדבר בניית חברה הומנית, חופשית ונבונה, הקשורה, לפי דעתנו, בתורת המארקסיזם־לניניזם.

המארקסיזם־לניניזם ותורת הסוציאליזם

ההיסטוריה מציגה בחריפות את שאלת החיוניות של עצם הרעיון הסוציאליסטי. היום כבר אין זה מספיק לטעון, כי רעיון זה הולם את היגיון התהליך ההיסטורי ואת מאווייהם בני מאות השנים של העובדים. כיום נשמעים בתכיפות הולכת ורבה קולות הטוענים, כי הרעיון הסוציאליסטי הוא עניין מלאכותי, ועל כן העתיד ממנו והלאה; וכי תורת המארקסיזם, שביטאה אותו וביססה אותו, לא הצדיקה את עצמה, כיוון שהיא אחראית למשבר שאליו נקלעה חברתנו.

נושא זה טעון ניתוח רציני עקב משמעותו העיונית והמעשית העקרונית.

לרעיון הסוציאליזם יש מסורת עתיקת־יומין. במשך מאות שנים הוא העניק השראה לתנועות חברתיות, לרבות מהפכניות. מארקס ואנגלס, שפיתחוהו באופן מעמיק, שחררו אותו מאשליות ומחלומות אוטופיים. הם הציגו את הסוציאליזם המדעי כמוצר חוקי של התקדמות התרבות ושל יצירתיותם ההיסטורית של מעמד הפועלים ושל המוני העם העובד. בו בזמן הם הפרידו הפרדה חד־משמעית בינו לבין הקומוניזם של "קסרקטין" (מארקס), זה הקומוניזם הגס, ההשוואתני. הם קשרו את כינון החברה החדשה בפיתוח עד לרמה גבוהה של הייצור החומרי, של הדמוקרטיה ושל האישיות.

פירוש כזה של הרעיון הסוציאליסטי הוא בעל ערך חברתי ורוחני עליון. במרכזו ניצבים האדם והתפתחותו החומרית, האינטלקטואלית והמוסרית הכל־צדדית במסגרת חברה המשוחררת מניצול ומדיכוי. אנו סבורים, כי בזמן שחלף מאז לא הפריכה החשיבה החברתית – בכל הנוגע בעיקר – את רעיונו של מארקס בדבר כינון "ממלכת הדרור", הבנויה על שליטת האנשים בייצור החומרי וביחסיהם החברתיים; היא גם לא הציעה משהו המתעלה עליו.

אבות המארקסיזם לא עסקו מעולם בהמצאת צורות ומנגנונים מוחשיים להתפתחות החברה החדשה. הם פיתחו את הרעיון הסוציאליסטי, כשהם נשענים על חיי החברה כמות שהם ועל

המעש של תנועת הפועלים המפכנית בת־זמנם. הם הוכיחו, כי מבחינה היסטורית הקפיטליזם הוא בר־חלוף על פי אופיו, וכי קיים הכרח היסטורי לעבור לשלב חדש בהתפתחות החברה. הם שאפו להקנות לכוחות החברתיים המהפכניים "סיסמת מאבק" לקומוניזם, שתהא מבוססת מבחינה עיונית. הקלסיקנים סיפקו לנו רק דגם עיוני כללי של מגמות ההתפתחות החברתית, המשמש תמרור בטוח בהכרת המציאות החברתית ובעיצובה מחדש. אשר לסדרי החברה החדשה, הבאה להחליף את הקפיטליזם, על כך דובר בצורה כללית בתכלית בלבד, ובעיקר מנקודת הראות של עקרונות היסוד שלה.

ברור, שאין להטיל על אבות המארקסיזם ועל התורה שעיצבו את האחריות לעיוותי הקומוניזם בשנות פולחן האישיות והקיפאון, ולפעולות המוטעות של עסקנים מדיניים כלשהם. וזאת לא רק משום שמחסום זמן בן מאה שנה מפריד בין תורה זו לבין האירועים הנ"ל, אלא גם משום שקיים ביניהם מחסום הנובע ממהות העניין.

הוא הדין, במיוחד, באי־אלו פרשנויות נפוצות של המארקסיזם. לדוגמא, קיימת סברה, כי היחס השלילי אל הייצור הסחורתי, שרווח אצלנו במשך כמה עשורים, מקורו במישרין אצל מארקס שסבר, כי עם המעבר מהקניין הפרטי אל זה החברתי מאבד חוק הערך את כושרו לווסת את הייצור. אולם, מארקס קשר את ההתגברות על הייצור הסחורתי לא רק בקניין החברתי, אלא גם ברמה עליונה של התפתחות כוחות הייצור, כאשר יהיה "תהליך ייצור המייצר את עצמו ייצור חוזר; אז לא ישתתף עוד האדם במישרין בייצור החומרי."

הדבר הזה מושתת ביסודו על פיתוח המדע והטכניקה לרמה כזאת, שטרם הושגה, אפילו היום, במקום כלשהו בעולם. רמה כזאת של התפתחות כוחות הייצור אופיינית, כצפוי, לא לדרגות המוקדמות של התצורה החדשה, אלא לעתידה הרחוק. ומה קרה אצלנו? בתקופת הקומוניזם הצבאי כפינו את הוויתור על היחסים הממוניים־סחורתיים על ארץ הרוסה ומרוששת; עברנו לחילוף סחורות ישיר בתנאים של מחסור כללי בכל הדברים החיוניים. ובכן, כלום מותר להטיל את האחריות ליישום כזה של התורה על אבי התיאוריה, או על התיאוריה עצמה? עלינו מוטל עדיין לחקור, מדוע התעלמנו מהערכת לנין, שסבר כי הנסיונות הראשונים שנעשו בתקופת הקומוניזם הצבאי, לכונן את הסוציאליזם על־ידי מעבר לחילוף סחורות ישיר, היו מישגה.

כיום יכולים אנו לומר, כי מארקס לא העריך די הצורך את אפשרויות ההתפתחות העצמית של הקפיטליזם. משטר זה הצליח לאמץ את הישגי המהפכה הטכנית־מדעית ועיצב מבנים כלכליים־חברתיים שהבטיחו את כושר חיותו. מבנים אלה יצרו בארצות הקפיטליזם המפותח רמה גבוהה, יחסית, של רווחה למרבית האוכלוסיה, וזאת מבלי לחסל, כמובן, את סתירותיו הפנימיות העמוקות.

אכן, מארקס היה הראשון שהבחין בפוטנציאל ההתפתחות האדיר הטמון בקידמה הטכנית־מדעית ובהפיכת המדע במישרין לכוח ייצור ולכוח חברתי. אולם הוא לא חזה מראש, כי המהפכה הטכנית־מדעית עשויה להפוך בעתיד מקור חדש להתפתחות הקפיטליזם. קל להבין זאת, אם מביאים בחשבון, כי מארקס חזה מראש רק את **אפשרויות** ההתפתחות של הקפיטליזם בן המאה ה־19, אותו הכיר. הוא לא הניח את הדו־קיום הממושך של שתי מערכות חברתיות בקבוצות גדולות של ארצות. והרי מציאות זו היא שדחפה את הקפיטליזם להשתכללות עצמית, לקליטת יסודות חשובים של הנסיון הסוציאליסטי בתחום הכלכלי־חברתי, ולדמוקרטיזציה של המשטר המדיני. כל אלה יחד איפשרו לקפיטליזם לצבור כוחות נוספים ולהסתגל לאתגרי הזמן.

מלבד כל אלה הופיעו בזמננו בעיות חריפות חדשות, שלא היו קיימות בעבר ולא יכלו, איפוא, להיות נושא לניתוחי הקלסיקנים, או שהתקיימו אז במצב עוברי. אופי הקניין הקפיטליסטי השתנה באופן ניכר. השתנה מבנהו, ובמיוחד כיום, עם בינאום הייצור ועליית כלל המשק הקפיטליסטי על פסי הרב־לאומיות. הבעיות הגלובאליות החריפו במידה כזאת, שכיום אי־אפשר לגבש בלעדיהן מושגים ממשיים על אודות המגמות בנות־זמננו של התפתחות החברה ועתיד האנושות.

לבסוף, קיים הנסיון העולמי של הסוציאליזם, שעליו יכולים אנו להישען שעה שאנו קובעים את יעדי התפתחותנו. היום אנו מבינים את הסוציאליזם באופן רחב יותר, מעמיק יותר ומעשי יותר, מאשר תמול שלשום. **אנו תופסים אותו כתהליך עולמי אשר בו, בצד הארצות הסוציאליסטיות, המצויות בדרגות שונות של התפתחות כלכלית ומדינית, מצויים גם זרמים שונים של המחשבה הסוציאליסטית, הנפוצים בשאר חלקי העולם, וכמו כן תנועות חברתיות בעלות הרכבים ומניעים אחרים.**

לסוציאליזם פנים מגוונות כמו לחיים, כיוון שזוהי יצירתם החיה של מיליוני בני־אדם. על כן אין מנוס מריבוי צורות של ההתפתחות הסוציאליסטית, ואפילו בתוך אותה חברה. על אחת כמה וכמה נכון הדבר בקנה מידה של הקהיליה העולמית כולה. רבגוניות זו נובעת מהרמות השונות של התפתחות כוחות הייצור החברתיים, ומייחודן של המסורות ההיסטוריות והתרבותיות של כל עם.

מנקודת ראות זו ניגשים אנו גם אל הנסיון של הסוציאל־דמוקרטיה. אנו רואים ומעריכים כראוי את תרומתה במשך מאה שנים להתפתחות ערכי הסוציאליזם ולהנהגת רפורמות חברתיות, שהעלו את רווחת העם העובד בארצות קפיטליסטיות רבות של המערב ותרמו להגנתו החברתית. אנו חוקרים בעניין את הנסיון העשיר, הרב־צדדי, עם כי לא חד־משמעי, שצברה הסוציאל־דמוקרטיה. אנו שואפים לנצל מתוכו את כל מה שהולם את התנאים שבהם חיה חברתנו.

משמעות בת קיימא נודעת לעובדה, שהמארקסיזם פיתח את רעיונות הסוציאליזם בראותו בו תוצר טבעי של התקדמות התרבות ושל יצירת העם ההיסטורית. בדרך זו מתבטאת גישתו המדעית לייסוד החברה החדשה. אולם כדי לקיים גישה זו, חשוב להביא בחשבון, שאין היא נתונה לנו אחת ולתמיד.

הפרסטרויקה וראייתו החדשה של הסוציאליזם

הפרסטרויקה המהפכנית החלה ביוזמת המפלגה והנהגתה. משום כך התחילו בעיתונות שלנו להעריך אותה לפעמים כ"מהפכה מלמעלה" ולעשות הקבלות והשוואות היסטוריות שונות.

אולם דומני, כי המונח "מהפכה מלמעלה" אינו קביל, משום שהוא מחלק את חברתנו לרובד "עליון" מדריך ולרובד "תחתון" המגשים את רעיונותיו, הנחיותיו ופקודותיו. מונח זה היה טבעי בשביל סטאלין, שניצל אותו בעת שהגדיר את הקולקטיביזציה. ואכן שיקף מונח זה את דעתו של סטאלין על פירמידת השלטון, אשר ביסודה – הרובד התחתון, ובפסגתה – המנהיגים. ואילו אנו רואים במונח זה תבנית של המערכת הביורוקרטית, אותה אנו דוחים. אנו רואים בו ביטוי לאידיאולוגיה האנטי־דמוקרטית של הסטאליניזם, דהיינו לא ביטוי לחשיבה החדשה, אלא לזו הישנה.

הפרסטרויקה היא תהליך מהפכני אחיד, המוגשם בידי העם ולמענו בשיטות דמוקרטיות, כשהמפלגה היא חיל־החלוץ שלו. פעילותה ויוזמותיה ההיסטוריות הן ביטוי טבעי לתפקידה בתור חיל־חלוץ. אולם המפלגה אינה מתיימרת להיות בעלת מונופול על הזכות לחיפושים. כל יוזמה מועילה, תבוא מניין שתבוא, דרושה לפרסטרויקה, משום שדופק החיים שלה תלוי מבחינה מדינית בפיתוח הדמוקרטיה, ואחד מתפקודיה נעוץ דווקא בעידוד היוזמה העממית.

כיום חשוב יותר מאשר אי־פעם להשיב על השאלה הנוגעת לגישות החדשות של הסוציאליזם ולראייה החדשה של תכונותיו העיקריות.

הפרסטרויקה מקנה לעקרונות המקוריים של המהפכה את הממשות, בעוד שבעבר הם בדרך כלל הוכרזו בלבד. כיום התברר לחלוטין, כי עצם העקרונות האלה, ואבני הבוחן של הסוציאליזם הבנויות עליהם, טעונים המחשה, אשר תשקף את הנסיון של הסוציאליזם העולמי ואת תהליכי התפתחותן של הארצות הקפיטליסטיות.

קודם כל צריך להסיר מהם את לבוש העימות - את העמדת המערכות החברתיות בנות־זמננו זו מול זו באופן מוחלט, מטאפיסי. החיים, הדיאלקטיקה שלהם, הבעיות והסכנות הגלובאליות העומדות בפני האנושות – כל אלה דורשים לעבור מעימות אל שיתוף פעולה בין העמים והמדינות, וזאת בלי לשים לב למשטרן החברתי.

ההתגברות על גישת העימות נשענת על כך, שאנו חלק מהתרבות האנושית, אשר לקיומה אנו אחראים. היום ברור, כי בגלל הלהט שנבע מעימותנו הישיר עם הקפיטליזם, לא החשבנו די הצורך הישגים רבים שהאנושות השיגה במשך מאות בשנים. עם הישגי התרבות האלה נמנים לא רק דפוסי המוסר והצדק האלמנטריים, אלא גם עקרונות החוק הפורמלי, דהיינו, שוויון הכל בפני החוק, הזכויות והחירויות האישיות, עקרונות הייצור הסחורתי והחילופים שווי הערך, הבנויים על פעולת חוק הערך. לתודעה החברתית ברור כעת, כי ברמה הנוכחית של התפתחות הסוציאליזם, הייצור הסחורתי ושיטות המינהל הכלכלי הם חלק אורגני ממנו.

עלינו להעריך מחדש את הנחתו הידועה של לנין, לפיה אין שום "מבנה ביניים" בין השלב של הקפיטליזם המונופוליסטי לבין השלב של הסוציאליזם. ברור, כי לנין גילה כאן דבר שטרם הבינונו עד תום: את קירבת צורות הארגון ורמת

בתחום זה, ובמקום זאת נשאף לפתור את הבעיות הכלכליות יחד עם הצד שכנגד.

כמו כן, גלוי לעין, כי בקפיטליזם ובסוציאליזם מתחוללים תהליכים שבתוכנם הם דומים מאוד, הנובעים בחשבון סופי מהתפתחותם של כוחות ייצור בני־זמננו ומהקידמה הטכנית־מדעית. המדובר במיוחד בתהליכי השילוב (אינטגרציה). מובן מאליו, אל לנו לחקות את המערב, אולם אנו מצווים לנצל את התועלת הנובעת מתהליכי השילוב במידה רבה יותר מהמקובל עד כה במסגרת המערכת הסוציאליסטית העולמית.

במה אנו רואים את אבן הבוחן הסוציאליסטית ואת תוכנה? אלו ערכים רוצים אנו לשמֵר בקפידה ואפילו להעשירם?

רעיון הסוציאליזם, על פי תפיסתנו העכשווית, **הוא קודם כל רעיון החופש. המניע הראשי של המהפכה החברתית הוא גאולת מעמד הפועלים.** אבות הסוציאליזם המדעי קשרו אותו קשר הדוק עם גאולת "המין האנושי כולו" מצורות דיכוי וניצול כלשהן. הכוונה לחופש הנשען על תבונת האדם ועל מושגים הומניים לגבי זכויות האדם החי בחברת בני־אדם אחרים; לחופש שאין לו ולא כלום עם אנרכיה ועם שרירות לב תאבת בצע והרסנית. לכן משתלבת תפיסת החופש הסוציאליסטית באופן אורגני עם רעיונות השותפות והקולקטיביות. ברור שאין הכוונה לקולקטיביות של קסרקטין, המוחצת את האישיות, אלא לאותה קולקטיביות, שכונתה על־ידי מארקס ואנגלס "קולקטיביות אמיתית, שבה היחידים משיגים את חירותם בהתאגדותם ובאמצעותה" (שם, כ׳ 3, עמ׳ 74).

הצרה היא, שדווקא פן זה של הרעיון הסוציאליסטי עוות בגסות מירבית. בשם הקולקטיביות שהובנה שלא כהלכה, השתלטה ההתעלמות מהאינדיבידואליות, נבלמה התפתחות האישיות, והגבולות הנבונים של החופש הוצרו באופן דרסטי בתואנה, שהמשותף עדיף על האינדיבידואלי. המהות ההומנית של המשטר הסוציאליסטי רוקנה מתוכנה. במלים אחרות, לאידיאל הסוציאליסטי אבד העיקר: האדם עצמו, צרכיו והאינטרסים שלו.

מיד לאחר המהפכה נולדה הסיסמה הפיוטית הידועה: "סוציאליזם הוא עבודתם הריפשית של בני־אדם, שהתאגדו באופן חופשי". הוויים המחישו סיסמה זו: "לא במישרין על ההתלהבו:

ההחבָּרָה של התצורות הנ"ל, המעידות על כך, כי מנגנוני הפעולה כבר אינם ייחודיים לתצורה כלשהי, אלא אופייניים לתרבות בכלל. **תפיסת התוכן של התחרות הכלכלית בין הקפיטליזם לבין הסוציאליזם טעונה שינוי.** משמעות מכרעת נודעת כעת לא לגידול הייצור הכמותי או לכמות המוצרים בחשבון לנפש (עם שמשימה זו טרם ירדה מסדר היום בענפים מסוימים של המשק הלאומי, למשל בחקלאות), אלא לחיסכון במשאבים, לרמת הטכנולוגיה, למידע. עלינו לשנות את אבני הבוחן הכלכליות, להתאימן למציאות הכלכלית בת־זמננו, ודבר זה מהותי מאוד לקביעת היעדים של המדיניות הכלכלית.

למשל, מבחינת ייצור הפלדה, הדשנים הכימיים ואי־אלה סוגי תוצרת נוספים, ברית־המועצות תופשת את המקום הראשון בעולם. אך מה "סוציאליסטי" ייחודי הוסיף לנו הישג זה? מתברר, שקיים רגע בו הופכים טונות, יחידות, מטרים וכיו"ב למדדים גסים מדי, פרימיטיביים מדי של ההתפתחות הכלכלית והחברתית.

בתנאים העכשוויים חייבות אבני הבוחן של הייחוד הסוציאליסטי לחפוף יותר את טובת האדם וצרכיו. על כן, בתחום הייצור של הנכסים החומריים, אל לנו לפעול לפי סיסמת העימות – "להשיג ולעבור", אלא לחתור להשתלבות אורגנית יותר בתהליך העולמי של הפיתוח הכלכלי. אנו נרוויח מבחינה כלכלית, אם נימנע מעימות

אלא בעזרת ההתלהבות, אותה הולידה המהפכה הגדולה, על יסוד העניין האישי וההתעניינות האישית, על יסוד התחשיב המשקי" – על עקרונות כאלה היה צריך, לפי דעתו של לנין, להשתית את תהליך בניית הסוציאליזם. אך גם אמת זו נשכחה במשך זמן רב, כששלטה בכיפה המערכת הביורוקרטית הנשענת על סמכות.

גם העקרון החשוב ביותר של הסוציאליזם, עקרון החברת הייצור, פורש בפועל באופן מעוות ופרימיטיבי. הנסיון המוחשי הומר בהכרזות ובהצלחות מדומות, שמקורן בתכתיב, ולעתים קרובות גם בכפיה, למשל בימי הקולקטיביזציה המואצת בכפר. כיום עלינו להעריך את הקניין החברתי באופן מוחשי יותר, בהביאנו בחשבון את הנסיון החיובי ואת זה השלילי כאחד. הכוונה היא לכך, שאין להעמיד את ההחבָּרָה רק על העברה לרשות המדינה. לנין הזהירנו מפני כך, אך לאחר מכן התעלמנו מאזהרתו.

אין אנו מוותרים ולא נוותר על עצם הרעיון של ההחבָּרה ושל עדיפות הקניין החברתי, שהוא מרכיב אורגני של האידיאל הסוציאליסטי. העבודה המאוחדת והמשוחררת היתה ונשארה תכונה מהותית של הסוציאליזם. אך אנו דוחים את ההחברה הפורמלית, מאחר שבמציאות קיימת רבגוניות של צורות הקניין, שטרם מיצו את הפוטנציאל הטמון בהן, והן מסוגלות לקדם את הכלכלה הסוציאליסטית על־ידי שיפור היעילות.

כוחו של האידיאל הסוציאליסטי טמון גם בכך, שאין להפריד את בעיות היעילות ופריון העבודה מההומניות ומהצדק החברתי. כאן מרכז הכובד של הרעיון הסוציאליסטי וכאן ייחודו. בזאת דווקא נעוץ כוחו של המשטר הסוציאליסטי, ולא חולשתו, כפי שסבורים אי־אלה אנשים. כמובן, אין לערב הומניות עם עידוד הטפילות או את הצדק עם השוואתנות טוטלית, והיעדר הבדלים כלשהם.

מצער הדבר, שלמושגי ההשוואתנות הגסה – שבוקרו על־ידי מארקס – יש עדיין מהלכים משמעותיים למדי בקרב הציבור. גם היום, רבים נגררים עדיין אחרי הלכי רוח כאלה. הצדק של הסוציאליזם קשור באופן הדוק בבעיית החלוקה על־פי העבודה, ובעיה זו אין לפתור ללא ניתוח מעמיק של בעיות פריון העבודה בכלל, של היחס האמיתי שבין העבודה הפשוטה לבין זו המורכבת ושל שילוב האינטרסים השותפים של החברה באינטרסים לטווח ארוך. זוהי משימתנו ליום הזה וגם לטווח אסטרטגי. כאן טמונה אותה סתירה של הסוציאליזם, שהיא אחד הכוחות המניעים האדירים שלו.

כינון שלטון־עם אמיתי הוא תכונה מהותית של הסוציאליזם. איש לא שלל זאת בכל תולדותינו. צירוף ההמונים אל המינהל נחשב תמיד לסימן ההיכר בהא הידיעה של הדמוקרטיה הסוציאליסטית. והתפתחותה של זו – לפי דעתו של לנין – פירושה, שהדמוקרטיה למען העם העובד הופכת לדמוקרטיה המוגשמת בידי העם העובד בעצמו, וזאת במידה שהתרבות מתקדמת, ועולה רמת תודעתם של ההמונים. כשהכרזנו על סף שנות ה־60, כי מדינתנו הסוציאליסטית הפכה מדינה כל־עממית, היה בכך תמרור המסמן מעבר זה. מצערת העובדה, כי במשך אי־אלה עשורים לא חוללו החידושים העיוניים שינויים כלשהם במנגנונים המדיניים. על כן צריך לבחון את הדמוקרטיה הסוציאליסטית, כמו את יחסי הקניין, לא באופן מופשט, אלא באחדותה עם המנגנונים להגשמת עקרונות היסוד שלה, שנועדו להבטיח את המינהל העצמי הסוציאליסטי של העם ואת מדינת החוק. קיומם העיקרי של העקרונות הנ"ל הוא הערובה לא רק להתפתחות הדמוקרטית, אלא גם לזו הסוציאליסטית האמיתית של מערכתנו המדינית. זהו אחד מלקחי העבר, וזוהי משימה שמכתיבים לנו החיים והמציאות של הפרסטרויקה.

הסוציאליזם הוא נושאם ומגינם של אידיאלים וערכים כלל־דמוקרטיים וכלל־אנושיים. בהקשר זה נודעת כעת משמעות חשובה באופן מיוחד לשאלת מהות הגישה המעמדית בתנאים של הענקת עדיפות לערכים הכלל־אנושיים. מארקס הדגיש כבר בראשית התנועה הפרולטרית, כי "המאבק לגאולת מעמד הפועלים אין פירושו מאבק לזכויות יתר מעמדיות ולמונופולים, אלא לזכויות ולחובות שוות ולחיסול שלטון מעמדי כלשהו." כיוון היסוד המעמדי חופף, איפוא, את כיוון הקידמה התרבותית בדרך אל החירות ואל השלום.

עם זאת, אי־אפשר לנו בלעדי ניתוח מעמדי אמיתי של מציאות החיים, של מצב החברה כיום, של הכוחות המניעים אותה ושל סתירותיה. רק אם נביא בחשבון באופן קפדני את האינטרסים ואת הצרכים של המעמדות והקבוצות האחרות בחברתנו, נוכל לעצב מדיניות מעשית ולהתגבר על

עיוותי הסוציאליזם, ולהעלותו לרמה חדשה באופן איכותי, וזאת במהלך הפרסטרויקה.

הפנים החדשות של הסוציאליזם

בזה אנו מגיעים לשאלת היסוד שהצבנו מלכתחילה: לאן פנינו? איזו משמעות צריך לייחס למושגים, כמו איכות חדשה של החברה ופנים חדשות של הסוציאליזם? חשובה כאן עצם הגישה לשאלה הנ"ל והמתודולוגיה של ניתוחה.

מארקס כתב בזמנו, כי הקומוניזם אינו אידיאל, אלא תנועתה הממשית של החברה ששמה קץ למצבה הקודם. ואילו בברית־המועצות התרכזו המאמצים, בניגוד לרעיון הנ"ל, בתיאור איזשהו "דגם" אידיאלי של העתיד, שכל השינויים המתחוללים בחברה הותאמו אליו. סכימה מופשטת נכפתה על המציאות לא רק בתיאוריה, אלא גם בעשיה. אך החיים הלכו בדרכים אחרות, וזאת בהתאם לתנאים שהתהוו באופן אובייקטיבי. השאיפה לאלצם לנוע לפי הסכימה המוכנה הולידה דוגמאטיות, נוקשות רעיונית, הסתגרות, הונאה עצמית, ואינוס של בני־האדם ושל ההיסטוריה.

העם התעייף מהציפיות. רבות מדי היו הקריאות וההבטחות ללא כיסוי, מכדי שיוכלו עוד לעורר אמון עיוור. מלים רבות נאמרו על האינטרסים של האדם, אולם מאחוריהן לא עמדו משאבים חומריים וגם לא מעשים ממשיים. ובסיכום: ארצנו הפכה להיות מעצמה גדולה ואדירה, אולם לא יצרה בשביל המוני האנשים תנאי חיים שהם טבעיים בכל מדינה נאורה. על הפרסטרויקה להתגבר על התפתחות חד־צדדית זו וליצור מצב חברתי חדש מבחינה איכותית, ההולם את ערכיו ההומניים של הסוציאליזם. אנו נבטיח את עתיד ארצנו ואת עתיד הסוציאליזם על־ידי יצירתם עכשיו של תנאי חיים נאותים.

הצגה כזו של השאלה מעצבת באופן טבעי את המושגים הנוגעים לפנים החדשות של הסוציאליזם. מדובר בתהליך חשיפתם של הצרכים והאינטרסים העיקריים של האנשים בני־זמננו, ובהבנתם מבחינה עיונית. על יסוד זה ניתן לקבוע יעדים ותוכניות ההולמים את המציאות העכשווית, והמכוונים בו־בזמן אל העתיד.

הפנים החדשות של הסוציאליזם זוהי דמותו האנושית. הדבר הולם את מחשבתו של מארקס, שראה בחברת העתיד הומניות אמיתית, המוגשמת הלכה למעשה. יצירת חברה זו היא היעד בהא הידיעה של הפרסטרויקה, ולכן יש לנו מלוא הזכות לומר, כי אנו מקיימים סוציאליזם הומני.

מובן מאליו, תפקידנו אינו מסתכם בהכרזה סתמית על עקרון זה. החשוב הוא – חידוש הסוציאליזם הלכה למעשה: יצירת מבנים כלכליים־חברתיים ומדיניים שיהיו האמצעים, כשהאדם הופך למטרה; מבנים שיבטיחו כראוי את הפניית כל המערכת החברתית אל האדם. הומניזציה זו של המבנים החברתיים לא זו בלבד שהולמת את הדרישות של אהבת אדם ואת צווי המוסר, היא גם הפכה הכרח כלכלי וסוציאלי בשביל חברתנו, והיא דרושה להתפתחותה.

הפרסטרויקה הראתה, כי רק צירופו הממשי של האדם לכל העשיה הממלכתית והציבורית בתור נושא אחראי, יאפשר לגבור על ניכורו ועל הפער בין האינטרסים הכלליים והאישיים, ולהגביר את פעילות האישיות בכל התחומים של חיי החברה.

ועם זאת, לא תתכן הומניזציה של המבנים החברתיים, אלא רק בתנאי של גידול ההשקעות באדם. עלינו להיות מודעים עד תום לעובדה, שהחברה תתפתח באינטנסיביות רבה יותר ככל שהאדם עצמו יהיה מפותח יותר, מומחה יותר ומצפוני יותר בעבודתו. משום כך, ההשקעה באדם היא השקעת ההון המועילה ביותר. מבחינה זו, אנו מפגרים באופן ניכר אחרי המדינות המפותחות, שבהן משקל המימון המוקצב לחינוך, לבריאות ולתחומי השירותים האחרים בהכנסה הלאומית גדול לאין שיעור מאשר אצלנו. כאן דרוש מפנה מן היסוד. צריך לוותר, ולא מן השפה ולחוץ, על העקרון של השארית [כלומר, השרותים האזרחיים הם בסוף התור של הוצאות המדינה – הערת המתרגם] בכל הנוגע למימון תחומים אלה, כיוון שרק ויתור כזה הולם את ערכי היסוד של הסוציאליזם.

את זאת מכתיבה לנו הפרסטרויקה. ובהתחשב בטווח הארוך ובפנים החדשות של הסוציאליזם, עלינו לנקוט עד הסוף עקרון, שלפיו העדיפות בכל תחומי החיים של חברתנו ניתנת לאַמַּת־המידה האנושית.

במישור הכלכלי גרם לנו שינוי נקודת הראות שלנו לגבי הסוציאליזם להבין, כי התקדמות כוחות הייצור בני־זמננו ועליית פריון העבודה החברתית מותנות בפיתוח צורות מגוונות של הקניין הסוציאליסטי, ביצירת מנגנונים כלכליים חדשים שיארגנו ביעילות ויעודדו את עבודת האנשים.

במהלך מימוש תמורות אלו, אין לנו צורך לוותר על היתרונות הידועים לכל של הצנטרליזם ושל התכנון בקנה מידה גדול. אנו מוותרים על הצנטרליזם הביורוקרטי, וזאת לטובת הצנטרליזם הדמוקרטי. אנו מוותרים על הצנטרליזם הפורמלי, שהוא למעשה חסר אונים, לטובת זה הממשי, היעיל. הצנטרליזם־כביכול של הרשויות חייב לסגת מפני מנגנונים בטוחים, הפועלים בעזרת התאגדויות מרצון של צוותי עובדים.

המנגנונים הכלכליים, המוקמים על־ידי הפרסטרויקה, יניבו את התוצאה הדרושה, כאשר האדם העובד יהפוך להיות נושא ממשי של הקניין, הפועל – הבעלים של אמצעי העבודה, והאיכר – בעלי האדמה; כאשר במנגנונים האלה יהיו מיוצגים לא רק האינטרסים של החברה, אלא גם, ובהרמוניה איתם, האינטרסים של האדם העובד; כאשר יוכלו האנשים לראות את הקשר בין תוצאות עבודתם לבין התגמול שהם מקבלים בעדה.

אין ספק, כי בתהליך השינוי הזה יתבצע שינוי מבני מעמיק בכלכלה, וקודם כל על חשבון הסבתם של מפעלי התעשיה הצבאית למפעלים אזרחיים. הדרך לכך נפתחת הודות לתהליכי ביצורו של הבטחון הבינלאומי, פירוק הנשק והמעבר לעולם נטול נשק גרעיני. שנית, על חשבון הגדלה ניכרת של חלקם של אמצעי הצריכה בסך כל התוצרת המיוצרת.

קיים עוד היבט חשוב מאוד של הפרסטרויקה המבנית, וכאן מצויות משימותינו באפיק החיפושים, אותם מנהלת האנושות כולה. במחצית השניה של המאה ה־20 התחוור לכל, כי אין סיכוי לדגם הישן של התיעוש, שבלע משאבי טבע ענקיים וצרך כמויות הולכות וגדלות של חומרי גלם, של חומרים ושל אנרגיה. מבנה משק בזבזני זה יכול היה להתפתח במשך זמן מוגבל ובחלק מוגבל של העולם. אך הוא אינו מתאים לטווח הארוך ולאנושות כולה – פשוט משום שהטבע אינו יכול לשאתו.

למרבה הצער, לא הצליח הסוציאליזם בעבר לממש את הפרסטרויקה של המבנים, והארצות הקפיטליסטיות בעלות התעשיה המפותחת הן העומדות בראש התהליך הזה. אשר לנו, שמחנו שמנענו אצלנו את הזעזועים החברתיים הקשורים במשבר האנרגיה, שפקדו את ארצות ההון בשנות ה־70. מאוחר מדי הבחנו, שלאחר הזעזוע החברתי בוצעה שם פרסטרויקה מבנית נמרצת שהיתה מושתתת על טכנולוגיות גבוהות יותר ועל החסכון באנרגיה ובחומרי גלם. היום אנו משלמים גם מחיר של עלויות חברתיות בעד האיטיות ובעד עודף הבטחון העצמי. החיים מחייבים אותנו לאשר את יתרונות משטרנו במישור הפרסטרויקה המבנית.

מבחינת היקפה ומורכבותה, משימה זו אינה נופלת מהתיעוש שבוצע תוך פרק זמן קצר ביותר, או מארגון התעשיה הצבאית בשנות מלחמת העולם השניה. משימה זו היא גם בעלת משמעות שאינה נופלת מהנ"ל, כיוון שמדובר באינטרסים החיוניים של הארץ ובגורלה.

הפרסטרויקה תנצח כאשר היא תנצח מבחינה כלכלית, דהיינו, כאשר נבטיח את היציבות הכלכלית, את העליה הדרושה בפריון העבודה ואת העליה בקצב היישום של הקידמה הטכנית־מדעית. מן הדין שהפנים הכלכליות החדשות של הסוציאליזם יהיו בעלות התכונות האלו.

מבחינה מדינית מבטיחה התחדשות הסוציאליזם שלטון־עם ממשי, וזאת בדרך של הקמת מנגנונים שיבטיחו את שוויון האזרחים בפני החוק. אפילו עצם המונח "סוציאליזם דמוקרטי" היה מעורר אצלנו, כרגיל, יחס שלילי. זיהינו אותו עם הקו הרפורמיסטי והאופורטוניסטי בתנועה הסוציאליסטית. כיום אנו מתכוונים לא רק לדמוקרטיזציה של המערכת הממלכתית, אלא של כלל החיים הציבוריים, לדמוקרטיזציה שהיא תמריץ אדיר להגברת פעילותם החברתית של ההמונים ויוזמתם העצמית.
רעיון כינונה של מדינת חוק סוציאליסטית קשור באופן אורגני בפיתוח הדמוקרטיה. פירוש הדבר עליונות החוק, הענקה של קשת רחבה של זכויות וחירויות חברתיות ומדיניות, השלובות באחריות ובמשמעת גבוהות לכל אחד ואחד, ויצירת מנגנוני מינהל יעילים.

דמוקרטיה וחירות הן ערכים אנושיים נעלים, שאנו יורשים וממלאים בתוכן סוציאליסטי. רווחה אצלנו ההעמדה, זו מול זו, של הדמוקרטיה הממשית ושל זו הפורמלית. היה בכך, כמובן, תוכן עיוני מסוים. אנו מצדדים בדמוקרטיה הממשית, אולם מתנגדים לדחייתם, על סמך זה, של עקרונות הדמוקרטיה הפורמליים, שכן מדינת חוק כוללת עקרונות אלה, ואין מנוס מכך. נסיוננו מלמד עד כמה חשוב בחיי החברה קיום קפדני של כל עקרונות החוק. לכן יכולים אנו לומר, כשנימוקינו איתנו, שאנו מקיימים לא רק את הסוציאליזם ההומני אלא גם את **הסוציאליזם הדמוקרטי.**

האחדות הדיאלקטית של הרעיון והמעש של מינהל־עם עצמי סוציאליסטי עם נסיון שצברו מנגנוני הדמוקרטיה הפרלמנטרית הייצוגית – זוהי המגמה הרווחת בהתפתחות המדינה והמוסדות המדיניים האחרים. הדמוקרטיה הפרלמנטרית מבטיחה הפרדה ברורה בין הרשות המבצעת לרשות המחוקקת, ואת אי־התלות של בית־המשפט. אשר למינהל־העם העצמי הסוציאליסטי, יתרונותיו הם בניצול האפשרויות של הדמוקרטיה הישירה, ובהשתתפות פעילה של האזרחים בניהולם במישרין של כל ענייני החברה, באמצעות הצינורות השונים של הבעת־הרצון.

מינהל־העם העצמי הסוציאליסטי פירושו הפרדה נבונה של "תחומי השפעה" בין המבנים הממלכתיים לבין המבנים החברתיים השונים והמוסדות של חברת האזרחים. התפתחות מערכת הסוביטים של צירי־עם תסייע לנביטת יסודות המינהל העצמי במסגרת המדינה הסוביטית.

תהליך התחדשות הסוציאליזם הולך ומעמיק והופך **יסודי יותר ויותר** ב**תחום החברתי**. במובן הרחב זהו תחום התפתחות האדם עצמו, על האינטרסים שלו ועל הצורות השונות שהם לובשים. תחום זה מקיף את היומיום – את תחום השירותים, את החינוך, את שירותי הבריאות, את הביטוח החברתי ואת תחום הפנאי. לשון אחר, את מכלול כל התמורות החברתיות, המכוונות לסיפוק צורכי האדם.

המערכת הפקודתית ריכזה את תשומת הלב בניהול הייצור החומרי, אותו תפסה באופן שטחי, ועקב כך הובילה את התחום החברתי למצב של הזנחה, ואפילו של הידרדרות חלקית. אנו חשים כעת במישרין, כי היחס אל התחום החברתי היה אחד מגורמי הקפאון, ואחת הסיבות למתחים החברתיים, אשר את פירותיהם אנו קוצרים היום.

התוכניות החברתיות מצויות כיום במוקד מדיניות הפרסטרויקה, אולם אנחנו רק מתחילים להתאימן לצורכי האדם ולעקרונות הסוציאליזם. לפנינו ניצבת עדיין המשימה – להשתחרר מהתביעות הטפיליות שמפנות קבוצות בודדות אל המדינה, ומכפיה של מושגים ביורוקרטיים לגבי אורח החיים הסוציאליסטי. כאן עלינו להגשים שינויים איכותיים, שישתלבו באופן אורגני במושגינו על ההווה ועל העתיד של החברה הסוציאליסטית, על התחדשותה המהפכנית בנתיבי הפרסטרויקה.

הפרסטרויקה מציגה מחדש את שאלת המבנה הסוציאלי של החברה. דבר גלוי לעין הוא, כי הדעה שרווחה קודם לכן, בדבר אחידותה ההולכת וגדלה של החברה ככל שהסוציאליזם מתפתח – היתה חד־צדדית. רבגוניות צורות הקניין הסוציאליסטיות, הקמות במקום הצורה הממלכתית האחת, פירושה, שגידול האחידות החברתית ילווה גם בגידול ההתפלגות.

נדמה, כי בתפיסתנו את החברה הסוציאליסטיות בהווה ובעתיד, יהיה עלינו להביא בחשבון וביסודיות רבה יותר את הייחודיות של עבודת האיכר, המעבד את האדמה, ולו עניין עם הטבע החי. עלינו להבין, שעבודתו לא תהפוך לעולם לסוג משני של העבודה בתעשיה. מכאן שתהליך ההתגברות על חלוקת העבודה החברתית בין העיר והכפר ותהליך טשטוש ההבדלים בין מעמד הפועלים לבין האיכרות לא יהיו כה פשוטים וכה ישירים, כפי שסברנו קודם לכן.

כעת אנו מדברים למעשה לא על חיסול הכפר, אלא על החייאתו, על קירובו אל העיר, מנקודת הראות של התרבות ושל התנאים החברתיים, על בניה רחבה של כבישים ועל פיתוח אמצעי תחבורה, שיאפשרו לתושב הכפר ניידות וקיום קשר מתמיד עם העיר. עלינו ללמוד את התהליכים המתחוללים ביחסי הגומלין בין העיר והכפר בהשפעת גורמים כלכליים ותרבותיים מתקדמים.

הפרסטרויקה העלתה על סדר היום של חיי החברה בעיות וסתירות רבות מאוד בתחום היחסים שבין הלאומים השונים. בעיות אלו לא התהוו תמול שלשום. הן נולדו בשעה שדיכאו את היסוד הלאומי והכריזו באופן רשמי, כי פתרנו את השאלה הלאומית. בעיות אלו הגיעו לשיא המתח כשסברו אצלנו, כי מותר להעניש עמים שלמים על לא עוול בכפם. בתנאי הדמוקרטיה והגלסנוסט השוררים כיום, סכסוכים אלה עלו כעת על פני המים. עלינו לראות זאת באופן מפוכח. אם אין חושפים את הבעיות האמיתיות, אי־אפשר לפותרן. חשוב רק לשים לב לכך, שהתנועות הלאומיות הבאות להגן על הריבונות, על הכלכלה ועל התרבות, לא יפעלו לרעת אומות אחרות, לרעת בריתנו כולה או לרעת הפרסטרויקה.

תופעות שלהן שורשים לא־לאומיים אלא חברתיים כלליים, עוטות תדיר איצטלה של סתירות בין אומות. הכוונה להתערבות מלמעלה המסבכת את פיתוח הכלכלה בכל האזורים; לביורוקרטיות המתנכלת לזכויות היסוד של

בני־האדם; להתנגדותם של יסודות מושחתים לפרסטרויקה. ההתנגשויות המסובכות והמכאיבות, הלובשות לפעמים – באשמת קיצונים – אפילו אופי טרגי, מצביעות על כך, שבתחום זה דרושים שינויים מהותיים ברוח ערכי הסוציאליזם האותנטיים.

מקב"מ התאמצה לשקף במצע המדיניות הלאומית שלה שיקוף מירבי את כל הדברים בעלי הערך שהושמעו בוויכוחים הציבוריים, להציג פנים חדשות של הפדרציה הסובייטית, המשלבות שילוב הרמוני את האינטרסים של הריבונות וההתפתחות הלאומית עם האינטרסים הכלליים של הברית בין עמי הארץ. נקודת המוצא שלה היא התפיסה בת־זמננו לגבי הדיאלקטיקה של הלאומי והבינלאומי. במסגרת זו, אין להשתית את היחסים בין הלאומים שלא על יסוד הדמוקרטיה ושוויון הזכויות, הכבוד ההדדי וההתפתחות העמים החופשית.

יתכן כי התמורות היסודיות ביותר במסגרת חידוש פני הסוציאליזם חייבות להתרחש דווקא בתחום האידיאולוגיה, התרבות והחינוך. הפרסטרויקה פותחת מרחב רב בפני התפתחותם הרוחנית של האדם ושל החברה שבה הוא חי, בפני שינוי דפוסי ההתנהגות הפסיכולוגיים. כאן דרוש פיתוח יחס כזה לעבודה ולהעלאת רמת המקצוענות והבקיאות, שיהיה תואם את משימות החברה בת־זמננו. כאן מקור היטהרותה והחלמתה המוסרית של החברה.

במושגינו על העתיד נודע מקום חשוב לאינטליגנציה על חטיבותיה השונות, לנציגי המקצועות האינטלקטואליים ההמוניים (מורים, רופאים, מהנדסים, עובדי מדע), ולעבודתם היוצרת בתחומי התרבות והמדע. תיקון העיוותים שבוצעו בעשורים שחלפו דורש קודם כל להעלות באופן תלול את ההערכה הציבורית לעבודת האינטליגנציה, לידיעותיה, ולמקצוענות הגבוהה.

לסוציאליזם לא יהיה שום כוח משיכה אינטלקטואלי ומוסרי בעיני האנושות, אם יזדנב אי־שם אחרי החטיבות הקדמיות של המדע והתרבות העולמיים. אך העניין אינו בכך בלבד. לסוציאליזם לא יהיה בכלל שום סיכוי, אם לא ניצור את התנאים למימוש הכוחות היצירתיים והרוחניים של כל אדם ושל העם כולו, להתגלות כשרונות, כישורים ורוח יוזמה בכל תחומי הפעילות. פחות רשויות ומשרדים שונים, פחות מירכוז ופירמידות של שירותים היררכיים – יותר איגודים יצירתיים ומדעיים באמת של אנשים תמימי דעים. אין לנו זכות להמשיך ולפזר לכל רוח רעיונות, המצאות ותגליות רעננים ומקוריים. תחרות בין אסכולות וזרמים ומגעים בינלאומיים חייבים להפוך לדפוסים מקובלים בחיי המדע והתרבות שלנו. רק כך, בהצטרפנו למערכת חילופי הנסיון העולמיים, נוכל הן להתעשר והן לתרום את תרומתנו להתפתחות העולמית.

אך אפילו האוניברסיטאות המשובחות ביותר בחו"ל לא יועילו לנו, אם לא נשכיל ליצור בשנים הקרובות בכל אתר ואתר, בכפר ובעיר, בתי־ספר מצוידים כדבעי, מאוישים במורים מיומנים. בלעדי בתי־ספר כאלה, ללא מורים בעלי מעמד חברתי שהם ראויים לו - ואנו רחוקים עדיין מכך – קיימת הסכנה, שיוחמץ הפוטנציאל הרוחני המעולה ביותר של העם. העתיד שייך לידע, לתרבות, לשכל.

ובכן, הסוציאליזם אשר לקראתו אנו הולכים במהלך הפרסטרויקה – זוהי חברה הנשענת על כלכלה יעילה, על הישגי־שיא בתחומי המדע, הטכניקה והתרבות ועל מבנים חברתיים הומניים. זוהי חברה שהגשימה דמוקרטיזציה של כל ההיבטים של חיי החברה ויצרה את התנאים הדרושים לחיי יצירה פעילים של האנשים.

יחד עם זאת, תהליכים רבים של התחדשות הסוציאליזם הם בעצם תהליכים תרבותיים כלליים, המתחוללים גם על רקע חברתי אחר. הבעיות הגלובאליות המשותפות לכל תופסות מקום הולך ורב בחיי האנושות. אפשר, איפוא, להניח, כי המערכות החברתיות השונות ימשיכו לקיים את ייחודיותן, אך יתפתחו במסגרת שתוגבל במידה הולכת ורבה על־ידי עדיפותם של ערכים כלל־אנושיים, כגון שלום, בטחון, חופש ואפשרותו של כל עם לקבוע את גורלו הוא. עולם הסוציאליזם צועד לקראת מטרות משותפות לכלל האנושות, וזאת במסגרת של תרבות אחת. אין הוא מוותר על ערכיו ועל עדיפויותיו, אלא מפתח ומשפר אותם יותר ויותר באמצעות הפרסטרויקה המהפכנית, בדרך של בניית חברה הומנית אמיתית, הבנויה על עקרונות התבונה.

* * *

הבעיות העומדות לפנינו בשלב הנוכחי של תפיסת יעדי הפרסטרויקה וחידוש הסוציאליזם בעולם בן־זמננו, חופפות את המשימה של מימוש הולם של הרעיון הסוציאליסטי. וכאן צריך להדגיש שוב ושוב, כי אין אנו הולכים אחרי דוגמה המנוסחת באופן מופשט והנכפית מבחוץ, אלא מנתחים

ומכלילים דברים הנובעים מעצם החיים וכתוצאה מיצירתם של מיליוני אנשים. לכן, ישנם עדיין דברים רבים, שאין אנו יודעים בחיי חברתנו, שנכנסה לתקופת המעבר ההיסטורי של הפרסטרויקה. מן הדין לתמוך תמיכה כל־צדדית בהצטרפותם הפעילה של אנשי מדע ומומחים במדעי החברה ושל האינטליגנציה האמנותית לעבודה חשובה זו לארצנו. סבורני, שיש לנו כל היסוד לקוות להצלחתה, שנוכל לקבוע במאמצים משותפים את קווי המתאר העיקריים של פני הסוציאליזם החדשות, ושנקבל בזה האופן, לקראת הוועידה הבאה, ה־28, של המפלגה הקומוניסטית הסוביטית, תוכנית פעולה לטווח ארוך ובעלת תשתית עיונית.

לקראת סוף חייו רשם לנין ראשי פרקים ראשוניים לתוכנית הקואופרציה שלו, כשהוא קושר באופן הדוק את רעיון המהפכה התרבותית בקואופרציה של היצרנים הזעירים ובשינוי כל תנאי החיים. לנין פיתח את תוכניתו בדבר המעבר אל הסוציאליזם, שמשמעותה היתה, כפי שהתחוור לו היטב, **שינוי של כל תפיסתנו את הסוציאליזם.**

ניתוח מכלול עבודותיו שחוברו לאחר מהפכת אוקטובר מאפשר להבין, כיצד תיאר לנין לעצמו את השינוי הזה. קרוב לוודאי שהמאמר **"על הקואופרציה", עשוי ללמדנו על כך במיוחד. מהרעיון של "בית־החרושת המאוחד", שפירושו הפקדת מונופול הניהול בידי מדינת הפועלים, הגיע לנין לרעיון, כי** "משטר של **קואופרטורים תרבותיים** הוא־הוא **משטר סוציאליסטי"... עיוותי סטאלין גרמו לאובדן העיקר שבתפיסת** הסוציאליזם **לפי מארקס ולפי לנין: ראיית האדם כמטרה ולא כאמצעי.**

האם חלה התקרבות בין הקפיטליזם לסוציאליזם?

ג'ון קנט גאלברייט □ John Kenneth Galbraith

המתח העיקרי בתקופתנו הוא זה השורר בין אידיאולוגיה למציאות. שעה שתהום רובצת בין האידיאולוגיות של הקפיטליזם והסוציאליזם, מצביע המבנה הכלכלי על חפיפה משמעותית במציאות. בבדיקה יסודית מתגלה עובדה מרחיקת לכת ומדהימה: החברות התעשייתיות הגדולות, על הביורוקרטיות שלהן, הטביעו את חותמן על חארקוב ועל פיטסבורג כאחת. הן היו לגורם השליט בשתי השיטות.

שתי המערכות התעשייתיות הללו נזקקות לארגון אדיר. כחברה צרכנית ומתקדמת, אימצה ארצות־הברית שיטה יותר מסובכת מזו הנהוגה בברית־המועצות. הסובייטים, מאידך גיסא העדיפו למזג את הביורוקרטיה של המדינה ושל היזמות, וכך הפכה זו למכשיר מקיף יותר מהמקביל לו במערב. עם זאת, נרתעים המזרח והמערב כאחד מלהתמודד עם תופעות ההתאבנות המאפיינות ארגון גדול. אנו במערב חוששים יותר מן הסובייטים, שהרי התעמולה שלנו והשכנוע העצמי גרמו לנו להאמין בדינאמיות של החברות הגדולות.

שתי השיטות סובלות מהסתיידות. ושתיהן בודקות את השוק ואת כל האפשרויות הטמונות בו, או עוסקות ברטוריקה על הנושא. אנו במערב מתייחסים ליזם הפרטי באשר הוא כאל התגלמות הקפיטליזם, שעה שבברית־המועצות רואים בו את התגלמות הרפורמה.

התקרבות לא־אידיאולוגית

בד בבד עם ארגון ביורוקרטי נוקשה ומרוצה מעצמו, אנו עדים כיום להתקרבות נוספת המערערת את מרבית הקטיגוריות האידיאולוגיות הנושנות: תפקידה המווסת של הכלכלה הצרכנית בברית־המועצות, מחד גיסא, ומעורבותה של המדינה במשטר הקפיטליסטי, מאידך גיסא. מארקס ולנין לא חזו פרולטריון התובע לבוש אופנתי, קוסמטיקה, ומכוניות – מצרכים המחייבים כולם, בצורה זו או אחרת, מנגנוני שיווק ושירות יעילים. ואדם סמית לא חזה עולם בו יתפסו ביורוקרטים את מקומם של היזמים הקפיטליסטים. מובן מאליו שלא ניבא כי "יציבותו של השוק החופשי" תהיה תלויה במתן מענקי ענק לחקלאות, ובהגשת עזרה מאסיבית למפעלים כושלים, לבנקים וכיו"ב.

היוזמה הפרטית העצמאית והבלתי מוגבלת, מחד גיסא, והתכנון המרכזי המקודש מאידך גיסא, מיועדים בצורה כלשהי להיות מושלכים לפח האשפה של ההיסטוריה. עם בוא הפרסטרויקה אימצו שתי השיטות הכלכליות את הרטוריקה של השוק ושל היזם הפרטי. יש להניח שהרטוריקה הסובייטית נלהבת ובלתי מציאותית ממש כמו אצלנו. תהיה השיטה אשר תהיה, האמת המרה היא כי תעשיות הפלדה, המכוניות, הכימיקלים או התרופות הולכות אך ורק "על גדול". התעשיה המודרנית זקוקה למאמצם המלוכד של כשרונות רבים ושונים, של בעלי מומחיות ונסיון. אכן, רק ארגונים גדולים מסוגלים לבצע משימות אלה. מספר חברות קטנות וחדשניות, הפועלות על פי חוקי השוק הקלאסיים, ימשיכו אומנם להתקיים בשוליים. אך את המקום העיקרי יתפסו חברות מסוג "ג'נרל מוטורס", "ג'ונסון את ג'ונסון", ו־IBM. בדרך כלשהי, כך יהיה המצב גם בברית־המועצות.

איזה שוק חופשי

הזוהר הרומנטי האופף את היוזמה הפרטית בארצות־הברית אינו משכנע אותי, ומשום כך אני מתייחס בחשדנות־מה לתרועות המלוות את אימוץ שיטת השוק החופשי בברית־המועצות.

ג'ון קנט גאלברייט, המוכר בתחום המדיני והכלכלי בארצות־הברית זה 30 שנה, הוא מחברם של ספרים רבים, ביניהם **המדינה התעשייתית החדשה** (1957) ו**חברת השפע** (1958). בדברים המופיעים כאן, הוא שב לדון בנושא שבו עסק ספרו **המדינה התעשייתית החדשה** – ההתקרבות בין הסוציאליזם והקפיטליזם – לאור הפרסטרויקה והרפורמה הקומוניסטית.

מתוך **NPQ**, בטאון הזרם המתקדם של המפלגה הדמוקרטית בארצות־הברית, סתיו 1989.

תרגום: חנה לש

אומנם יש לקוות כי אחדים ממשרדי הממשלה הענקיים יפורקו, כי התעשיה תיאלץ לעמוד בפני מבחני ביקוש, כי יתפתח שוק בתחום התעשיה הקלה, הלבוש והשירותים. אך איני מאמין אף לרגע כי גורבצ'וב, או זולתו, יפקידו את הגרעין הקשה של התעשיה הסובייטית בידי שוק בלתי מווסת. שהרי גם אנו בארצות־הברית לא הפקדנו את לב הכלכלה שלנו בידי השוק החופשי.

אין כיום בנמצא פוליטיקאי באמריקה אשר יהיה מוכן להפקיר את החקלאות לשוק החופשי, ואשר יצביע למען ביטול הסובסידיות. "פרסטרויקה נוסח אמריקה" אינה תופסת, כשזה נוגע לחיטה או לחלב. והרי לא מזמן הועדנו לתעשיית הפלדה חמש שנים נוספות של מכסות מגן. תעשיית המכוניות שלנו מוגנת, וכמוה הסוכר. בקליפורניה, מרכז השוק החופשי והיוזמה הפרטית, נפגשים המגדלים בחסות הממשלה לווסת את שיווק תוצרתם באמצעות מועצות ייצור. ויסות שווקים יעיל ורב־ממדים, השווה כמעט לזה הנהוג בברית־המועצות, נתון בידי חברות הענק בארצות־הברית. החברות הגדולות ביותר חולשות על שני שלישים מן התעשיה, ומכאן גם על ויסות השווקים. אם אחת החברות הללו מסתבכת, הממשלה ממהרת להתערב על מנת להבטיח את "יציבות השוק והתעסוקה".

חוץ מאותם המקרים שבהם השוק גורם לקשיים בלתי נסבלים, הוא זוכה לשפע תשבחות. אני מעז לומר שהמצב יהיה דומה גם בברית־המועצות. יתכן שהפולנים אף ירחיקו לכת מאיתנו, שהרי הם מוכנים לסגור את מספנות גדאנסק הבלתי יעילות – בהן נולדה תנועת "סולידאריות" – שעה שאצלנו נמנעים מלחסל את מונופולין הספנות הבלתי יעיל.

גרסתו של שומפטר (Schumpeter)

מעולם לא הייתי שותף להתלהבותו של עמיתי הוותיק בהארווארד, הכלכלן הדגול ג'וזף שומפטר. הוא גורס כי תוך כדי "הרס יצרני" שב הקפיטליזם ומחיה את עצמו. כלומר, בהתחדשות בלתי פוסקת נהרס הישן ונוצר החדש. מסתבר כי שומפטר הושפע יתר על המידה מן הדראמה המרגשת של היזמים, ומן הדינאמיות הקיימת בקפיטליזם. אלא נדמה כי האופטימיות שלו באשר להשפעתם אינה מוצדקת. למשל: מה נותר לאחר אותו "הרס יצרני", אשר לא מכבר הביא לידי מיזוגן של חברות התקשורת "טיים־וורנר"? ארגון רחב ממדים אף יותר, ובעל מעטה ביורוקרטי רב שכבות! ודוגמא נוספת: תעשיות הפלדה בארצות־הברית מתנגדות בעקביות לכל חידוש טכנולוגי, ובכך מאמצות מתכון בטוח של "הרס יצרני". החברות הגדולות שומרות על כוריהם הישנים, ומעדיפות מכסות מגן מפני יבוא הפלדה הקוריאני החדשני.

ועוד דוגמא אופיינית: העתיד הקפיטליסטי נמצא בעמק הסיליקון, מקדש היוזמה האמרקנית. על מנת להתגבר על התחרות היפנית בתחום הסמיקונדאקטורים, התאגדו לא מכבר 14 מבין החברות ובסכום של מיליון דולר, שאת מחציתו סיפקה הממשלה, הקימו את Sematech, קונסורטיום מסחרי למחקר ולפיתוח טכנולוגיות אלקטרוניות חדשות. וכי מה לכל אלה וליוזמה החופשית?

התהליך ההיסטורי

לדעתי מצביעות דוגמאות אלו על עובדה שאינה ניתנת לערעור: ברית־המועצות וארצות־הברית כאחת חולשות על ארגונים התלויים לחלוטין בתמיכה הממשלתית, ולשתיהן פריפריה של ארגונים קטנים, המווסתים על־ידי השוק וזוכים להתייחסות נרגשת כחלוצי העתיד.

השינויים שהתרחשו לאחרונה בברית־המועצות משקפים מעבר לְכלכלה צרכנית. התכנון והשליטה שהיו יעילים כשעסקו בתעשיה הכבדה והצבאית, הם פחות יעילים כשמדובר במוצרי צרכנות. רק השוק ישכיל לספק מידע ליצרנים על השינויים המהירים החלים בדרישות הצרכן. בתחום זה תמלאנה החברות הפריפריות תפקיד נכבד לצדן של החברות הגדולות.

החידושים הבסיסיים החשובים ביותר, כגון המיקרו־צ'יפ, באו מן התעשיות הצבאיות האדירות. חידושים נוספים יבואו בעיקר מחברות ענק כמו IBM, או מן הקונסורטיום למחקר, המסובסד על־ידי הממשלה. עם זאת, אין לדבוק בדוגמאטיות, ולפעמים יבוא החידוש גם באמצעות חברות קטנות.

ירושתו של רייגן

אם כי הסובייטים עדיין מפגרים אחרינו בהקמת גן העדן לצרכנים, הרי בזכות הפרסטרויקה הם החלו להשתחרר מן האידיאולוגיה שלהם. הם מתמודדים עם הכשלון של דבקותם היתרה בסוציאליזם, ובתחום זה אף מקדימים אותנו.

שהרי במקום להודות בכשלונותינו הכלכליים, אנו ממשיכים לדבוק ״במיתולוגיית השוק״ יותר מאי־פעם. כה אמר רייגן: ״הממשל אינו פתרון, כי אם בעיה.״

עובדה זו אינה באה לחפות על סוציאליזם נוסח אמריקה, כפי שבא לביטוי בדוגמא הבאה: מנהל בעל משכורת גבוהה, נושא בלוס אנג׳לס נאום למען היוזמה החופשית, משם הוא טס במטוס החברה (הזוכה לזיכויי מס) לשדה התעופה הלאומי בוושינגטון, אשר הוקם במימון פדראלי, ונושא בקונגרס נאום למען מכסות יבוא, הענקת תמיכה למפעלים במצוקה, והקצבת סובסידיות למחקר...

כסילות אידיאולוגית מעין זו אינה מצחיקה, שכן היא מזיקה. בבואו לדבר על ״הבעיה״ אין כוונתו של רייגן פחות תמיכה ממשלתית בתעשיה, בסמיקונדאקטורים, או במפעלי הפלדה, אלא פחות תמיכה ממשלתית לבניין כבישים, גשרים, ובעיקר, פחות תמיכה בחינוך.

בריחת הבוחר מן המציאות האידיאולוגית עומדת ביחס ישר להתמודדות הממשלה עם הבעיות החברתיות והכלכליות שהציקו לו בשעתם. מבחינה זו הצלחנו, הדור הפוליטי שאליו אני משתייך, ויורשינו הרוחניים, להגשים את שאיפותינו במידה כזו, שנעלמנו לחלוטין מן הזירה. הצלחנו להעביר חוקי רווחה למען הזקנים, בעלי העסקים הזעירים, החקלאים, המשקיעים הקטנים, והחולים. כל אלה ״מסודרים״ עתה עד כדי כך שהם מצביעים עבור השמרנים. הם אומנם תומכים באותם החוקים שעזרו להם, כגון: מחירים יציבים לתוצרת חקלאית, פנסיה לזקנים, פיצויים למחוסרי עבודה, פיצויים לפועלים, ביטוח השקעות בנקאיות, ריבית נמוכה למשכנתאות, וביטוח רפואי מסובסד. לא תמצא חקלאי שיתנגד למעורבות ממשלתית בקביעת מחירים יציבים לתוצרתו. לא תמצא פנסיונר שיתנגד למעורבות ממשלתית בתחום הפנסיות. אך בין אותם האנשים תמצא רבים הטוענים שמעורבות ממשלתית לא תושיע את עניי המטרופולין.

למרבה הצער, זהו המצב השורר כיום. כשלושת רבעי התושבים משתייכים לאוכלוסיה המסודרת. עובדה זו חותרת תחת נכונותם הפוליטית לטפל בבעיותיהם של היתר. באופן פרדוקסלי, הצלחתה של מדיניות הרווחה גזלה מן העניים את עוצמתם הפוליטית.

ארצות־הברית והדמוקרטיות המערב־אירופיות (על אף חוסר העבודה המשווע השורר בהן) למדו בעשור האחרון עובדה שברית־המועצות תלמד רק בהמשך: מרגע שהחלק הארי של האוכלוסיה מגיע אל המנוחה והנחלה, מי שנותר בחוץ יהיה מוזנח. כאן מקור הפער האידיאולוגי הגדול ביותר בינינו לסוציאליזם, שהרי הדמוקרטיות הקפיטליסטיות מודות בכך שתמיד יהיו בינינו עניים, ולמעשה אנו מוכנים לקבל זאת. בעולם הסוציאליסטי, לעומת זאת, יש עדיין רוב לעניים, והללו ימשיכו לדרוש שינוי.

לא בדיוק שיר הלל לקרן המטבע, כנהוג בעתוננו

דיוויסון באדהו, כלכלן בכיר בקרן המטבע הבינלאומית, התפטר לא מכבר ממשרתו תוך גינוי נמרץ של עבודת הקרן בעולם השלישי. הפתיחה למכתב ההתפטרות שלו פורסמה ב־Left Business Observer, ונראה לנו שמן הראוי להביאה כאן:

״היום התפטרתי מסגל קרן המטבע הבינלאומית אחרי למעלה מ–12 שנה, ואחרי 1000 ימים של עבודה בשטח, בהם הכרזתי על תרופותיכם ועל אמתחת להטוטיכם בפני ממשלות ועמים באמריקה הלטינית, באיים הקאריביים ובאפריקה. ההתפטרות היא לדידי שחרור שאין ערוך לו, כי יחד עמה נקטתי בצעד הגדול הראשון אל המקום שבו אני מקווה לרחוץ את ידי מ...דם מליוני עניים ורעבים. הדם כה רב... הוא זורם בנהרות... לעיתים אני חש כי אין די סבון בעולם כולו לנקות אותי מהדברים שעשיתי בשמכם... האם העולם יתספק בכך שיטביע את שם ארגונכם בין אויבי האנושות הערמומיים ביותר? או, האם יורשיהם של אלה שהמטנו עליהם שואה יתבעו משפט נירנברג נוסף?״

מתוך Dollars & Sense, יולי–אוגוסט 1989 – ירחון בארצות־הברית המציג פרשנות לאירועים כלכליים שוטפים מנקודת ראות סוציאליסטית.

גרמצ'י, מארקסיזם ופילוסופיה

ריצ'רד ד' וולף □ Richard D. Wolff

פרי אנדרסון (Perry Anderson) מדגיש כי "המארקסיזם המערבי" העביר את מוקד התעניינותו – באופן טרגי – ממדיניות וכלכלה מהפכניות קונקרטיות ל"תחיית הדיון **הפילוסופי** כשלעצמו, המתרכז בשאלות של שיטה – כלומר, יותר אפיסטמולוגי באופיו מאשר מעשי". התיאוריה הזו, המציגה את "האפיסטמולוגי כנגד המעשי", מדגימה את ההתעלמות מן החקירה האפיסטמולוגית ואת ההתנכרות לה, שגרמצ'י התנגד להן. הוא ראה בכך התערבות פוליטית לחלוטין ונחוצה ביותר במאבק המעמדות. הדבר נכון גם לגבי כתביהם הפילוסופיים והאפיסטמולוגיים של מארקסיסטים אחרים. אבל כמה מארקסיסטים ולא־מארקסיסטים למדו את לנין ואת לוקאץ', והחמיצו את העמדות האפיסטמולוגיות לחלוטין, שלנין טוען להן בספרו: **Perspectives on Hegels Logic**, או שלוקאץ' טוען להן בשני הכרכים (על היגל ומארקס) המכונים The Ontology of Social Being?

העובדה שהתרומות של גרמצ'י לעמדה מארקסיסטית מובחנת היטב בפילוסופיה נעלמו מעיניהם של רבים כל כך, היא, במידה מסוימת, תוצאה של מסורת רבת־שנים של אדישות להצהרות מארקסיסטיות חשובות ביחס לאפיסטמולוגיה, והתעלמות מהן.

עלי להודות, כי בבואי לסכם את התרומות האלה, שילבתי – בדרך כלל ברמז – נושאים פילוסופיים ואפיסטמולוגיים מסוימים העוברים כחוט השני ממארקס דרך לנין ולוקאץ' לגרמצ'י. **גישה זו לגרמצ'י מאפשרת לי לארגן ולמקם את תרומותיו בתוך הרשת המורכבת של פילוסופיה מארקסיסטית קודמת, אשר התנגדה להתפצלות המסוכנת הזו של הפילוסופיה והאפיסטמולוגיה מן התיאוריה החברתית.** גרמצ'י העלה תרומות

ריצ'רד ד' וולף הוא פרופסור לכלכלה באוניברסיטה של מסצ'וסטס באמהרסט. הוא פעיל במאבקים מקומיים של מפלגת הירוקים, ומשמש יועץ כלכלי לכמה איגודים מקצועיים. שני ספריו האחרונים (שנכתבו יחד עם סטיבן רזניק) הם: Class: A Marxian Critique Economics: Marxian versus-ו of Political Economy Neolassical Neoclassical. הוא עובד עתה, יחד עם הרייט פראד ורזניק, על ניתוח מעמדו של משק הבית האמריקני.

תרגום: נורית גורן

נכבדות לשילוב של פילוסופיה ומדיניות מהפכנית מעשית, נושא שמשך אליו זרמים חשובים בתוך המארקסיזם במשך זמן רב.

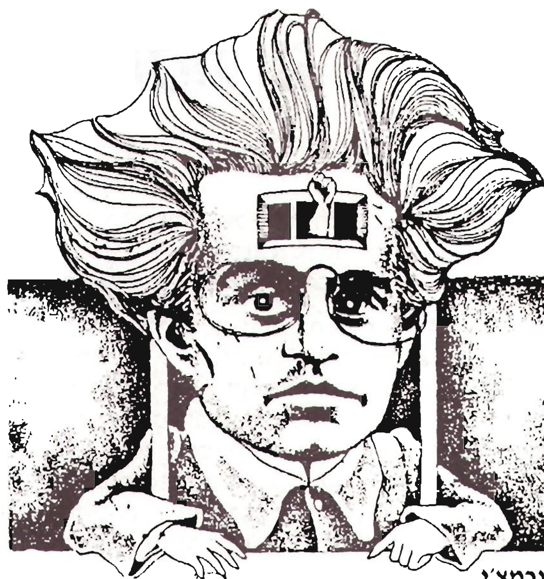
הסוגיה היתה: איזו עמדה אפיסטמולוגית מתאימה למארקסיזם? הברירה היתה לבחור בין גרסה אחרת של האופציות המקובלות השולטות בחברה המערבית מזה מאות בשנים – אמפיריציזם (או פוזיטיביזם) ורציונליזם – לבין נקודת ראות חלופית, אפיסטמולוגית, שהיא מארקסיסטית בעיקרה. גרמצ'י דגל באחרונה מבין השתיים, כאשר עמד על כך שהתיאוריה המארקסיסטית היא:

> **פילוסופיה משולבת ומקורית הפותחת שלב חדש בהיסטוריה ושלב חדש בהתפתחות של החשיבה העולמית... [ו]חורגת מעבר לאידיאליזם המסורתי ולמטריאליזם המסורתי... בעוד היא משמרת את יסודותיהם החיוניים. (גרמצ'י, 1971, עמ' 464).**

מקוריותה נובעת לא רק מכך שהיא מתעלה על פילוסופיות קודמות, אלא גם – ובעיקר – מכך שהיא פורצת בפנינו דרך חדשה לחלוטין, ומחדשת מכף רגל ועד ראש את כל התפיסה של הפילוסופיה עצמה. (גרמצ'י, 1971, עמ' 464).

בעיה שניה שגרמה למארקסיסטים להרהר באופן שיטתי בשאלה האפיסטמולוגית נוגעת לעמדותיהם של גדולי הפילוסופים הבורגנים. היה צורך לא רק להעלות טיעוני־נגד מארקסיסטיים לטיעונים שהעלו הפילוסופים הבורגנים בתחומי התיאוריה החברתית, האתיקה, האסתיטיקה וכן הלאה. היה צורך גם להגיב על עמדותיהם האפיסטמולוגיות. הסיבה לכך היתה המחויבות הרווחת אצל אפיסטמולוגים בורגנים למושגים של ידיעה ואמת, אשר, בין היתר, בכפוף להגיון, שיגרו את הטיעונים המארקסיסטיים לפח האשפה של השקרים.

גרמצ'י התכוון לפגוע בהגמוניה של המוסדות החברתיים הבורגניים ובמושגים התיאורטיים אשר תמכו בהם ונתמכו על־ידם. לפיכך, הוא הבין שהמסורת המארקסיסטית זקוקה לפילוסופיית־נגד הגמונית של הידיעה והאמת לעמדה אפיסטמולוגית בדחיפות לא פחותה

גרמצ'י

משהיא זקוקה למרכיבים אחרים של אסטרטגיה מוצלחת למהפכה חברתית. הוא גם האמין שפרט לכמה חריגים חשובים אך זנוחים, המארקסיסטים לא הצליחו לבנות עמדה אפיסטמולוגית כזו. במקום זה הם סמכו על האפיסטמולוגיות הבורגניות הרווחות, שנקלטו כמעט ללא בקורת במסורת המארקסיסטית. עובדה זו סיכנה את הצלחתם של הפרוייקטים המהפכניים שלה לא פחות מקבלה ללא בקורת של מושגים בורגניים, כמו המדינה, הפרט ושוויון.

עמדה אפיסטמולוגית אחת רווחה לא רק בחברה הבורגנית, אלא גם בתוך המארקסיזם. לפי עמדה זו קיימת מציאות אובייקטיבית, עולם ייחודי "שם בחוץ". מציאות זו מציגה את עצמה בפני המוח האנושי כמורכבות שהמבנה והדינמיות העיקריים שלה, האמת שלה, פתוחים בפניו, בתנאי שהוא שומר בקפידה על נהלי ידיעה מסוימים ("שיטות מדעיות"). ההתקדמות לקראת האמת היחידה הזו, שהיא ייחודית לא פחות מאשר המציאות האובייקטיבית, שהיא האמת שלה, נחשבת למטרתם של כל האנשים הנבונים. מארקסיסטים שמרגישים בנוח כלפי עמדה אפיסטמולוגית זו, חלוקים בדעתם רק בשאלה, מה הם הנהלים המדעיים המדויקים שיביאו להתקדמות לקראת אמת זו, ומה הם הנהלים שיסיטו אותנו לטעות.

מארקסיסטים מסוימים מצדדים בהתלהבות בנהלים המיוחדים לאמפיריציזם ולפוזיטיביזם. לגביהם, הדרך אל האמת היא באמצעות הסינון של נתונים אמפיריים אשר יגלו את הסדר ואת היחסים שמרכיבים את המבנה ואת הדינמיות שעליהן עומד העולם. מארקסיסטים אחרים נוטים אחר האפיסטמולוגיה הרציונליסטית ונהליה. לגביהם, הדרך אל האמת היא על־ידי דדוקציה לוגית של היחסים המשתמעים בהכרח מן המבנה הבסיסי, האקסיומטי, של העולם. בני־האדם מסוגלים לתפוס את המבנה המונח ביסוד העולם על־ידי יישום קפדני של התבונה, כדי לאשר את ההגיון לכאורה של החיים.

גרמצ'י והאפיסטמולוגיות הרווחות של המארקסיזם

גרמצ'י נמנה עם המארקסיסטים שדחו את העמדות האפיסטמולוגיות האלה בטענה שאין הן תואמות את הדרך שבה הם מבינים את המארקסיזם. הוא מנה סיבות אחדות לדחיה זו. לדעתו, אמפיריציזם, פוזיטיביזם ורציונליזם הם אפיסטמולוגיות שיצרו את תנאי הקיום החשובים לקפיטליזם, על־ידי ביטול הטיעונים של המארקסיזם. לפיכך, עמדות אפיסטמולוגיות אלה היו אבני נגף תיאורטיות לתוכנית ההגמוניה של המארקסיזם. יתר על כן, נוכחותן בתוך החשיבה המארקסיסטית פגעה בסיכוייה להצלחה פוליטית, משום שהן העדיפו חוקים "אובייקטיביים" וסטטיסטיים של החברה, על פני העוצמה של יוזמה פוליטית פעילה של ההמונים.

גרמצ'י טען לעמדה אפיסטמולוגית שונה לחלוטין, מפני שהשתמעו ממנה תפיסה והערכה חדשות של התרבות והאידיאולוגיות (השקפות העולם) בקרב המארקסיסטים. הוא ראה בכך תנאי הכרחי להצלחתו של פרוייקט ההגמוניה של המארקסיזם: "גם לעקרון התיאורטי־מעשי של ההגמוניה יש משמעות אפיסטמולוגית". גרמצ'י התכוון במפורש להציל את הדיאלקטיקה, שנתפסה כעמדה אפיסטמולוגית מיוחדת, ממה שמארקסיסטים רבים עשו ממנה – מעין הגיון פורמליסטי. כוונתו לבסס מחדש את מקומה של הדיאלקטיקה כאפיסטמולוגיה ייחודית ומארקסיסטית בעיקרה, הניעה את הבקורת שלו על ההגדרה של בוכארין לדיאלקטיקה:

אבל אם מנסחים את השאלה כך, אי אפשר שוב להבין את החשיבות ואת המשמעות של הדיאלקטיקה, המועברת ממקומה כדוקטרינה של ידיעה ועצם מהותה של ההיסטוריוגרפיה ושל מדע הפוליטיקה, לדרגה של תת־קבוצה של ההגיון הפורמלי והסכולסטיקה האלמנטרית.

כידוע, ריכז גרמצ'י תשומת לב רבה בסוגיות הקשות של אידיאולוגיה. הרבה פחות מוכר המימד האפיסטמולוגי של שיקוליו. הוא ראה באידיאולוגיות שם נרדף לפילוסופיות שבהן ובאמצעותן אנשים מבינים את סביבתם ואת עצמם.

אפשר לומר כאן "אידיאולוגיה", אבל בתנאי שמשתמשים במלה במובנה הגבוה ביותר כתפיסת העולם הבאה לידי ביטוי בייחוד באמנות, בחוק, בפעילות הכלכלית ובכל הביטויים של חיי הפרט והכלל.

בין אם האידיאולוגיות מנוסחות בשיטות הפורמליות של מקצוענים, ובין אם הן מבוטאות על דרך השכל הישר, בניסוח היומיומי של האזרחים, אידיאולוגיות הן השקפות עולם. לדידו של גרמצ'י הן האמצעים להתמודד בצורה פעילה עם החיים. במלים אחרות, אידיאולוגיות שונות מתמודדות עם החיים בדרכים שונות.
האידיאולוגיות שונות זו מזו במידת התמיכה שהן מספקות לצורות חלופיות של ארגון חברתי.

זו הסוגיה של גרמצ'י. הוא אינו מעוניין ב"דיונים סכולסטיים על האמת או הדיוק" של אידיאולוגיה זו או אחרת. מעניין אותו לדעת איזו אידיאולוגיה שלטת או בעלת הגמוניה, ומה הן ההשלכות המדיניות המדויקות, או ההשלכות החברתיות הרחבות יותר. העניין שלו באפיסטמולוגיות – שהן תמיד מרכיבים של אידיאולוגיות – נובע ממסקנותיו לגבי ההשלכות השונות שיש להן על החברה הקפיטליסטית, שהמארקסיזם שלו ביקש לשנות.

העמדות האפיסטמולוגיות הרווחות בקרב המארקסיסטים זהות למעשה לאלה שרווחות בקרב הלא־מארקסיסטים: אמפיריציזם, פוזיטיביזם ורציונליזם. למרות ההבדלים ביניהם, לכולם משותפות התכונות שנגדן מכוון גרמצ'י את משאביו התיאורטיים. כולם מאמינים שהאמת היא ייחודית, מושג אחד או מערכת של מושגים התואמים ביותר את העולם הייחודי הנמצא שם "כפי שהוא", "אובייקטיבית". הנהלים השונים שלהם מוצדקים כולם באותה צורה. אלה הם האמצעים כדי להגיע אל האמת, הגישה "המדעית". גרמצ'י דחה את האישורים האלה של האובייקטיביות של העולם החיצוני, כמשקעים חילוניים של השקפת עולם דתית משכבר הימים:

למעשה, האמונה נובעת ממקור דתי, גם אם האדם המחזיק בה אדיש לדת.

אפשר בהחלט לומר שאנו עוסקים כאן בשרידים של מושג האלוהים, בעיקר בצורה המיסטית של תפיסת אלוהים בלתי מוכר.

מראיית האמת כייחודית משתמע שהשקפות עולם חלופיות הן שקר. בהנחה שיש גישה אל האמת – או שאפשר להתקרב אליה מאוד – באמצעות הנוהל האפיסטמולוגי העדיף עליך, הרי שזו מעין פתולוגיה לקבל חלופה כלשהי.
ההתגלות, או הגלגול המודרני שלה, המדע, מצאו שזו האמת. לפיכך, צידוד בהשקפות חלופיות הוא הוכחה למניעים נסתרים, חיצוניים ועוינים לקהילה של המאמינים במדע, בהגיון ובאמת.

עמדות אפיסטמולוגיות שמחזיקות בדעה זו על ייחודה של האמת משרתות נאמנה את העלאתה של השקפת עולם אחת, ההשקפה האמיתית, מתוך השקפות אחדות הרווחות בכל חברה, למעמד נעלה. אמת זו שוב אינה רק אחת מכמה דרכים חלופות להתמודד עם החיים. היא הופכת להשקפת העולם האמיתית וניצבת כנגד השקפות אחרות שמכונות עתה שקר. אלה זוכות עכשיו לבוז כאמונות טפלות של חסרי הדעת, או נרדפות כסטיות של בעלי כוונות רעות.

כאשר גרמצ'י דיבר על "חיטוי של דוקטרינות מארקס על־ידי הסוציאליסטים הפוזיטיביסטים", הוא הבין היטב שבחברות קפיטליסטיות מודרניות, האידיאולוגיות האנטי־מארקסיסטיות הרווחות ימצאו תמיכה ניכרת באפיסטמולוגיות כאלה. השילוב של אמפיריציזם, פוזיטיביזם ו/או רציונליזם עם תורת חברתיות אינדיוידואליסטיות אִפשֵר להעלות את האחרונות למעמד של "האמת", ולהוריד את המארקסיזם למענוד של שקר או סטיה.

בקצרה, עמדות אפיסטמולוגיות אלה יכולות ליצור את התנאים לעליונות החברתית – ההגמוניה – של האינדיבידיאליזם הבורגני ולא של המארקסיזם. שליטה כזו היתה התנאי לקיום ההגמוניה של מבנה המעמדות הקפיטליסטי בתוך המבנה החברתי. גרמצ'י הסיק מכך, שבקורת פעילה של עמדות אפיסטמולוגיות אלה היא משימה חיונית למארקסיסטים, במיוחד לאחר שמצא שרבים מהם אימצו לעצמם ללא כל בקורת צורות אמפיריציסטיות, פוזיטיביסטיות ורציונליסטיות, כאילו הן מארקסיסטיות, או לפחות תואמות את המארקסיזם. לגבי גרמצ'י היה זה גַיִס חמישי תיאורטי בתוך המארקסיזם, מכשול עיקרי על דרך התפתחותה של התיאוריה החברתית המארקסיסטית, שהוא ראה בה תנאי לקיום המהפכה החברתית.

סיבתיות, הדדיות ומערך היחסים

הגישה הכללית של רוב ההוגים הלא־מארקסיסטים והמארקסיסטים לסיבתיות עוררה את בקורתו הנמרצת של גרמצ׳י, לא פחות מהאפיסטמולוגיות הרווחות. הוא ראה בהפרדת האירועים בזמן ובמרחב לסיבה ומסובב, גישה חד־צדדית ביותר, צרה ונוגדת את כל מה שקרא וקיבל בכתבי מארקס, אנגלס ולנין. הוא עמד על גישה רב־צדדית אל היחסים המורכבים ורבי־הפנים ששוררים, לדעתו, בין אנשים ואירועים בהיסטוריה. לדעתו, יש משום עיוות בראיית יחסים אלה כמערכות דיכוטומיות של סיבה ומסובב, והוא ייחס מגמה זו שוב ושוב למסורות דתיות אירופיות.

את מקומה של הדיאלקטיקה ההיסטורית תופסים חוק הסיבתיות והחיפוש אחר הסדר, הנורמליות והאחידות. אבל איך אפשר להסיק מדרך זו של ראיית הדברים את ההשתלטות, את "הנפילה", של הפְּרַקסִיס! במונחים טכניים אפשר לומר, כי המסובב לעולם אינו עולה על הסיבה או על מערכת הסיבות, ולכן אינו יכול להתפתח מעבר להתפתחות השטוחה והוולגרית של האבולוציה.

אפשר לשחזר את תולדות הבעיה אודות הסיבה העליונה היחידה, ולהוכיח שזו אחת ההתגלויות של "החיפוש אחר אלוהים".

מושגי המפתח שלו לביטוי החלופה ללוגיקה של סיבה ומסובב היו "הדדיות" ו"מערך היחסים הכולל". בגרסה של גרמצ׳י להשקפת עולם מארקסיסטית, כל האירועים מתרחשים בו־זמנית וקשורים בצורה אוניברסלית כסיבה ומסובב של אינסוף אירועים אחרים. להבין אירוע כלשהו, פירושו לתפוס את דרך התרחשותו כמסובב של כל האירועים האחרים בסביבתו, ובו־זמנית לראות בו סיבה תורמת לכולם. לגבי גרמצ׳י, הניתוח המארקסיסטי חייב לפרט את ההדדיות המורכבת ובעלת אינסוף הצדדים המקשרת ומשנה ללא הרף אם כל האירועים. "אין די בידיעת **מערך** היחסים כפי שהם מתקיימים בזמן נתון כמערכת נתונה. יש להכיר אותם בצורה גנטית, בתנועת ההיווצרות שלהם."

ניתוח מארקסיסטי הוא תהליך של מיקום כל אירוע בתוך מערך היחסים המורכב המעניק לו את קיומו, את תכונותיו ואת משמעותו. מנקודת ראות זו, נאלץ גרמצ׳י לדחות את ראיית האירועים כסיבה ומסובב, בתור רדוקציה לוגית שאינה מקובלת באופן עקרוני. הדוגמה העיקרית לסוג הניתוח של סיבה ומסובב שאינו מקובל עליו היה דטרמיניזם כלכלי, או מה שהוא כינה תכופות בשם אקונומיזם. **הוא תקף את התיאוריות בתוך המארקסיזם שטענו כי הכלכלה בכללה או היבט כלכלי כלשהו, כמו מעמד, הם הסיבה או הדטרמיננט ליתר החברה.**

הבקורת של גרמצ׳י על הלוגיקה של סיבה ומסובב ישימה לא רק בתחום התיאוריה החברתית; היא ישימה באותה מידה לעניינים אפיסטמולוגיים. שוב אי־אפשר להחזיק בדעה שידיעה ואמת נגרמות על־ידי עובדתיות אמפירית הפועלת על תהליכי המוח, כמו באמפיריציזם. הן אינן המסובב הנגרם על־ידי עולם מציאותי ייחודי המצוי שם בחוץ, ומשפיע עלינו באמצעות קולטים חושיים סבילים. אי־אפשר לפשט את התפיסות השונות שלנו לגבי החיים לכדי השפעות של גירויים חושיים בלבד, כפי שעושה האמפיריציזם. כמו כן, אי־אפשר להפוך את הדברים, כפי שעושה הרציונליזם, מבלי לעורר שוב את בקורתו של גרמצ׳י: אי־אפשר להבין את האמת אך ורק כמסובב של תהליכי היקש. ידיעה אינה המסובב של סיבה עליונה: לא הגיון ולא עובדתיות.

טיעוניו של גרמצ׳י בעניין ההדדיות ומערך היחסים מתקרבים לתפיסה של אפיסטמולוגיה מארקסיסטית ייחודית, שהיא שונה הן מן האמפיריציזם (והפוזיטיביזם) והן מן הרציונליזם, ומנוגדת להן. על פי תפיסה זו – שפותחה על־ידי מארקסיסטים אחרים לפני גרמצ׳י ואחריו – הניסוחים של ההנחות בעניין הידיעה הם אירועים שמתפקדים כסיבה וכמסובב בו־זמנית, במערך הדדי של יחסים עם כל האירועים האחרים בסביבתם. במונחים פשוטים ביותר, ידיעה נגרמת על־ידי **כל** הגירויים שבסביבה, ובדרכים שונות על־ידי כל הנתונים הזורמים אל כל החושים: הן אלה שהמנתח יכול לזהות ולמדוד והן אלה שלא שמים לב אליהם. כמו כן, הידיעה נגרמת על־ידי כל תהליכי המוח: הרהורים לוגיים, הפלגות דמיוניות, געגועים לאוטופיה, סכסוכים רגשיים, מערכות משמעות בלתי מודעות וכדומה.

אם מתייחסים אל הידיעה כאל מסובב, מתבקשת ההנחה שתת־מערכות שונות מאוד זו מזו של אירועים בתוך סביבה – תת־מערכות שונות של גירויים חושיים ושל דרכי היקש – מסוגלות ליצור ידיעות ואמיתות שונות. אם מתייחסים אל הידיעה כאל סיבה, שוב מתבקשת ההנחה שידיעות שונות תורמות לאירועים שונים של חישה ושל היקש, למסלולים שונים של התפתחות חברתית.

באמצעות לוגיקה מסוג זה, המתמקדת בהדדיות ובמערך היחסים, גרמצ׳י ניסח את היסודות של עמדה אפיסטמולוגית המאשרת שידיעות מרובות ואמיתותיהן משקפות את הדרכים השונות שבני אנוש חשים בהן את העולם ומסבירים אותו. לדעתו, ההנחה בדבר ידיעה או אמת ייחודית העולה על כולן מתכחשת למשחק האינסופי של הבדלים בעולם כפי שגרמצ׳י הבין אותו. הנחה כזו מפשטת את ההבדל ואת ריבוי הצורות של החשיבה האנושית לייחודיות השטוחה והמכנית של **האמת** המושגת באמצעות **השיטה המדעית**: ידיעה כמסובב של תהליכים אמפיריציסטיים או רציונליסטיים בלבד. לגבי גרמצ׳י, התוצאה היא עיוורון פוליטי מסוכן שאין לקבלו ביחס לדרכים שבהן כל התהליכים האחרים תורמים לידיעה, וביחס לדרכים שבהן **הידיעה** מעצבת בו־זמנית את כל התהליכים, כולל קליטה חושית (העובדות) ודרכי היקש.

עמדה מארקסיסטית בפילוסופיה

גרמצ׳י נטל על עצמו את המחקר הנמרץ בתחום הפילוסופיה מאותן סיבות שהניעו את לנין קודם לכן. הוא גילה שחילוקי הדעות בינו לבין מארקסיסטים אחרים לגבי אסטרטגיות וטקטיקות, נובעים מהבדלים פילוסופיים בסיסיים, שלעתים קרובות אין שמים לב אליהם. במאמציו לפרט את ההבדלים הפילוסופיים ואת קשריהם לעניינים של אסטרטגיות וטקטיקות מארקסיסטיות פוליטיות, הגיע גרמצ׳י לשתי מסקנות מקיפות. הראשונה נוגעת למידת דבקותם של המארקסיסטים בעקרונות פילוסופיים קדם־מארקסיסטיים ואנטי־מארקסיסטיים, בעיקר בתחום תיאוריית הידיעה. השניה נוגעת לפגיעה שפגעו מחויבויות אלה בתוכנית המארקסיסטית למהפכה סוציאליסטית (גם משום שרוב המארקסיסטים לא היו מודעים או בקורתיים ביחס למחויבויות אלה).

גרמצ׳י עורר דיון בעקרונות הפילוסופיים של הידיעה (כלומר, של עמדות אפיסטמולוגיות), שמארקסיסטים אחרים בני זמנו ראו בהם עניין ״טבעי״, ולכן ״חיוני״ ו״מעל לעניינים של הבדלים פוליטיים״. הוא ביקר עמדות אלה על־ידי הצגת עמדה אפיסטמולוגית חלופית. הוא הראה שהעמדות האפיסטמולוגיות הרווחות – אמפיריציזם, פוזיטיביזם ורציונליזם - מפשטות את היחסים המורכבים לדיכוטומיות פשוטות ופשטניות של סיבה ומסובב. הוא טען שרדוקציות כאלה אינן הכרחיות ואינן רצויות מנקודת ראות פילוסופית־אפיסטמולוגית. הוא קרא לעמיתיו המארקסיסטים להכיר בעובדה שהאפיסטמולוגיות שהם קלטו ללא כל בקורת זהות לאלה של מתנגדיהם במחנה הבורגני, ולהיווכח שהמצב מחייב דיון, פולמוס ובקורת.

העמדות האפיסטמולוגיות שגרמצ׳י תוקף הצליחו לסלק את המאבק התיאורטי ממרכז הבמה. הן לא ראו בחיי החברה זירה להשקפות עולם מגוונות וסותרות, הניצבות זו בפני זו, מעשירות זו את זו ומשתנות ללא הרף. להיפך, הן הניחו שכל בני האדם הנבונים שואפים לנוע בהרמוניה על הדרך של המדע לקראת האמת, פרט לאלה שיש להם מניעים נסתרים ולסוטים. לדעתו של גרמצ׳י, המארקסיסטים לא הצליחו להבין שתחבולה אפיסטמולוגית זו היא למעשה חִילון של הדחף הדתי מהעבר לסדר ולהרמוניה תיאולוגית. הם גם לא הצליחו להבחין כיצד עמדה אפיסטמולוגית כזו הכינה את הקרקע לסילוק ״המדעי״ של השקפות עולם מנוגדות באופן מהותי, כמו השקפת העולם המארקסיסטית. להיפך, הם נתפסו לעמדה אפיסטמולוגית עוינת, קיבלו אותה והפיצו אותה, כאילו היא התאימה למארקסיזם ללא כל בעיה. גרמצ׳י התכוון לנפץ הישג זה.

הבקורת המורכבת של גרמצ׳י על האידיאליזם של בנדטו קרוצ׳ה (Benedeto Croce) וציטוטיו ממנו, העניין הרציני שגילה בהיגל, והנאמנות הבקורתית שלו למסורת המארקסיסטית, הביאו ליצירת ניסוחי־כלאיים רבים ולהתפתלויות תיאורטיות. אלה נידונו בעבודות רבות על גרמצ׳י. מטרתי כאן היתה שונה: לזהות קו מחשבה מסוים בעבודתו המורכבת של גרמצ׳י. יתר על כן, זיהוי זה נשען על עבודתו של מארקסיסט מאוחר יותר. לואי אלתסר (Louis Althusser) עיבד את הלוגיקה בבקורתם של לנין, לוקאץ׳, מאו וגרמצ׳י לגבי פילוסופיות ואפיסטמולוגיות הרווחות בתוך המארקסיזם לצורך ניסוח מפורש של סיבתיות, דיאלקטיקה ואפיסטמולוגיה מארקסיסטית. על־ידי פירוש העניינים באמצעות המושגים המיוחדים לו של ״יתר־דטרמינציה״ וסתירה, אלתסר שימר את עבודתו של גרמצ׳י ושל אלה שגרמצ׳י שאב מהם את השראתו, בעודו מתקדם צעד אחד קדימה.

המסורת המארקסיסטית הרחבה עדיין לא השלימה עם הפיתוח של אלתסר (כולל ההפלגות הבקורתיות שלו) שפיתח את חיפושיו של גרמצ׳י אחר עמדה פילוסופית ואפיסטמולוגית מארקסיסטית. אולם תרומתו של אלתסר החלה

למקד את תשומת לבנו בקולות הניכוסופיים המתנגדים הנשמעים מתוך המחנה המארקסיסטי, כולל קולו של גרמצ׳י. אנו יכולים לאמץ לעצמנו את ההערות הפילוסופיות ״הנלוות״, מפני שעבודתו של אלתסר מחייבת אותנו להכיר בכך שהן לא היו טפלות כלל ועיקר. להיפך, יש להן חשיבות ראשונה במעלה לאלה שרוצים לשנות את המארקסיזם כך, שיוכל למלא את המטלות שלו בהקשר ההיסטורי הנוכחי. כדי להעריך נכונה את תרומותיו של גרמצ׳י לפיתוח של עמדה מארקסיסטית בת־זמננו בפילוסופיה, נראה היה שיש לשלב משהו ממערך התרומות האחרות, שביחס אליהן מקבלת עבודתו של גרמצ׳י את משמעותה העיקרית.

לא לנין ואף לא לוקאץ׳, גרמצ׳י או אלתסר הצליחו לבנות פילוסופיה ואפיסטמולוגיה מארקסיסטית ייחודית. הם נקטו את הצעדים הקשים הראשונים כדי לנתק את המארקסיזם מן הדטרמיניזם הכלכלי ומן האפיסטמולוגיות הישנות של אמפיריציזם, פוזיטיביזם ורציונליזם. הם סיפקו את המושגים הדרושים כדי ליצור את הניתוק הזה, אבל הם לא הצליחו לבצעו בעצמם. יתכן שהדור הנוכחי של מארקסיסטים יכול לנקוט את הצעד הבא: לנסח פילוסופיה ואפיסטמולוגיה מארקסיסטית ייחודית, משוחררת מן התיאוריה הבורגנית שמתוכה היא צמחה, ושאת ההגמוניה שלה היא מבקשת לתפוס, ולהשתמש בה כאסטרטגיה.

תנועות חברתיות במאבקן לדמוקרטיה, למהפכה ולסוציאליזם

אורלאנדו נונז סוטו □ Orlando Nunes Soto

מאמר זה מבקש לקבוע את חשיבותן המדינית והתיאורטית של התנועות החברתיות, ובמיוחד הפופולריות שבהן, במאבקן לדמוקרטיה, למהפכה ולסוציאליזם. ייעשה נסיון לבדוק את הוויכוח המתנהל עתה באמריקה הלטינית באשר לתזוזה שחלה כביכול במאבק המעמדי, בעקבות התנועות החברתיות הנ״ל.

אין להכחיש את טבען התוקפני והאלים של התנועות המהפכניות באמריקה הלטינית: הילידים, הלוחמים לזכויות הנשים, הנוצרים, הפאציפיסטים, הלוחמים לאיכות הסביבה, האמהות של אלה אשר נעלמו, פעילי זכויות האדם וההומוסקסואלים, כולם הצטרפו אל התנועות המסורתיות של הסטודנטים, הפרופסורים, השכונות, האיכרים והפועלים. בקיצור, כל החברה האזרחית כולה הכריזה על אופוזיציה למצב הקיים, וזועקת לאלטרנטיבות.

מה גרם להתפוצצות עממית זו? ומדוע טוענים רבים מבין האקדמאים כי מלחמת המעמדות המארקסיסטית־מהפכנית אינה רלוואנטית עוד, ויש לדבר על תנועות חברתיות, על הסתגלות, על דמוקרטיה ועל מאבק אזרחי? אנו מאמינים כי התשובה נעוצה במשבר הדמוקרטיה הליברלית, במשבר הפיחות המארקסיסטי, ולבסוף, בהגברת מודעותם של האנשים, מחד גיסא, ובהתעצמותו של הדיכוי, מאידך גיסא.

המחבר הוא מנהל המכון לחקר הרפורמה האגרארית שליד משרד החקלאות של ניקארגואה. הוא חבר החזית לשחרור לאומי של הסאנדיניסטה (FSLN), ומילא תפקיד חשוב בקביעת המדיניות החקלאית והכלכלית מאז עלו לשלטון ב־1979. דר׳ נונז כתב ספרים ומאמרים רבים על החקלאות בניקראגואה ועל היבטים שונים של התהליך המהפכני.

כאן מובאים קטעים ממאמר שלו בבטאון תיאורטי חדש, **Rethinking Marxism**, (בוסטון), אביב 1989. המאמר תורגם מספרדית על־ידי לורנס גילולי.

תרגום: חנה לש

משבר הדמוקרטיה הליברלית, משבר המדינה ומשבר הפוליטיקה

הדמוקרטיה הליברלית הייצוגית סובלת מפראגמנטציה מרובה. על מדינות בעלות מסורת דמוקרטית כמו צ׳ילה, אורוגוואי, מקסיקו וקוסטה־ריקה, מאיימת סכנה היום באשר לצורתן, לתוכן הישגיהן בתחום הקונסטיטוציוני והריבוני, ולתהליך הבחירות.

במקסיקו איבדה המפלגה המהפכנית האינסטיטוציונית, ה־PRI את אמון בוחריה בעקבות השחיתות העצומה הפושה בה. נדמה כי קוסטה־ריקה סובלת יותר ממדינות אחרות ביבשת ממעורבותה של ארצות־הברית. הדבר מתבטא באובדן זהותה המרכז־אמריקנית, בגלל מעורבותה האדמיניסטרטיבית והאידיאולוגית של ארצות־הברית, ובגלל סיוע ההון הבינלאומי, אשר השפעתו הגוברת מהווה איום על עצמאותה. ההפיכה של פינושה חשפה את מגבלותיה של המדינה הקונסטיטוציונית, של הריבונות, ושל הפלורליזם, שעה שהקפיטליזם חש עצמו מאוים. במקרה זה, אין מייחסים עוד חשיבות כלשהי ל״רצון המקודש של העם״ – אשר עליו מגינים בקולי קולות גורמים אלה בזמן הבחירות.

הפרת זכויות האדם על־ידי מרבית הדמוקרטיות הנוצריות המערביות, לא היתה כה בולטת כמו באל סאלוואדור ובדמוקרטיות הליברליות האחרות באמריקה הלטינית: עינויים, רצח פוליטי, חוליות מוות, אנשים נעלמים, רמאות בבחירות, שחיתות, גזענות, מעמדיות ומיליטאריזם, וכל אלה בתוספת למעורבותה הדיפלומטית, האידיאולוגית, הפוליטית והצבאית של ארצות־הברית. בארצות אמריקה הלטינית אולי אין בכך משום חידוש, אך התגובה ההמונית שהתעוררה, העליה במודעותם של התושבים ויציאתם לרחובות בתביעה למלא את דרישותיהם, בכל אלה יש, אכן, משום חידוש.

היעדרותם של הבוחרים בהמוניהם מן הקלפיות

מצביעה על העובדה כי במרבית ארצות אמריקה הלטינית קיים זלזול בעצם חשיבותן, זלזול הגובר בעקבות השחיתויות הרבות וההפיכות החוזרות ונשנות. האנשים דוחים לא רק את הממשלה ואת המדינה, אלא את עצם המנגנון הפוליטי, את המפלגות, ובמידה מסוימת גם את האיגודים המקצועיים. המסגרות הפורמליות של קביעת המדיניות והמבנה הקונסטיטוציוני כולו נתונים במשבר. היות שהעם מבקש להיות שותף בהחלטות הנוגעות לו, הוא מוכן לקבל את קיומן של המסגרות הקרובות יותר לחיי יום־יום, אך יש קצר גלוי בין המדינה והחברה האזרחית. הדמוקרטיה תיאלץ להשתנות – ואם לאו, תחלוף מן העולם. המדינה והקפיטליסטים יודעים כי שומה עליהם לוותר על חלק מעוצמתם ומעושרם, ולא – ייוותרו ללא עוצמה ועושר. האלטרנטיבה היא מלחמה עקובה מדם. אם ארצות־הברית לא תיאות להסכים לברית אזורית חדשה, היא תמצא את עצמה מבודדת לחלוטין, ותמלא תפקיד של שוטר גרידא.

משבר הרדוקציוניזם* של המארקסיזם

המשבר אינו נוגע רק למבנה־העל הליברלי, אלא לצורה בה מפרשים את המציאות, לשיטות המאבק, ולהתארגנויות לקראת השינוי. קיים משבר בהתייחסות למארקסיזם הלטינו־אמריקני, מאקסיזם אשר לא הכיר בשום פועלים אחרים אלא פועלי התעשיה, לא הבחין בברית אחרת מלבד זו הקיימת בין הפועל לאיכר, לא ידע מרכזי עבודה מחוץ לבתי החרושת, לא הכיר בשום מאבק אחר חוץ ממאבקו המעמדי של הפרולטריון, לא הבחין בקיומם של מיליוני הילידים ביבשת של ילידים, ולא חש כל מוטיבציה למאבק מעבר למניע החומרי. בסיכום, היתה זו התגלמות של מארקסיזם כלכלי, חברתי ומטריאליסטי שנבעה מתוך האמונה כי העוצמה טמונה רק במבנה־העל המדיני, שהחברה בנויה מעמדות־מעמדות, ובחברה החדשה מבקשים האנשים רק את אמצעי הקיום הבסיסיים. מכאן מסתבר מדוע המארקסיזם והסוציאליזם האורתודוקסי אלרגיים לדמוקרטיה הייצוגית: הם מבלבלים בין דמוקרטיה לדמוקרטיה ייצוגית, ושוכחים, כמו רוב הליברלים, שדמוקרטיה דורשת השתתפות והתייעצות, וכאשר השלטון יימצא בידיהם, ידעו האנשים כיצד לפתור את בעיותיהם הכלכליות והחברתיות.

הרדוקציוניזם המארקסיסטי אינו מתרחש רק בשעה שמגיעים לשלטון, אלא הוא מאפיין גם חברות סוציאליסטיות ומהפכניות. מסיבה זו מאסו האנשים במדיניות הפורמלית ובמבנה הממסדי, המנוכרים לחיי היום־יום. כתוצאה מכך קמו תנועות חברתיות השואפות למלא את החלל שנוצר. האנשים אינם מוכנים עוד לקבל את הדיקטטורה של הפרולטריון, מהפכנית ככל שתהיה, אם תימשך ההתעלמות ממגוון רחב של תביעות המאפיינות את זהותם הקבוצתית של כל אחד מן המגזרים העממיים. חיי היום־יום חייבים להוות חלק מן המהפכה ומן הסוציאליזם, שאם לא כן, לא תהיה מהפכה ולא יהיה סוציאליזם. הפרט והאינדיווידואליות חייבים להוות חלק בלתי נפרד מן החברה, שאם לא כן, תהיה חברה זו בגדר אשליה, עוד "אידאה פיקס". כמו כן, כל מה שקורה בתוך מעמד או חברה אסור שיהיה זר לסוציאליזם, שאם לא כן, גם הוא ינכר את עצמו.

צמיחת המודעות העממית והגברת הדיכוי הממשלתי

ההיבט החשוב ביותר במשבר הדמוקטיה הליברלית והרדוקציוניזם המארקסיסטי, מצוי בעובדה כי האנשים החלו להיות מודעים לבעיה. הם החלו להטיל ספק ביעילותם של המוסדות הליברליים ולדחות את הסוציאליזם, אך אין זאת אומרת שחדלו להאמין בדמוקרטיה, או בסוציאליזם. האנשים מתארגנים בקבוצות חברתיות במקום במפלגות פוליטיות. אך אין זאת אומרת שהם חדלו להגן על ענייניהם או לקום בעת הצורך כנגד בעלי הכוח. הם מתארגנים על מנת להיאבק למען ענייניהם, אך אין הם מתעלמים מן האופי המעמדי של מאבקם: התארגנותם אינה באה להגן על העשירים, על בעלי הקרקעות, על הבורגנים, על האוליגרכיה, על הכנסיה, או על השגרירות האמריקנית. תביעותיהם מעוגנות בצרכיהם החומריים, במאבקם לצדק חברתי, לחופש, לקרקע, לשכר הוגן, למים, לתאורה, למזון, לבריאות, לזהות, לשוויון, ולעוד הרבה דגלים עם תוכן עממי.

האנשים החלו להיות מודעים לענייניהם הם. הם התחילו להתארגן במאבק נגד אי הצדק ונגד שרירותיות השיטה, ומוכנים אף להקריב לשם כך את חייהם. ההתארגנויות הן צבאיות במהותן,

* רדוקציוניזם – בהקשר של רשימה זו המונח הוא שלילי ומתייחס לשיטת הסבר שמפרקת כל תופעה למרכיבים, נותנת עדיפות למרכיב מסוים תוך פישוט יתר של אותו המרכיב, ומסבירה את כל התופעה על־ידי מרכיב זה. (העורך)

ואין בהן אנשים מפוחדים או מובסים. הם קמים נגד הדיכוי ובמקרים רבים אף הצליחו להשיג חימוש. התנועות הללו מורכבות מפועלים ומאיכרים הקשורים למפלגות מילטנטיות ולחזיתות לוחמות. על אף הקושי הרב לפתח קשר בין קבוצה לקבוצה, או הקושי לנסח תביעות גלובאליות והיסטוריות, אין בפעולותיהם משום שלילת המהפכה.

במקסיקו דרבנו האנשים את מפלגת ה־PRI (הידועה באדישותה) לתמוך במועמדותו של קארדנאס (Cuauhtemoc Cardenas) במחאה על השחיתות בחיי הממסד המקסיקני. הם הצמידו את תביעותיהם המיידיות והפנימיות למאבק לשינוי מבני, וזאת באמצעות חזית פוליטית אשר איחדה בתוכה מספר תנועות ומפלגות מן השמאל. בצ׳ילה מתגייסים האנשים מול פינושה באמצעות חזיתות וקואליציות פוליטיות. וכך במרבית מדינות אמריקה הלטינית: דחיית הפוליטיקה והמפלגות המסורתיות, אין פירושה שאנשים חדלו מלעסוק בפוליטיקה. כמו כן, אין הבקורת על הסוציאליזם מרמזת על כך שהאנשים חדלו ממאבקם למען חברה אלטרנטיבית – חברה שיש בה דמוקרטיה ואשר אינה מוציאה מהחשבון מהפכה וסוציאליזם. בניקראגואה התאחדו התנועות החברתיות עם מפלגות השמאל ויצרו חזית אחת בשם ״אחדות העם״. הם התגייסו לצד הסנדיניסטה, בהכריזם על תביעותיהם הם, אך תוך כדי השתתפות פעילה במהפכה, ועימות צבאי עם הדיקטטורה. קובה עוברת תהליך עמוק של בקורת עצמית, אך מבלי לזנוח את המארקסיזם או את הסוציאליזם.

השוני הרב של התנועות החברתיות הללו מוכיח עד כמה עממית ההשתתפות בהן, ועד כמה בלתי נסבל המצב הקיים. במודעותם, בהתארגנותם ובגיוסם חייבים האנשים לעמוד מול הדיכוי החמור ביותר של הממשל הקפיטליסטי ההולך ונחשף לראשונה. הדיקטטורות הצבאיות מתייחסות לכל תביעה, ולוא הצנועה וההססנית ביותר, כאל מעשה בגידה, ומדכאות אותה כאילו היתה חטא חברתי בלתי נסבל. הדיקטטורות הצבאיות בארגנטינה, באורוגוואי ובצ׳ילה, המתגאות בקרבתן לדמוקרטיות המערב־אירופיות, ביצעו פשעים חמורים הרבה יותר מאלה אשר בוצעו על־ידי סומוזה או באטיסטה, בממשלים שנחשבו מפגרים בהשוואה לתרבות הפוליטית המקובלת בדרום היבשת.

פירוש מארקסיסטי לנושאים מהפכניים

התיאוריה והפרקטיקה המארקסיסטית של המאה ה־19 ושל תחילת המאה ה־20 היו מבוססות על מלחמת המעמדות. המהפכה היתה אמורה להביא לחילופי המשטר, כלומר, לסוציאליזם במקום קפיטליזם. המאבק המעמדי האורתודוקסי הובן כמאבק בין הבורגנות לפרולטריון, כשכל אחד מן המעמדות מייצג היבט העומד בסתירה למשנהו בתהליך הייצור הקפיטליסטי. אומנם לא התעלמו מקיומם של מעמדות אחרים, אך לא הקנו להם חשיבות יתר, ולכל היותר התייחסו אליהם כאל נתיני משנה של הפרולטריון – יחס אשר בא לביטוי במסורת הלניניסטית, המדברת על ברית בין הפועלים והאיכרים בחברות כפריות.

לא זו בלבד שהבורגנות והפרולטריון אינם ממצים את המציאות, אלא שאין הם מספקים פירוש ממצה לגורמים החברתיים המשתתפים במאבק בעד או נגד השיטה הקפיטליסטית. כאן נכנסים לתמונה מעמדות ומגזרים חברתיים אחרים – חדשים וישנים כאחד. אמת, לפני מלחמת העולם השניה תפסו הפועלים מקום מרכזי במאבק למען המהפכות הסוציאליסטיות ובקביעת אופיין. אך לאחר מכן הצטרפו למאבקים החברתיים קבוצות הטרוגניות ומגוונות שכונו "תנועות חברתיות". הללו כללו איכרים, סטודנטים, ילידים, נשים, אנשי כמורה ונזירות, הומוסקסואלים, אנשי שכונות וכיו"ב, כאשר כולם משמיעים ברמה את תביעותיהם, השונות לחלוטין מאלה שהושמעו על־ידי מי שלחם את המאבק המעמדי. מסתבר כי לא פעם אומצו הקבוצות העממיות, יחד עם תביעותיהן, על־ידי המארקסיסטים. הללו התאימו אותם לתיאוריית המבנה המעמדי ולמלחמת המעמדות, אם מתוך נסיון לעכל אותם או לדחותם, או במגמה להעשיר את המארקסיזם.

השימוש במושג סובייקט היסטורי, שהוא שונה ממושג המעמד הדומיננטי, מוצדק על־ידי הצורך להבחין בין האינטרסים הכלכליים לבין האינטרסים הפוליטיים והאסטרטגיים של המעמד, כלומר האחריות שיש למעמד הדומיננטי (כסובייקט היסטורי) בפעולה הכללית של המערכת, אפילו מעבר לאינטרסים שיש לו כמעמד כלכלי בתצורה החברתית. למשל, השכבות השולטות של הבורגנות או של המדינה הקפיטליסטית מעוניינות הרבה יותר, במיוחד במצבי מצוקה פוליטיים, להגן על האינטרסים של המערכת יותר מאשר על האינטרסים הכלכליים של המעמד שהם מייצגים למעשה: הנאמנות לקפיטל קודמת לנאמנות לקפיטליסטים.

תפקידו של הסובייקט הפוליטי (בין שנקרא לו הארגון, המפלגה או האוואנגארד) הוא לתווך בין המשימה ההיסטורית ומאבקי היום־יום. המושג סובייקט חברתי מקביל לצירוף כל המגזרים החברתיים המרכיבים את מה שמכונה העם, והוא מובן כגוש המאורגן של כל המגזרים המנוצלים והנשלטים המתנגדים למגזרים המנצלים והשולטים.

התואר "חברתי" מרמז על כל התקבצות קולקטיבית שזהותה מתייחדת בתכונות ספציפיות (מין, דת, קבוצה אתנית), ולא בהכרח במקומה בתהליך הייצור. נראה לי כי הדרך בה מגדיר לנין את הדיקטטורה של הפרולטריון מהווה סינתיזה למה שנאמר לעיל:

צורה מיוחדת של ברית מעמדית בין הפרולטריון, המהווה את האוואנגארד של הפועלים, לבין השכבות הרבות שאינן פרולטריות (כגון הזעיר־בורגנים, בעלי העסקים הקטנים, האיכרים, האינטלקטואלים וכיו"ב), ברית המכוונת נגד ההון, ברית אשר מטרתה להפיל את ההון לחלוטין, למחוץ את התנגדותה של הבורגנות ואת נסיונה להשתקם, ולממש סופית את הסוציאליזם.

המציאות של תצורות חברתיות שונות היא שמגזרים חברתיים שונים מתקיימים לצד הפרולטריון (או מוטב, לצד מעמד הפועלים): איכרים, ילידים, שכירים בלתי פרודוקטיביים וכו'. לא פעם מהווים הללו את הרוב בקרב התצורה החברתית.

נסיונן של התנועות העממיות

המושג "תנועה חברתית" מרמז על העמקת המודעות ועל גיוס הכוחות החברתיים סביב עניין ספציפי הנוגע למעמד של אותה קבוצה: תנועת הפועלים, תנועת האיכרים, ארגוני הכנסיה, תנועת הנשים, קבוצות הסטודנטים, תנועת הצעירים, אנשי השכונות, קבוצות הילידים, הארגונים הלאומיים והפעילים לזכויות האזרח. במצבים מסוימים מוצאות התנועות החברתיות לעצמן ביטוי אינדיווידואלי, ואף דוחות כל קשר פוליטי בינן לבין מעמדות, קבוצות, מפלגות ולאומים אחרים. אך היו גם מקרים שבהם נלחמו נשים, סטודנטים וצעירים לצדם של הסנדיניסטה.

התנועות החברתיות מורכבות ברובן מאנשים פשוטים. רוב הסטודנטים הם אנשים פשוטים. ואותו דבר אפשר לומר על האנשים בתנועה הנוצרית, בארגוני הנשים, בתנועת הילידים ובעובדי הבריאות והחינוך. עובדה זו מסבירה מדוע כולן מתארגנות תחילה סביב תביעות לפתרון הבעיות המיידיות, בין שהללו חומריות או חברתיות. אט אט מתייצבות התנועות העממיות מול הממשלה, אולם בעקבות הגשת תביעותיהן הן זוכות רק לגינוי ולדיכוי.

אני מאמין שבאמריקה הלטינית הקיטוב החברתי הולך וגובר מדי יום. בהדרגה חייבים הכוחות החברתיים והמדיניים לקבוע את עמדתם בעד או נגד השיטה, ומבחינה זו כולם נכנסים לפעילות מהפכנית או אנטי־מהפכנית, ללא כל קשר להשתייכותם המעמדית. לא מדובר כאן בזיהוי של בורגנים או פרולטריון בכל ניתוח פוליטי, אלא בבדיקה אם הפעולות הפוליטיות מיטיבות עם הפרולטריון, או עם הבורגנות, או עם האימפריאליזם. איש לא יטען כי ניתן למצוא קשר ישיר בין ההפגנות נגד רייגן ומדיניות החימוש שלו בניקארגואה, לבין יצירת ערך עודף. עם זאת אין להכחיש שהפגנות מסוג זה כרוכות בפעולה מדינית התומכת בתהליך המהפכני. אנו מבקשים להחזיר על כנו את הנושא הפרולטארי, לא כדי להציל את תנועת הלייבור המסורתית, אלא כדי לשקם את המגמה הסוציאליסטית הגלומה ברעיון המעמד ובעשיה המהפכנית.

אין פירושו של דבר שהמהפכה הסנדיניסטית בוצעה על־ידי מעמד הפועלים בלבד. נהפוך הוא. המהפכה היתה בלתי אפשרית לולא מעורבותן הצבאית של תנועות חברתיות שהיו קיימות לפני כן – תנועות שלעולם לא היו הופכות לחלק מן התנועה המהפכנית אילולא הצטרפו אל "תנועת העם המאוחדת" ואל "החזית הלאומית לשחרור של הסנדיניסטה".

ושוב, אינני מדבר על המקור או המצב המעמדי של המשתתפים, ולא על האינטרסים הכלכליים המיידים של מעמד חברתי מסוים, אלא על המאבק האסטרטגי של המהפכה ועל היחס בין התביעות הקונקרטיות של כל סובייקט או תנועה חברתית לבין המאבק. התנועה של הילידים, הנשים, הסטודנטים הלוחמים למען השלום ואי ההתערבות, ויותר מהם תנועה של פועלים או איכרים, אינן יכולות להתנתק מבעיית הכוח, מסוג החברה שאנו רוצים לבנות, ולא לוותר על ספיגה של תחושה מלאה יותר ויותר של המאבק.

קשה לדמיין את מילוי תביעותיו של העם בניקראגואה ללא קיומה של המהפכה:

כאשר התחזק לחץ האיכרים לבצע רפורמה אגררית, לא היתה כל דרך אחרת להשגת שטחי אדמה קומונליים ללא החרמתם של שטחים שהיו ברשות החברות האמריקניות ובעלי האחוזות הגדולות טרם המהפכה. והרפורמה האגררית יכלה להתבצע רק הודות לשיתוף פעולה בין האיכרים למהפכה. אין פלא שהתנועה לאוטונומיה לילידים הצטרפה למהפכה בגלל אותה הסיבה של האיכרים.

- כאשר תנועת הנשים בניקראגואה החלה דורשת כי לאשה תינתן הזכות לבצע הפלה, התרכזה ההתנגדות לכך בשכבות הריאקציוניות ביותר בחברה.

- כאשר הסנדיניסטים החלו במערכה לביעור הבערות, התרכזה הבקורת בקרב הבורגנות, הכנסיה הקתולית והממשלה האמריקנית.

והרי לנו עדות ברורה לתגובה המעמדית לתביעות הפוליטיות של תנועות חברתיות־עממיות. ומכאן נובע הצורך בשיתוף פעולה, שאם לא כן תהיינה התנועות חשופות להתנכלותו של הממסד. עם זאת, אל לנו לערב תיאום מזדמן למען מטרה ספיציפית, עם תיאום למען המאבק המעמדי, המבוסס על הטענה כי אין סיכוי לשינוי, ודרושה מהפכה. חשוב, על כן, להתייחס אל בעיית המנהיגות של בריתות מזדמנות אלה. כשאנו מדברים על מנהיגות או על הגמוניה, אנו מתכוונים לנושאי הדגל אשר יבטיחו התקדמות מעל ומעבר לאינטרס המיידי של הקבוצות השותפות.

ולבסוף, ברצוני להדגיש את חשיבותן של התנועות העממיות לא רק למאבק לדמוקרטיה, או למהפכה, אלא גם לבניין החברה הסוציאליסטית. העובדה כי תנועות אלו צמחו בלב לבה של החברה האזרחית, העובדה שמערכותיהן מתנהלות בתחום חיי היום־יום, והעובדה שתביעותיהן מעוגנות בחיי החברה עצמה, כל אלה הופכות אותן למשמר הדמוקרטיה, ומהן נובעת עוצמת העם. התנועות העממיות מוכיחות כי סוציאליזם לא יקום רק בבתי החרושת, במדינה, או בשדות הקרב. יש לחרוג מעֵבר לתחומים אלה: יש לחשל בריתות המורכבות מקבוצות ומפרטים, יש לחרוג מעבר למעמדות ומעבר למפלגות ולעסקנים, מעבר לפוליטיקה ולהפגנות חברתיות. שיתוף כל היחידים המאורגנים על בסיס האינטרסים שלהם, ולוא הספיציפיים ביותר, יבטיח את המאבק לדמוקרטיה, למהפכה ולסוציאליזם.

קטעים מתוך Solidarity

רשימות קצרות על תרבות ועל המדיה מתוך עיתון איגוד פועלי המכוניות בארצות־הברית.

קריאה בין השורות

קיומם של פרסומים מסוג Solidarity מוצדק, לאור הדיווחים האנטי־פועליים המופיעים בעיתונות היומית ובטלוויזיה. והרי כמה דוגמאות המצביעות על דעות קדומות:

* כותרת ראשית ב־Newsweek על השביתה בחברת התעופה "איסטרן": "הלייבור מכריז מלחמה נגד פרנק לורנצו", למרות שרבים סבורים כי בעליה של "איסטרן", לורנצו, הוא זה הלוחם נגד העובדים.

* **העיתון החופשי בדטרויט** פרסם כתבה החושפת השתמטות מתשלום מס ומאשימה שמרטפים, מכונאים, מלצריות ובעלי משכורות נמוכות, בכך שלא דיווחו על הכנסותיהם. רק משפט אחד בעמוד האחורי מדווח על רמאות החברות הגדולות, המעלימות הכנסות בסכומי עתק.

* בשידור חדשות טלוויזיה ב־CBS מדטרויט, מובאים דבריו של "אוון ביבר, 'הבוס' של UAW (ארגון פועלי המכוניות)". אין זאת כי אם המושג "בוס" מעורר אסוציאציות שליליות, שכן מתי שמעתם לאחרונה כי לי איאקוקה מתואר כ"בוס" של "קרייזלר"?

יש סיבות לדעות הקדומות הללו. עולם העסקים שולט באמצעי התקשורת יותר מאי־פעם: חמש חברות ענק מיוצגות בהנהלת "גאנט" (Gannet), שרשרת העיתונות הגדולה ביותר באמריקה. העורכים הממונים על־ידיהם נוטים בדרך כלל להשקפה אנטי־פועלית. על פי משאל שנערך בעיתון Los Angeles Times, במקרה של סכסוך תומכים כ־54% מבין העורכים בעמדות המעבידים ורק כ־7% בעובדים. יתכן ששמתם לב לעובדה ש־Reader Digest קיבל תפנית בולטת ימינה, כאשר החברות הגדולות פיטרו את העורך הליברלי הקודם ומינו איש מטעמן.

ולבסוף, אמצעי התקשורת המסחריים נוטים לראות בלייבור צד משני. כאשר חברת "נאביסקו" עברה מיד ליד, בעקבות רכישה מניפולטיבית מן הגדולות בארצות־הברית, רק עיתון אחד בכל המדינה התעניין בתגובת איגוד פועלי האפיה ובהשפעת השינוי על הפועלים. כל היתר התעניינו רק בהשפעת הרכישה על הבנקים ועל עולם העסקים. מסתבר שזו גם הסיבה שבכל יומון יש דף המוקדש לעסקים, ורק לעיתים נדירות דף המוקדש לעובדים.

אין ספק כי נחוצים אמצעי תקשורת אלטרנטיביים כדי לדווח על עמדת העובדים.

מתוך מאמר מערכת ב־Solidarity, יוני־יולי 1989.

בקורת סרטים
סיפורו של לוחם חירות

בכל תקופה קמים מנהיגי דת אשר אינם מוכנים להסתפק בדרשות על חיי העולם הבא. הידועים ביותר הם מרטין לותר קינג בארצות־הברית ודסמונד טוטו בדרום אפריקה, שפעלו ברוח האידיאלים שלהם לשיפור חיי העולם הזה. דמות פחות ידועה היה אוסקר רומירו, ההגמון של אל סלוואדור מ־1977 ועד הירצחו ב־1980.

סרט רב עוצמה בשם "רומירו" מספר את סיפורו של איש מיוחד זה, וכיצד הפך מכומר השקוע בספריו ללוחם למען העניים. הוא מונה לתפקידו בזכות העובדה, שאנשי עסקים באל סלוואדור העריכו שאדם כמוהו "לא יעשה גלים". תחילה אומנם עמד רומירו בציפיות, אך בעקבות אירוע שבו המשמר הלאומי טבח בהמון, הבין כי לא יוכל יותר לברוח מן המציאות ולהסתתר מאחורי ספריו. פעילותו קנתה לו אויבים בעמדות הגבוהות.

"אתם, אנשי הכנסיה, אינכם מבינים מה רבים מאמצינו ליבא הון לארצנו," מטיח כנגדו אחד העשירים. אנשי העסקים והגנרלים מתעלמים מן הנעשה בשכונות העוני המקיפות את בתיהם המפוארים. בעיניהם, האיגודים, הקואופרטיבים, הכנסיה וכל השואפים לשינוי מלאים ב"קומוניסטים". אך רומירו מתחיל להבין

תרגום: חנה לש

שהטרוריסטים האמיתיים הם אלה המשתמשים בנשק על מנת להמשיך ולאחוז בשלטון, וכי על הכנסיה לעמוד לצד העניים.

רומירו לא זכה לראות את החלום בהתגשמותו. ארצו עדיין סובלת, אך האם מת לשווא? הצופה היוצא מאולם הקולנוע יודע שהתשובה היא שלילית. רומירו אומר בסרט: "אני עלול למות, אך אשוב ואקום לתחיה בעם הסלוואדורי". תקווה זו תעניק לנו כוח להמשיך.

דייב אלסילה, Solidarity, ספטמבר, 1989.

הסרט "עשה את הדבר הנכון" מעורר ויכוח על הגזענות בחיי יום־יום

סרטו החדש של ספייק לי הוא אחד הטובים בקיץ זה. הסרט משעשע ורציני כאחד, ומאפשר הצצה אל תרבות השחורים במטרופולין. אתה עוזב את אולם הקולנוע עם חומר רב למחשבה, כי ההומור שבסרט מהול בהערות עוקצניות על היחסים בין הגזעים.

ספייק לי מתאר את התפתחות היחסים בין אנשי השכונה ביום קיץ לוהט: מוקי עובד כשליח בפיצריה המפורסמת של סאל. זו נמצאת באותו מקום בברוקלין מזה עשרים שנה, ועל קירותיה תלויות תמונותיהם של אמריקנים מפורסמים רבים ממוצא איטלקי. עם עליית הטמפרטורה ל-40 מעלות גובר המתח, ובוגי – לאומני שחור מאנשי שכונה – דורש מסאל לכלול ב"קיר התהילה" גם את תמונותיהם של אמריקנים ממוצא אפריקני.

ספייק לי בקי בסמלים וברגישויות של הנוער העירוני השחור. תוך כדי פיתוח הדמויות של סאל ושני בניו, ויטו ופינו, הוא מאיר את חוסר רגישותם הטראגית לשכונה שבה הם עושים לפרנסתם, ולשינויים המתרחשים סביבם.

באחת הסצנות החשובות, מתגרה מוקי בבן הבכור, פינו, ודורש שיסביר את שנאתו המרה לשחורים, שעה שהוא מעריץ ספורטאים ומוסיקאים שחורים. באותו רגע מתברר שפינו כלל אינו מודע לגישתו הגזענית, וכי בעצם אינו מבין את עצמו ואת העולם הסובב אותו.

המחלוקת סביב הסרט התעוררה עקב התייחסותו הגלויה לגזענות היומיומית. הסרט בא בעקבות ארבע החלטות בג"ץ שערערו על חוק זכויות האזרח ההיסטורי מ 1964. השאלה המציקה לרבים מבין הצופים והמבקרים היא:

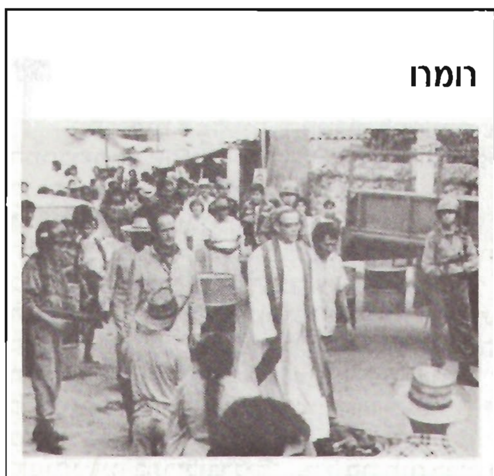
מה מציע הסרט לאמריקנים ממוצא אפריקני בקשר לגזענות? האינו מסית להתפרעויות על רקע גזעי?

בסוף הסרט מצטט ספייק לי את מרטין לותר קינג ואת מלקולם X, אשר דבריהם כביכול סותרים זה את זה. לאור התנהגותה האלימה של המשטרה בסרט, נדמה אומנם כי לי תומך בגישתו של מלקולם X, אך במספר ראיונות שב לי והדגיש, שמטרתו היתה רק לעורר ויכוח, מבלי לספק את התשובה.

אל תחששו מן המחלוקת. לכו לראות את הסרט ותהיו אתם השופטים, "מהו הדבר הנכון שיש לעשותו".

רג מקגי, Solidarity, ספטמבר 1989.

רומרו

דמוקרטיה וקפיטליזם: קניין, קהילה וסתירות במחשבה החברתית המודרנית

ריי סיידלמן □ Ray Seidelman

Samuel Bowles and Herbert Gintis, **Democracy and Capitalism: Property, Community, and the Contradictions of Modern Social Thought**. New York: Basic Books, 1986.

דמוקרטיה וקפיטליזם הוא ספר יומרני השואף להמציא חידושים בתיאוריה החברתית המדינית. המטרות לחיציהם של המחברים הן שתיים: הליברליזם, במיוחד על פי הובס (Hobbes) וגילוייו התועלתניים, והמארקסיזם, בגלל תוצאותיו האטאיסטיות והטיפול המעמדי הייחודי בנושאי הכוח והניצול. בעודם מסתמכים במידה רבה על הצד של הליברליזם, המדגיש אוטונומיה אישית וזכויות הפרט, ועל דעותיו של מארקס הצעיר על הניכור הפרולטרי, עוסקים בולס וגינטיס הרבה יותר בהחייאת המסורת הדמוקרטית הרדיקלית. במילון שלהם נקראת מגמה זו בדרך כלל "דמוקרטיה בתר־ליברלית", אבל קודמיה כוללים את רוסו, מקיאֶוֶלי, טוקוויל, והוגי הדעות בני זמננו – פוקוק, וולין, מק־פרסון ומייקל וולצר (J.G.A. Popcock, Sheldon Wolin ,C.B. Macpherson ,Michael Walzer).

הספר הוא נסיון נועז להזכיר לא רק את הדיון הזה על הדמוקרטיה, שמתקיים כבר זמן רב, אלא גם להתחיל לחשוב איך אפשר לישם את הבחנותיו בנוגע לארגון מקום העבודה, השכונה, המשפחה, בית הספר, המדינה והמשק. מעלתו של הספר היא הנסיון להחיות את השפה האמריקנית הזאת של הדמוקרטיה; מגרעתו העיקרית היא חוסר הנמקה משכנעת מדוע הדמוקרטיה הרדיקלית היא יותר מאשר רק הכרזה של אמונה ותקווה.

לקוראי כתב־העת הזה מעניינת במיוחד טענת המחברים ש"לא הליברליזם וגם לא המארקסיזם הבינו אי־פעם את ההגיון של הפעולה החברתית", וקביעתם ש"פעולה לא רק מבטאת זהות ומשפיעה על התפתחות הפרט, היא גם בעצמה זהות והתפתחות אישית". בניגוד לתיאור בני־האדם כ"בוחרים" או "פועלים" – על פי הדעות הליברליות והמארקסיסטות, לפי סדר זה – רואים בולס וגינטיס אזרחות מודרנית כתהליך של "למידה", שבתוכו "בחירה ועבודה הם אמצעים חיוניים לקראת ההתפתחות האישית".

בולס וגינטיס רואים את המאבק למען זכויות הפרט והאזרח כמאפיין המרכזי והדינמי ביותר של התנועות הקולקטיביות בעבר ובהווה, אף אם לעתים קרובות מופיעות תנועות כאלה למראית עין תחת שמות סוציאליסטיים. אי אפשר לצמצם התקפות על כוח מעמדי, ממלכתי או פטריארכלי למונחים של מאבקי הפועלים בקפיטליסטים, ובולס וגינטיס טוענים ששפת הדמוקרטיה, ולא זו של המארקסיזם, היא דרך נאותה יותר לתאר את היקפן וכוונותיהן של צורות אלה של פעולה פוליטית. הם מוכנים להודות שהמארקסיזם הוא שיטה מועילה באופן יוצא מהכלל להבנת צורותיה הנצלניות של הפירמה הקפיטליסטית המודרנית, אבל הוא אילם כאשר מדובר בכוח של המדינה ושל הפטריארכליות, והוא טועה כאשר מדובר בתיאוריה של הפעולה הפוליטית. גורל הליברליזם בספרם גרוע עוד יותר. שכן חיבתה לכאורה של תורה זאת לחירות עומדת בסתירה להצדקה הצולעת שלה המצדיקה את התהוות המצבורים האדירים של עוצמה במשק הקפיטליסטי. יתר על כן, הליברלים אינם מתייחסים ל"אני החברתי", למהותם החברתית

מתוך: Review of Radical Political Economy, כרך 19, מס' 4.
ריי סיידלמן עובד במרכז ללימודים סיניים ואמריקניים של האוניברסיטאות ג'ונס הופקינס, וירג'יניה.

תרגום: יהודה רימר

ביסודה של מצבי ההוויה, העבודה והלמידה בקהילות, בבתי ספר, במשפחה ובמפעל.

איזו תיאוריה פוליטית יכולה להסביר את סכסוכי היסוד הפוליטיים של זמננו? באלו תנאים ובגלל אלו סיבות היסטוריות מתפתחות תנועות הדוגלות בהרחבת זכויות הפרט והאזרח? באלו נסיבות מכרסמת הרחבת זכויות הקניין בזכויות הפרט? איך אנו יודעים אלו מאבקים חברתיים או פוליטיים חשובים יותר מאחרים?

בולס וגינטיס מקווים לספק תשובות לשאלות האלה, ויתכן שכאן המקום שבו ספרם יהיה בעיקר שנוי במחלוקת בקרב קוראים מהשמאל. הם מעוררים את "החיוניות ההיסטורית של הדיון על זכויות," ומכאן את ההתנגשות המתמדת בין קפיטליזם ודמוקרטיה. כראיה הם מזכירים את התנועות לזכויות הנשים והשחורים, ואת ההוצאות ההולכות וגדלות לצורך שליטה ופיקוח של ההון על פועלים ממורמרים – תנועות שהופיעו בעידן של צמיחה כלכלית.

אבל יתכן שדווקא כאן בולס וגינטיס מגלים את מירב חולשתם, כי כפי שהם מודים בעצמם, בלי תנאי מוקדם של חברה דמוקרטית קיימת, מתנוון "הדיון על זכויות", ותקוותיהם לדמוקרטיה בתר־ליברלית נראות כסתם הכרזות של תקווה ואמונה. ואמונה ותקווה מסוג זה מובעות על אף הכושר הגובר של היררכיות פוליטיות, חברתיות וכלכליות לשוב ולהתעצם בעולם של ימינו. בסיכומו של דבר, **דמוקרטיה וקפיטליזם** הוא ספר אמריקני מאוד, שבו פונים אל המידות האזרחיות הנשכחות ואל הזעם המוסרי, בזמן שבו אפילו התחומים הציבוריים הקטנים, שאותם סיפק הליברליזם, מצטמקים. כמו כל הדרישות והפניות מסוג זה, תלוי צידוקן של אלה לא בשבחי הקהילה האקדמית אלא בעתיד של פעולה פוליטית דמוקרטית והמונית. בהיעדר פעולה כזאת, הספר עלול להופיע בהיסטוריה האינטלקטואלית כהערת שוליים זעירה. אבל אם הפוליטיקה, במובנו הקלאסי של המושג, תופיע שוב באמריקה בדרך כלשהי, עשוי הספר להצית ויכוח ודיון דמוקרטי רחב־היקף, כפי שמקווים המחברים. בעוד הופעתה של תנועת ג'קסון היא סימן בריא, מסע הבחירות לנשיאות בשנת 1988 לא היה כזה.

אוון ביבר, נשיא איגוד פועלי המכוניות UAW

ביבר פנה בקריאה ל–2000 הנציגים שהשתתפו בקיץ זה בוועידת האיגוד, שיחליטו לצאת במאבק נגד תאוות ההשתלטות של החברות הגדולות. הוא הזהיר אותם כי "חברות הענק הגבירו לאחרונה את כוחן לנצל את העובדים, להשתלט על השווקים ועל המחירים, לזהם את הסביבה, ולשלוט בממשלה, במקום שהמצב יהיה הפוך."

מתוך Solidarity, ספטמבר 1989.

היסודות האינטלקטואליים של המהפכה בניקראגואה

אדי ג' גירדנר □ Eddie j. Girdner

Intellectual Foundations of the Nicaraguan **Revolution**, Donald C. Hodges. Austin, Texas: University of Texas Press, 1986

הספר עשוי לעניין את כל מי שרוצה להיטיב ולהבין את ההתרחשויות בניקראגואה, ואת מערכת היחסים שבין המהפכה שם למהפכות אחרות. הודג'ס מנתח את מהלך מחשבותיו של סאנדינו (Sandino), וכיצד הרחיק מעבר ללאומיות ופופוליזם, מתוך שאיפתו המהפכנית לשנות את החברה מבחינה כלכלית, מדינית ותרבותית.

בתחילת חייו, בהיותו פועל בשדה נפט אמריקני במקסיקו, בא סאנדינו במגע עם רעיונות אנארכיסטיים, סוציאליסטיים וקומוניסטיים. הוא הושפע במיוחד מרעיונותיהם של האנארכיסט ריקארדו פלורס מאגנון (Flores Magnon) ושל ההוגה המקסיקני הבאסקי ג'ואקין תרינקאדו (Trincado). מחשבותיהם שימשו יסוד להשקפתו על ממשלת קומונה אוניברסלית במרכז אמריקה.

לדידו של סאנדינו התמצה המאבק המוסרי נגד הבורגנות במאבק נגד האימפריאליזם הצפון־אמריקני, כלומר נגד הינקים הפיראטים, הבנקאים מוול סטריט, והבית הלבן. כמו כן דגל במאבק נגד ההנהגה המושחתת בניקראגואה. ב"מאניפסט האור והאמת" כתב על חזון אחרית הימים, שבהם ייהרס העולם הקפיטליסטי והצדק יאיר לעניים ולמדוכאים.

מלחמת המעמדות נוסח סאנדינו התנהלה תחת מסווה של מלחמה "לצדק וליושר", אך מחויבותו לקומוניזם מצאה את ביטויה בהקמת הקולקטיב בוויווילי (Wiwili). כאן הוחזק הרכוש במשותף, וסאנדינו הצדיק את החרמת קרקעותיהם של בעלי האחוזות למטרה זו. יתרה מזו, הוא הצדיק אלימות למען המטרה הנכספת - השחרור.

במאבק הלאומי של תנועתו היתה משולבת תוכנית מהפכנית רדיקלית, שאותה ראה סאנדינו כהגשמת חלומו של בוליוואר. למראית עין תמך בחוק ובחוקה, אך למעשה ידע שהליברליזם עשוי להכשיל את חזונו ההיסטורי. הוא העריך אל נכון שהקומוניזם זר לאופי המרכז־אמריקני, ובנסותו להשיג תמיכה רחבה יותר, עטף את הרדיקליזם במעטה של פופוליזם וספיריטואליזם. המהלך הזה גרם לקרע עם הקומינטרן, והוא הוכרז בוגד.

הסמיכות המוזרה במחשבת סאנדינו בין התודעה הגזעית והמעמדית, באמצעותן קיווה לאחד את העמים האינדו־היספאניים, מורה על התהום המפרידה בינו לבין מארקס. ואולי יש כאן ביטוי להעדפתו את הגישה הרגשית על פני הגישה האנליטית. הוא ראה את בני המוצא האנגלו־סאקסי באור שונה מן הספרדים אשר התערבו באינדיאנים, ותרמו לאמריקה הלטינית את "שפתם, תרבותם ודמם". מאידך גיסא התייחס אל האימפריאליזם הינקי כאל "אימפריאליזם עממי".

על אף האנומליה המביכה של רעיונותיו, הצליח סאנדינו להציב יסודות איתנים ללאומיות בניקראגואה. סירובו העיקש להיכנע לממשלת הבובות גרמה לחיסולו בידי המשמר האזרחי, ולהשמדת צבאו ב־1934.

חלקו השני של הספר מוקדש לרעיונות המדיניים של הסאנדיניסטה. קארלוס פונסקה אמאדור (Carlos Fonseca Amador), מייסד ה־FSLN (Frente Sandinista de Liberacion National), התייחס לרעיונותיו של סאנדינו כאל גזע שעליו ניתן להרכיב את זרמי המארקסיזם של המאה ה־20. הוא נטש את הספיריטואליזם ואת מרבית היסודות האנארכיסטיים, ובהשפעתו של הקומוניסט הפרואני חוזה קארלוס מאריאטגוי (Mariategui), אימץ יסודות וולונטאריים שהיו מנוגדים ללניניזם.

מתוך הרבעון Review of Radical Political Economy, כרך 19, מס' 4, ארצות־הברית.

תרגום: חנה לש

הודג׳ס מאמין כי תמציתו של ״המארקסיזם החדש״ הסאנדיניסטי גלומה ב״מיתוס המהפכני״ על פי סורל, אשר לבש בניקראגואה צורה של ״תיאולוגיית החופש״. מיזוגם של זרמי מחשבה רבגוניים אלה יצר גישה מדינית, כלכלית וחברתית חדשה.

על פי חזון הסאנדיניסטה, מבוססים עקרונות ״החברה החדשה״ על יסודות ליברליים מסוימים במחשבתו האנארכיסטית של סאנדינו, כגון זכויות האדם. אף כי עבר עינויים תחת משטרו של סומוזה, טען תומאס בורחה (borge) בעיקשות כי הממשל אינו נוטר ונוקם. כמו כן מדברים

הסאנדיניסטה, בין היתר, על זכויות חברתיות וכלכליות, על חופש הדת, על ויתורים לאידיאולוגיות פופולריות, על חופש העיתונות, ועל קיומה של אופוזיציה פוליטית. המבנה הכלכלי אמור להיות מעורב, כלומר מגזר ציבורי ופרטי. השוק יהיה מבוקר, אך בו בזמן ימלא תפקיד מרכזי יותר מן השוק בקובה.

לפי הודג׳ס, עבר הניתוח המדיני והכלכלי של הסאנדיניסטה ארבעה שלבים בולטים:

– הניתוח של פונסטה היה מבוסס על צ׳ה גווארה, שראה את הקונפליקט הבסיסי כמאבק בין ״המעמד הקפיטליסטי בשותפות עם החברות המונופוליסטיות ומשרד החוץ האמריקני״, לבין ״המעמדות המנוצלים של העובדים והאיכרים״. לפי השקפה זו נגרמת הנחשלות על־ידי מדיניות מכוונת, על מנת לחזק את כלכלת האומות האימפריאליסטיות. לפיכך, אין הבורגנות הלאומית מסוגלת להביא כל שינוי פרוגרסיבי.

– פרספקטיבה שניה היא זו של ריקארדו מוראלס אווילס (Morales Aviles) המבוססת על ניתוחו של מאו טסה־דון, לפיה נתונה ניקראגואה תחת שלטון של אוליגרכיה בורגנית הסובלת מ״משבר לגיטימציה״. הביורוקרטים הפוליטיים והצבאיים והקפיטליסטים הגדולים נהנים מחלק הארי של התוצר הלאומי, בהשוואה לקפיטליסטים הזעירים, ותופעה זו היא הגורם לקיטוב בבורגנות ולמשבר המדיני. על פי הטרמינולוגיה של מאו גלומה כאן הסתירה המרכזית, שעה שהסתירה המשנית גלומה באנטגוניזם השורר בין הבורגנות לכוחות העממיים. כמו כן טוען מוראלס, שהיצוא הדינאמי נשלט על־ידי ההון הצפון־אמריקני, שעה ״שהיצור לשימוש פנימי ממשיך להתנהל על פי נהלים בתר־קפיטליסטיים״.

– הפרספקטיבה השלישית היא זו של חיימה וילוק (Wheelock) המבוססת על ״תיאוריית התלות״ של תיאוטוניו דוס סאנטוס, אנדרה גונדאר פראנק, פרננדו קארדוזו ואנצו פאלטו. וילוק טען שהמשבר המרכזי בניקראגואה נובע מן ״האופי התלותי של הקפיטליזם בניקראגואה״.

– ולבסוף, אומבטו אורטגה, שהושפע מכתביו של פידל קאסטרו, ראה את משטרו של סומוזה כ״משטר בעל אופי פאשיסטי״, והניתוח המעמדי שלו מבוסס על דעותיהם של מוראלס ווילוק.

ניקראגואה שלאחר המהפכה משקפת ללא ספק את האידיאלים הפוליטיים והכלכליים של הסאנדיניסטה. מבחינה מדינית קיימת אופוזיציה, אך חופש העיתונות מוגבל. מבחינה כלכלית נשמר מעמדו של השוק. החקלאות מבוססת על חוות בבעלות ממשלתית, על קואופרטיבים, ועל חוות פרטיות. בצפון המדינה מנעה פעילות הקונטראס את הקמתם של קואופרטיבים נוספים. אם כי עתידה הפוליטי והכלכלי של ניקראגואה רחוק מלהיות בטוח, הקוראים המתעניינים בנסיונות המהפכניים במאה ה־20, יפיקו תועלת רבה מספרו של הודג׳ס.

זה עתה הופיעו

פרסומי יד טבנקין

המרכז לתולדות כח המגן "ההגנה" ע"ש ישראל גלילי

כיבוש הערים הערביות
והמעורבות במלחמת העצמאות
לחימת הערבים במלחמת העצמאות
1949 - 1947

אל ועל - אגרות ודמויות
ספר מכתבים של ישראל גלילי - מחיר -.32 ש"ח

* **רב שיח על מחקר תולדות תנועות הנוער**
רעיון ההגשמה האישית והחלוציות בתנועות הנוער

* **ביבליוגרפיה של חברת העובדים** - יהודית קרפי

* **דפי רקע ובירור מס' 18 - התנועה הקיבוצית 1988** - סטנלי מרון

* **דפי רקע ובירור מס' 19 ממדינות כלכלית-ציונית למדיניות ישובית-ליברלית** - זאב צור (לסכומו של עשור)